

1342

R. BÉRDE

Tűzes
kemence

OSZK

N. M.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

0 /

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

AZ
ERDÉLYI MAGYAR IRÓI REND
KÖNYVEI

OSZK

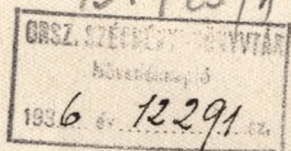
R. B E R D E M Á R I A

TÜZES KEMENCE

NYUGAT KÖNYVKIADÓ

13.425/1

I.

A BODZAFA, A BODZAFA...

Párás, homályos légkörön át ezüstre permetezve szűrődött hozzánk a napsugár. A sok elvont tudás és túlkevés életismeret zsenge, kitenyésztett növényekké serdített bennünket, akik húsz évesen szakértelemmel faragtuk meg a gót nyelv vérbő, bütykös germánságát elvékonyult, kisápadt újfelnémetre... vagy preparált emberi tagokkal aludtunk egyszobában, — de soha sem gügyögtük szemtől szembenálló elragadottságban a szót: «szeretlek» és álmunk sem volt róla, hogyan kapcsol, szorít és ránt le a férfikar.

Nagyszerűen fegyelmezett ösztöneink aztán gyöngéd, fuvallatra nyíló virágzásban bomlottak ki. Az élet elé állított tilalomfákon innen, mégiscsak perzselődve az élmény, a jelentőség után való sóvárgásban, ferdének tetsző eszmények kristályosodtak ki bennünk, és ifjúi, természetadta bővelkedésben oly vívódásokra pazaroltuk érzéseinket, melyek lélektanán ma talán el sem igazodunk.

Imádtuk egymást, pontosan kiépített hierarchiában. A polgárista a képzőst, a kereskedelmistát, a középiskolás az egyetemi hallgatót. Sívár falaink között, kopott barna asztalok felett és galambszínű takarók alatt, vastagszálú gyolcsfehéreneműnkön a szúrós karunkat sebesre horzsoló lüszterkötényekben, ízetlen főthús koszton... örökkön csillogó szemünk kiújuló

csodának látta életünk apró eseményeit. És amilyen fontosak voltunk magunknak, minden hozzánk fűződő tény fontossá vált a körnek, mely körülrajongott.

Többnyire árvák voltunk, fél vagy egész árvák. Szegénységünk, ellátatlanságunk királynőkké varázsolta közöttünk a szebbeket, az egy-két jobb ünneplővel bírót, akinek néha csomagja, módosabb rokona érkezett, vagy aki virágcsokrot, éjjeli zenét kapott ábrándos diáknéptől. Királynőkké, ragyogó udvarlattal, mert a szeretet állandóan körülvilágított, mint szobrokat ünnepi estjükön a szolgálatos fényoszlopok világa. És minél különb személy takarította ki nagytitkon őszi lucsokban elázott cipőnket, zsugorgatott össze nekünk szükös ösztöndíjából, zsebpénzéből névnapi cukorkát, fektetett párnánkra esti ágyvetéskor szál virágot, annál jobban föléje nőttünk szürkébb testvéreinknek.

Ez a vetekedés érteti meg diadalomat, amikor Villi felbukkant életem szemhatárán. Valóban csak a messzi peremen, látomásos távolban, mint a délibáb. Mert nemcsak más intézetben lakott, de más rendhez is tartozott.

A város minden csinos, sőt nem csinos fiatallányát számontartottuk. Látásból, hírből, néha csak névről, de tájékozódunk egymásról. Nem hiszem, hogy a fiúk közt ez így volna. De a leány vetélytársat érez minden másiban, élete hazard, majdnem erkölcstelen szerencsejátékában, mely nem egyéni kiválóságához köti előremenetelét. Ésszel, szívvel, erénnyel legtöbbször csak szerény, szinte mindig alárendelt sorsot küzdhet ki magának, de ha szemet tud szúrni a férfinak, minden egyéb érdem nélkül a legmagasabb rangba lendülhet. Természetesen fakadó életösztönből lesi hát a többit,

igazi bellum omnium ez, de az alacsony érzés olykor átcsap ellenkező végletekbe: odatérdelünk egymás jelessége, képzelt vagy valódi fölényei elé, az alázat el-túlzott gesztusával.

Volt egypár összekötő-tiszt tulajdonságú, szemfüles, egéruakon hazajáró társunk, akik mindenkiről összeszedték a kívánt adatokat. A kövérkés-göndör, mopszarcú, örökké náthás Ili-baba állott élükön, mert igazi pletykaiskolába járt, ahol a kézimunka s a háztartási dolgok gyakorlása közben egész nap el nem álló csatarában puhatolt utána: ki hány éves, helybeli-e vagy másvidéki, mi az apja, hány ablakos házban lakik, van-e fűzője, használ-e pirosítót, milyen számú cipőt visel, karika-e a lába a rejtélyes hosszú szoknya alatt, vannak-e udvarlói és hányadrangú a varrónője . . .

Harmadéves egyetemista korom májusában láttam először Villit, a Sétatér óriásfáinak újult lomb-ernyői alatt, frissen felütött gyantaszagú deszkasátorok mentében, ahol városi dámák limonádét, konfetit, tarka szerpentintekercset és cukrásztésztát árul-gattak.

Vasárnapi kimenőruhánkban, párba fogózva ödöngtünk borsszemnagy árvaanyánk vezetésével a népünnepen. Időnkint szembetalálkoztunk a «Degerandó» csapatával, csomó kimáslizott fejű, kicsípelt csitrivel, akik nálunk jóval «kekkebbül» mertek a sor-falat álló diákoknak, a bolondító májusnak, az egész életnek szemébe tekinteni. Híre járt, hogy akad köz-tük, aki utcai sétákon nyíltan megigazítja harisnya-kötőjét, pedig a térde felett hordja, s a fiúk a «Dege-nerandó» címet adták nekik. Igazság szerint őket sze-

retettel terelgették egy gondtalan élet felé, minket puritán szigorral neveltek a kenyérkeresetre.

Ebből a megszólt és irígyelt, szeleskedvű lánycso-korból hajolt ki felém Villi. Igen, jól ki kellett hajolnia, mert előttejáró magasabb társa eltakarta, és így nem tűnhetett volna fel, pedig különben az a jelenség volt, aki első látásra kiugrik a szem elé, akit a lélek siet számontartani. De túl egész sugárzó lényén, idegenszerűen ötlött fel rajta, hogy sötétfényes, kunkori haja elől szemöldökéig hullt, és hátul nem érte el a tengerkék matrózgallért. A hajlevágás akkoriban szégyen, de legalább is palástolt szerencsétlenség számába ment, ez a fruska meg szinte kérkedett kihívó bodraival! — Valahányszor e délutánon összekerültünk, mindig rámkandított a sorból. Nekünk nem volt szabad konfettit, serpentint szórni, de sőt még az is kikapott, aki felé a fiatalemberek túlmerészen hajigáltak a tarka papírhavat. A degerandisták vígan vásároltak és szertelenül dobálóztak, ez is kijárt az ő aranyéletüknek.

A nagy kioszk táján történt, ahol a zaj és tömeg a katonazene körül feltorlódott, hogy Villi váratlanul át-dobta hozzám kék serpentintekercsét, amely nyakamon, derekamon át térdemig csavarodott rám, mint pajkos rabulejtés. Pillanatokig valósággal összekötőd-tünk, mert én nem tudtam kibonyolódni és ő — távo-zóban — két kezének laza gömbbé fogott ujjai közül a szalagot oly sebesen eregette, hogy alig feszült meg, és végül is csak egy közénk szoruló fiúcska szakította ketté. Közben láthattuk a hátraforduló, felénk nevető Villi pompásan ép fogsorát egészen belső zápfogig. Fiatalos impertinenciája ott villogott azon a gyöngy-

son, melyből egyetlen szem ingerkedően előreugrott a többiek tökéletes glédájában. Legjelentősebb mozzanatul mégis azt kellett elkönyvelni, hogy a kis kötekedő a nála maradó szalagvéget megcsókolta és uj-jain mint motollán feltekerve, matrózblúza kivágásán át becsúsztotta kebelébe.

Nyilt és szenvedélyes vallomás! És micsoda csinos, eredeti, bohó jópofától! Fülledt hálóinkban, melyekben tilos volt felnyitni az ablakokat, egész este ezt tárgyalták az egymáshoz lopózkodók. Úgy nőtt, terebélyült ezen az éjjelen tekintélyem, mint a szem előtt sudárba szökő, kitáruló fakír-virágok.

Ili-baba már a Sétatéren beszerezte új imádóm adatait. Hadadinak hívják, apja főszolgabíró egy dél-erdélyi megyeszékhelyen. Eredetileg a felsőbe hozták fel, főleg a francia miatt, de ő a hatodik után saját elszántából letette a különbözetit és átlépett a gimnáziumi tagozatba. A haját tavaly kellett levágni, tifusz után.

Csupa érdekes tájékoztató futott be róla azután is. Vasárnap egy fiatalabb hittestvérével az evangélikus templomba jár el. Óriási helyzeti előny: kisszámú felekezethez tartozni, és egyedül vagy ketten-hárman, sohasem csapatostul, árulásoknak kitéve vonulni Isteniszteletre! Utána egy kis időt lehet kimódolni: sétára, cukrászdára, esetleg parkbeli találkozóra. Csakhogy Villinek nincsenek fiúügyei: valami rokonával levelez csupán, de azt is Antonina néni tudtával. Intézeti ke-lengyéje battisztból készült, remek angol rakettje és bőrbekötött naplója van, amelybe verseket is szokott másolgatni.

Itt nyomra jutott Ili-baba. A verseimmel került

horogra, — állapította meg, és ebben nem is tévedett.

Ha valaki azt hinné, hogy Villivel most már rohamosan belevetettük magunkat a szenvedélyes «imádás» sodrásába, az csalódik. Ahogy a gyermekek egy egész délután képesek szopogatni egyetlen diócsókocskát, lassan s takarékosan élvezve ki minden morzsikát, — úgy nem kívántak ezek a lányszerelmek gyors fejlődést, fellobbanást. Az imádó sohasem tudhatta, nem hibázza-e el tolakodó lépésekkel a nemes hatást, az imádott pedig szeretett csillagmagas tekintélyben tündökölni; «északfok, titok, idegenség» maradni. Jóval később Villi megmutatta nekem naplóját: csaknem két éven át minden találkozásunkról feljegyzéseket készített, és nemcsak azt tartotta megörökítendőnek: hol, mikor, kivel, milyen kedvben és ruhában látott engem, hanem ugyanakkor saját magát is leírta: mit viselt, mire gondolt, és mit nyert érzésben, lelkesültségben a találkozás pillanataiban. Mint a szerpentin kék szalagja, oly légies maradt sokáig kapcsolatunk. Az utcán összerebbenő tekintetek beszédjén kívül legfeljebb Villi egy-egy levele táplálta, bizonyos anyagtalannal töltve ki ismeretségünket, melyet még kézfogás sem pecsételt meg. Ezek a levelek rendszerint újabb verseim megjelenése után íródtak; Villi sok megértéssel követte nyomon, meg is zenésítette őket. De jóval többet foglalkoztak magával megírójukkál, mintegy felkínálva egész lényét szolgálatomra. Legalább a távolból én így hittem ezt, holott a közlékenységnek más, talán Villi előtt is homályos okai voltak. Mindezekfelett az a törvény, amely a nőket általában önmegosztásra kényszeríti, még gondolataikban is. Különö-

sen, ha bővelkednek fájdalomban. örömben, vagy bármely más életérzésben: csak ritka bírja el a magányos teherhordozást.

Ime egy levele:

«A nem találó név oly végzetes, mint a nem találó cipő. Ahogy viseljük, mindig kényelmetlenebb. Engem Vilmának kereszteltek, — mi közöm a Vilmákhoz? Ha szépek, akkor fejedelmiek, hűvösek, öntudatosak. Ha nem, akkor mint a csendes, alig illatozó fehér virágok, amelyek feltűnés nélkül húzódnak meg az ablakpárkányon. — Sem uralkodói, sem ablakvirághajlamaim nincsenek. Azért tizenötéves koromban — gondolom, némi joggal — felvettem a Villi nevet. A serdülés kora dönt a külsőről és egyéniségről. Mindenkinek joga volna ezekben az esztendőkből új, végleges nevet választani.»

A következő évben mindenütt ott láttam, ahol szerepeltem és ha történetesen hiányzott is, a figyelem pontosságával küldte el maga helyett kedvenc fehér szegfűimet. Szót azonban csak az utolsó iskolahónapban váltottunk először.

Ha elmúlt a fűtési időszak, és intézetünkben nem kellett már tartani a súlyosabb betegségektől, a legidősebb növendékek némi kedvezésben részesültek: szabad volt tanuló-óráikat a közös dolgozó helyett a ragályosbetegeknek fenntartott szobában tölteni. Ez a helyiség kertre nézett, tágas volt és verőfényes, külön csigalépcsővel, erkéllyel és friss gyékényekkel a kőpadlaton. Itt magoltam pünkösdi másodnapján délelőtt Ági nevű orvostanhallgató barátnőmmel, japáni módra a gyékényen üldögélve. Meleg vizsgaidők évadján, amikor sürgős teendőink miatt felmentettek a templom alól. Kint a kerteken jószagból, csendből, ünnepből és napsugárból font háló terült, bent Ági akkora anató-

miát és én akkora irodalomtörténetet tartottam térde-
men, hogy testileg is teher volt számunkra. A csigalép-
csőn mezítlábas friss topogás verődött, egy sárgaken-
dős, szikárszép tatárfej ötlött be az ajtónyíláson. A ka-
lotaszegi Perzsi szolgálóé, aki bizalmasan jelentette,
hogy két kisasszony keres engem. Lent várnak a lép-
csőházban, és nagyon ki vannak babázva.

Vendéget csak az irodában fogadhattunk, de Per-
zsi értette a csíziót és én jó szimattal utasítottam,
hogy terelje csak ide őket, ahol árvaapánk savanyú
képe elől dugva lehetünk.

Egy fiatalabb leányka kíséretében, aki egész kéve
fehérszegfűt cipelt, Villi nyitott ránk, kipirulva. Na-
gyon tág, a zöld szivárványhártyát egészen felfedő
szempillantása szorongó elszántsággal ragyogott le
reám, közben mégis bocsánatot kért a tolakodásért és
világért el nem fogadta volna mellettem, a mosótaka-
róval borított ágsodronyon a felkínált helyet, hanem
a magas, kényelmetlen keményfa-zsámolyra ült, amely-
ről lakkcipőjének orra éppencsak érintette a padlót.
Barátnője pedig az arasznyi lábtevőre húzódott le mel-
léje. Ebből megállapíthattam viszonyukat: a kicsike
Villit imádta, és így — miután Ági tapintatosan az er-
kélyre vonult ki, — teljes biztonsággal beszélget-
hettünk.

Látogatóm azonban (mint levelei is) leginkább
önnön dolgaival volt elfoglalva. Izgatottan adta elő,
mily régóta tervezi, hogy felkeres, de csak a szülők ál-
tal bejelentett címekre engedik ki, és oda is csupán ha
értük küldenek. Nem volt más mód, mint a szökés, Is-
ten nevében pedig: ma kikérte őket a hitoktató úrva-
csoraosztásra. Ostyával, borral éltek is, de a záróima

elől kisurrantak, — valóságos vétek! — rohantak a kocsiállomásra az egylovasért és kirobogtak hozzánk. Csak percekig maradhatnak, mert visszafelé álutakon és gyalog kell kerülniök.

Ezalatt Villi át is nyújtotta már azt a bizonyos bőrkötéses könyvet. Arra kért, másoljam bele legújában megjelent versemet, mely — úgy látszik — nagyon megfogta.

«A lelkem tó,
Elrejtve, némán álmodó.
Férfi bele még sohse nézett,
Fenekén alvó, mély igézet.»

Az is vallomás számba ment, hogy restelkedő, fékezett mohósággal idézte a verset. Meg kellett értenem belőle, hogy szíve mint a napraforgó, csak felém virágzik, nem vonzzák még a serdülők szokott csillagzatai.

Mintha tartanának, hogy elpattan az étheri hangulat, már indultak is, fínom megszállottságot, szinte szédületet hagyva maguk után. Az oltári bor fűszeres illatát éreztem meg Villi lehelletén, futó csókunk közben, vagy egész lényükből áradt a titokzatos kedvesség aromája?

És mégis, már ennél az első hódoló bemutatkozásnál, némi megindultság, ha nem szánalom fogott el Villi iránt, aminek semmi köze nem lehetett a rajongás nyomában támadó hiúsághoz. Talán benne is földet értek már ekkor az ábránd talajtalan légyökerei: bennem a görögtüzes vonzalom szertartása alatt csöndes, egyszerű testvéri indulat mozdult meg iránta, előrevelt alaphangulata azoknak a későbbi időknek, amikor helyes értékére tudtam beállítani ragaszkodását: Villi bennem olyan lelket keresett, melynek feltárhatja bel-

sejét az elárultatás, megítélés és lekicsinylés veszélye. szégyene nélkül. Az indás-növény természetes nyúlánkozása volt ez. Ritkán találok valakivel, aki ily szenvedélyes következetességgel kívánta, hogy minden rokoni vagy érdekkapcsolat nélkül hozzátartozzam világához. Egyedüli iránytűje az a meggyőződés lehetett, hogy aki úgy érez, amint azt írásaim tükrözik, az neki jó bizalmasául szolgálhat.

Gólyaévé telt le, amikor meghívott magukhoz, Vajdaszállásra. Az állomáson azonban a bérkocsik során átvergődve, a hátsó, eldugott mellékpályaudvarra kalauzolt, ahonnan a keskenyvágányú vonat indult fel a Marosvölgyből a Bácskányra. Dühös, megveszekeedett fia-mozdony futkározott, fújtatott és sikított a síneken, végül is akkorácska szerelvényel állított elő, aminél csak valamivel kapnak apróbbat az amerikai milliomos-fiúcskák.

— Kicsit furcsa, úgy, máshová vinni a vendéget, mint ahová hívtuk s ahová felkészült?

Túl volt az elfogódottságon, az ünnepélyességen. Inkább szokatlan könnyűséggel rendelkezett, velem is. Röviden tájékozott: a város poros, unalmas, az uszoda undorító, a gyümölcsöt, tejfelt, vaját piacon vásárolják s ő szereti a méretlen kosztot... szóval, megyünk a nagymamához.

... Két fehér ló a fekete öblös hintóba fogva, a bakon nyári kécsikosba öltözött kocsis: ez az alkalmazhatóság várt az őrháznál, mely előtt igénytelen kásavirágok nyíltak a meszelt kővel bekerített csoportokban. Sápadt, nyurga, hamvasszőke fiatal fiú vette át ledobált csomagjainkat, aki aztán fülig pirult el, amikor Villi bemutatta. Zavara nemcsak nekem szólt, hanem

unokatestvérének is. Kapkodott és többször utánakérdezett egyazon dolgoknak, mint aki nem képes egyszerre áttekinteni az élet új meg új változatait. De jólneveltsége, szolgálatkészsége mindjárt szemembe ötlött. Térdünkre terítette a tigrismintás plüsstakarót, útitás-káinkat majdnem nőies gondossággal rendezte el, és csak azután hágott fel a bakra, a kocsis mellé.

Esőutáni, puha úton hintáztunk, kék káposztaföldek, dúsan indásodó dinnyések között, egyetlen falucskát is érintve, ahol a zsúpos házak verandáiról muskátlik rikítottak, s az útmenti sekély vízárokban sárgapelyhű rucák, faközöld libapipék és félmeztelen gyermekek tapicskoltak. Minden boldog felszabadultságban lihegett. A ruhakorctól való paraszti megkönnyebbülést mi a lelkünkön éreztük.

— Ez Holtág, valamikor itt folyt el a Bágy, de azután megszökött a völgy túlsó oldalára, gondolom a dinnyebüztől.

Mint a régi, viharosott csont, olyan szürkefehér, bástyaforma torony köré bújtt össze Bágyrév, a nagymama faluja. A családi telek, mint vezető birtokosé, napsoron húzódott el, a magasan kioromló udvarházzal, haragoszöld nemesfáival, istállók, színek, magtárak és cselédporták nyájas telepével. Amikor a széles megyeútról átkanyarodtunk a dobogó fahídra, hirtelen felerősödött a malomárok vesszőgátján átszüremlő vízár ütemes zúgása.

— Semmi így nem altat! — ujjongott Villi azzal a meleg otthonossággal, amellyel az út végső szakaszán mutogatott, magyarázott el minden dombfokot, ösvényt, kerteket és keresztet. Ami nekem mint puszta látvány szolgált élményül, neki ezer változatos

esemény színtere. Emlékek kandikáltak reá minden fa, minden forduló mögül, igazi driádok, eleven tündérek!

A kapubálványokon, melyeknek sarkain belülről óvatosan elfordult most a két okkerbarna ajtószárny, még a száz év előtti világból való, koszorús kőamphorák nyugodtak, de maga a duplatetős udvarház nagyon régi nem lehetett — ezen a tájon semmi túl nem élte a negyvennyolcat, a parányi templomkastélyon kívül. Mégis, a teremnagy ebédlő a kétféle nyíló szobákkal a törvényé vált régi ízlésre vallott, de újszerű volt nekem a félemeletnyi magasság: tágas, ősi pincék emelték a házat és ez értette meg az ebédlő elé épült verandát is, amelyhez kétoldalon vajsárga mészkölépcsők vezettek. Itt, a csebres oleánderek és gránátfák között várt reánk a szigorú tartású, de mosolyogva kedveskedő öregasszony.

— Na fiaim, hát itt vagytak, táj lelkem — csókkolt sorba minket, engem is, s közben megcsapott alig-alig őszülő, gesztenyeszín hajának perubalzsam illata.

— Láss a pakkokhoz — fordult a sudár, feltűnően jóképű belsőhöz, aki inkább vele egysorban, mintsem a háta mögött állt, akár családtag. Bizonyos fojtottan kihívó ragyogás ülte meg ezt a fehérszemélyt, ami annak primitív tudatából fakadhatott, hogy minden szem megakadt rajta. Ő vezetett be a vendégszobába, olyan nappali-félébe, ahol a kis zöld garnitúrához nem igen talált az újforma széles, párnakockás heverő, még kevésbé az ajtó mögé odakészített mosdó.

— Szia, hozd le a hiúból a mosdó elé az olaszfalamat — rendelkezett Villi, akinek ez a szoba nyilván nyári tanyájául szolgált.

Az ebédlőben hatalmas, körégős petróleumlámpa

függött, alatta kihúzott, táblával megpótolta asztalt terítették. Az ilyen régimódi háztáj az asztalon mutatja meg kincseit. A padlók csak súrolva vannak, a székek hajlított tömegbútorok, s a diófa-kredenc már ünneplésnek tárgya, — de a damaszt abroszon, a porcelánon, az ezüstön selyemfények futkosnak, az egész valaminő áldozati helynek tetszik s eszébe juttatja az embernek az «asztal» szó ünnepélyes jelentését. Azt már tudtam, hogy az étkezés itt nem csupán a megpihenés és szórakozás ideje, de valami öncél, «ezért dolgozunk» — és ebben nincs semmi hedonisztikus, a táplálkozás az örök megfrissülés forrása, ilyen helyen talál hozzá az asztali imádság is.

Ma este azonban sokkal világiasabban indult minden: utolsó percekben négy pogácsára hízott, lesült-képű lurkó robogott be, szintén unokák, a nagymama mostohaleányáról valók, akik úgy hasonlítottak egymáshoz, mint az egy töről kibúvó gombafejek. Már előzőleg kicsapott zajongásuk egy másik oldalszobából, ahol egy dűnnyögő, igen türelmes hang mosdásra, cipőfelhúzásra buzdította a siserahadat. Most előbukantak és Villi sorban bemutatta őket, ami nagy szerencsém volt, mert asztal felett mindüket fiúnak néztem volna kopaszra levágott hajukkal, csíkos, napszívolt tornaingükben. Pedig egyikük leány volt, és mint kisült, lárma és elszántság dolgában vezetőjük, míg a legkisebb fiúcska étvágyával tündökölt. Ma ugyan még fékeztek magukat, rekedten sűgdosódtak, Villámsugárnak, Sziszegőlánagnak szólongatva egymást. Összefoglalóan «az indiánok» néven tartódtak számon, állandó szerepük értelmében, melyet egy Donászy-regény alapján megjátszottak.

A vacsorai tálakat magunk csúsztottuk fel és alá az apró falécekből összerótt asztalközéprevalón, ez a háziasszony különös bizalmának jele volt irántam, nem vett vendégszámba, hanem a maga igénytelen fajtájához sorolt. Mert különben saját családjának tempósabb tagjaiért is változtatott a házirenden és körülhordatta a főétkeket. Amellett csupa falusi eledelt kapunk, de a bámulatos az volt, hogy a nagymama a leg egyszerűbb, majdnem paraszti dolgoknak is hasonlíthatlan ízekkel adta meg a módját, s minden tukmálás nélkül, oly lelkéből kínálkodott, hogy az magában is étvágyat gerjesztett.

Villi rásandított az első tálban érkező, aranyszínű vajban úszó kásahalomra:

— Nem mondtam?

— Tolvajt csináltok nagyanyátaból, lelkét szedtem le érte az oltott tejnek! Majd ehettük télen a sovány sajtot, ha így gazdálkodunk.

— Istenfélő lélek nem gondol a holnappal, nagymama — állapította meg bölcsen Berci, a főindián.

Az étkezésnek tulajdonított fontosság hízelgett az öregasszonynak.

— Hálás asztalvendég derekasan nekilát, fiam. Ez a mi fáradságunk jutalma.

A lámpa fentről hulló fénye, a bálmos felpárolgó gőze, s az öregasszony sötétkék szemének nyájas pillantása oly világot teremtett az ebédlőben, melyben kitöltődtem a «jó helyt vagyok» nyugtató hangulatával. Pályánkról, vizsgáinkról beszélgettünk, amire a nagymama csak annyit mondott: «Szép dolog biz ez!» — s huncutul, némi restelkedéssel hozzátette:

— De azér' ti fiaim nem utálják a férfiakat?

— Ó, nagymama, most már nem járja a maguk nótája, hogy «Mit ér a lány legény nélkül!» Én például sohasem akarok férjhezmenni! — Úgy-e, Palkó? — És Villi ártatlanul rákacsintott unokatestvérére.

— No éppen, mert te ezt Palkó orrára kötöd! . . . Curukk, Szia! Mit tátogsz a diskurzusba? Kopogtattak!

A belsőnek halkan, de keményen odamondott intés azt jelentette, hogy a konyhából nyíló ablakocskán át új küldemény — friss pipesült — kérezkedik be az ebédlőbe. Hőtől kifőtt, mogorva boszorkakép tolta befelé a tálat, és rántotta vissza a záró fatáblát.

— Ez a mi Vénágnisunk, hú lélek — magyarázta a nagymama, — s van konceptusa a főzéshez.

Már a vacsora alatt, de különösen lefekvés után vált tudatossá bennem a minden békétlenséget elaltató érzés, amikor a megritkított zsalukon keresztül töretlenül zúgott be a gát: ezer meg ezer szájharmonikán átbuggyanó, sírón-lihegő muzsika, mely mélységesen megindított engem, sohasem hallottam eleddig vesszőgátat. Úgy belémrekedt e dallam, mint halk, zümmögő kórusa minden idekapcsolódó emlékemnek.

Reggel még mosdottunk, fésülködtünk, mikor Palkó küszöbünkre állt a friss postával. Ez volt a szokása, hét órakor már átugrott a postahivatalba, néha még a zsákok lakatait is ő nyitotta fel, csak hogy be-roboghasson a hírekkel. Ajtónkban ácsorogva hangosan újságot olvasott nekünk, és csak hosszas megkövetésekre, mélyen lesajnáló megjegyzések közben adta elő a képeslapokat, melyeket Villi kollégái írogattak, kalligrafikusan, ünnepélyes kacskaringókkal, titkos célzásokkal spékelve, sőt a bélyegek alatt őszinte vallomásokig vetemedve.

Még az első délelőttön kirándultunk fürdeni, a berekbe fáért induló «szerecseny tehennel», ahogy egyik indián a bivalyokat elnevezte. Palkó szénát rakatott a szekér aljába, és készséggel adta fel Villi görbelábú dakliját, Lábaviszi-t, pedig nyomban megkapta érte az alattomos kérdést, hogy ne vigyük Cilindert is? Cylinder a szikraszőrű, fekete kandur volt, aki sok jeles tulajdonsága mellett mégiscsak irtózott a víztől, s ezt Villi, a szigorúan kutyapárti, minden alkalommal fölemlgette Palkónak, aki csak a macskákkal barátkozott.

Sok ilyen apró háborúskodásukra jöttem én reá, párhuzamosan annak a szoros egybetartozásnak fölfedezésével, ami az unokatestvéreket majdnem édes testvérekké foglalta. Például mindjárt ott az első fürdésnél. A Vereskő alatt, a Bágyvíz egy drága kis tájrészletén, ahol a cinóberpiros, kimosott sziklaaljban alig rebbenő tóvá gyűlt meg a még hegyijellegű kristályfolyócska. A berek sűrű mogyorósa mint élő fal zárta el a világtól tündérfürdönket, melyet Palkó felosztott köztünk, meg az indiánok között.

— Kedves Dörgőfelhők, Aranyliliomok, Sziszegőlángok, tessék a sziklán alóli szakaszt megszállani, s a sziklától felfelé a halványarcú ebek birodalmát minden háborgástól megkímélni... És hol a fürdőruhád? — kérdezte most már legalább negyedszer Villitől.

— Állítsd csak fel a vetkezőt a vendégnek!

Két negyvennyolcas tarka esernyőt borítottak össze számomra.

Mialatt én szürke vitorlavászon-dresszemet gombolgattam, Villi szembeállt a nappal, és földre csúsztatta magáról egybeszabott köntösét.

Tűzvörös trikóban termett előttünk, hogy Palkó felszisszent:

— De hisz ez tisztességtelen!

Villi kiöltötte nyelvét és beszaladt a vízbe. Pár pillanatra mulva hátán ringott, mint himbálózó virág. Énekelni kezdett, a «Kinyitni nem merem»-et a Faustból. Hangja tele volt a fiatalság gondtalan és céltalan boldogságának felszálló gyöngyeivel. Nem neheztelt meg a nyersen kirobbanó bírálatért, sőt egyáltalán semmiért sem; az indiánok üvöltöző vízijátékát is túrta, akik — folytonos határsértéseket követve el rovásunkra — egymás locsolásában, víz alá nyomásában és szabályos verekedésekben tomboltak.

Mindössze a tömzsi Taminak mért le egy taslit, amikor az úgy ugrott be mellé, hogy mindketten a mélybe fordultak. De aztán elszívta vele a lelki békepípát, mert még vidám úszóleckét is tartottak.

Később lapos kövecskéket keresgélünk, versenyt hajigálva a víztükörré, és ebben Villi alaposan lefőzte az egész bandát: kavicsai új és új szökkenéssel pattantak fel a folyócska fodrain, nyolcszor, talán tízszer is. Újból vetekedett Palkóval, s a sunyi dakli hordta neki a legpompásabb kőkorongokat.

— Lám, ha az embernek kutyája van!

— No, majd megmutatom neked, mit jelent egy macska, tartsd számon!

Villin kivert a libabőr és halkán sikkantott is. Cylinder kandurnak hátborzongató érdemei voltak a ház gazdasági életében. Kővér dög patkányokat hordott Palkó ajtaja elé, melyeket maga fojtott halálra. S ezeket könnyű átfektetni akárki küszöbére!...

A pihenő órák után a nagykertbe indultunk, ahol

kőasztal és régi, földbevert keményfapadok álltak egy templombolt alakjában növesztett gesztenyesor alatt. A fehér-liliomok és óriás-szarkalábak évadjában voltunk, s Villi fehérkék matrózzruhájjával alkalmazkodott e színekhez, ahogy délelőtt a cinóberszínű dresszel a Vereskőnek járt kedvében. Vagy a környezet szabta magát hozzá? ... Kicsit idegen, kicsit boldog meseforma talajon éreztem magamat közöttük! A délelőtti kacér tűz, a kihívó pajzán vetélkedés, a kemény mozdulat, mellyel a kavicsokat vízsíkra vagdosta, leolvadt most kis barátnőmről: tejszerű volt, korai jácint, minden, ami egyszerű, jó és megnyugtató. Illedelmesen kézimunkált, mialatt Palkó ujságot olvasott a nagymamának.

De miért fogózott velünk, mit keresett közöttünk ez a nyurga siheder, arcán az érettségi sápadtságával, homlokán a legyőzetlen pubertás apró, alattomos ütegeivel, a pattanásokkal? Ügyefogyottan udvarolt nekünk, párnát, vállkendőket, málnaszörpöt vitt-hozott, ha kellett, s politizált is a nagymamával! Helyét én egészen másutt jelöltem volna ki: a kertnek a Bágyra kifutó végében, ahonnan időnként veszett hadilárma csapott fel, főleg a kэшangú Aranyliliom szájából. Vajjon nem lett volna legméltóbb szerepe, hogy ifjabb unokatestvéreinek játékait irányítsa?

Később hallottam, hogy sohasem voltak fiúpajtásai. «Mert a fiúk durvák», — magyarázta ki idegenkedését. — Máig hiszem, azért kerülte őket, mert erősebbek voltak nála, ha nem is mindig ököltre, de mert belső alkata, érzékenysége túlságosan prédájául szolgáltatták ki a legkisebb sérelemnek is.

Lehet, hogy nem éppen ezen az első napon hoz-

tam szóba Villinek, mennyire nem hasonlítanak egymáshoz Palkóval — és szintúgy elüt tőlük a négy indián. Ő azt felelte, hogy tulajdonképpen nyolcan vannak unokatestvérek, de az ő két öcsikéje megint egészen más, mint akármelyikük.

— Elvégre össze-visszakeresztezöttünk. Lujza néni, az indiánok anyja, nagytata első házasságából született... Nagytata akkor még tisztartóskodott Bágyfőn a grófnál, s egy felgazdagodott kurtanemes leányát vette feleségül... amolyan legendás, be nem bizonyítható előnévvel, ami van is, nincs is, ahogy akarom. S a kúria, az a nagymamáé, Csesztvei-ház, mi Hadadiak csak jövevények vagyunk benne! Én elmondom ezeket neked, mert bennem semmi sincs mostohám gögjéből. Én az édesanyám leánya vagyok, aki német játszópajtásnak jött Palkó mamájához, Tinike nénihez Brassóból. Úgy szerette meg apám a lenszínű copfjaiért s kék dirndli-ruháiért.

Félregombolta matrózblúzának nyakbetétjét, és megmutatta az aranyláncon függő érmet, melybe anyja fényképét foglaltatta. Jól ismertem én az ilyen született dirndliket, akik húszéves korukig frissebbek a szakított rózsánál, azután «emberré» lépnek elő, elcsontosodnak és stoppolt kesztyűben, harisnyában is kitűnően érzik magukat.

Mintha a bennem felköltött képzetekhez társítaná szavait Villi:

— Drága anyám húsz évesen halt meg — mondta inkább mély komolyságban, mint fájdalomban: hiszen anyja ismeretlen halottja volt, az elvesztés eleven élménye nem hagyhatott sajtó nyomot benne, akármi-lyen tragikus is volt, amikor a gyermekágy után temp-

lomba kocszó fiatalasszonyt a lovak elragadták, egy belső elvérzés rövid haláltusáját idézve reája.

— Kicsimama (mostoháját szokta így említeni) nem sok tudomást vesz a ház multjáról. De talán igaza is van. Mert akkor tudomásul kellene vennie, hogy anyám volt édesapám ellenzett, fontolások nélkül kötött házassága. Persze, apám jóvátette aztán célszerűtlennek tartott lépését második választásánál. Igaz ugyan, ami az előkelőséget illeti, Bella mama vérszerinti rokonságban áll a régeni tutajos dinasztiákkal, de ő a tutajosoktól csak a jómódot fogadta el, s családjának kizárólag előkelőbbik, állítólagos «firtli»-ágából származtatja magát. Csak apai ősei vannak, mint Palas Athenaenek!

Első koraholdfényen sétálgattunk a veranda előtt, vacsoraidő tájban. Villi benne volt a szinte féktelen közlékenységben, annak az őszinte lendületével, aki szereti s érdekesnek tartja a maga egész lényét, világát még a borús vagy nem hízelgő árnyalatokkal is. S hozzá bizonyos koraérett éleslátással, bíráló, sőt csipkelődő készséggel szemlélte környezetét, ami árvaságának önkénytelen figyelő és védekező helyzetéből következhetett.

— Mi ketten Palkóval azért tartozunk úgy össze, mert mi a család ábrándjaiból születünk, mi virágos növények vagyunk, a többiek valami jó, szívós termőfák lesznek. Én legalább így képzelem s ez nem ön-hittség.

Furcsa volt ezt hallani, nem Villi miatt, aki csakugyan hasonlított minden tavaszi virághoz, hanem Palkóról, az ügyefogyott, félszeg sihederről! Öccse iránt való elfogultsága mégis meghatott.

— Mert talán abban is van valami, amit Szia anyja hajtogat, hogy csak azóta húzunk ennyire egymáshoz, mióta egyszer elszabadult a bivalybika. Én nem emlékszem erre és Palkó sem. De Rávéka néni végignézte a földbe gyökerezve, ahogy a fehérszemű szörnnyeteg egyenest nekünk rontott. Akkor éppen a kőkerítéseket vakolták s mi ott játszogattunk az építéshez hordott porondban a veranda alatt. Én felkaptam Palkót és beestem vele — mert alig-alig bírtam, az előkert ajtaján . . . A bika belefúrta szarvát a lécrácsba, zihált és bögött dühében, hogy utól nem érhetett. «Ez ment a Palkó úrfi szívére» — mondja Rávéka néni.

Talán mégis, már az első estén megbeszéltük mindezt, különben hogyan találhattam volna annyira természetesnek Villi kérését, amellyel lefekvéskor ágyam szélére kuporodott? Nyakig, csuklóig begombolt fiús hálóinget viselt, és ez ártatlan tekintetével, titkon nyirbált s így még mindig rövid hajával valami nemesen kívüli tiszta teremtéssé egyszerűsította most.

— Vajjon megengednéd-e nekünk, hogy Palkó még bejöhessen hozzám diskurálni? Ez régi szokásunk . . . Tudod, ő már augusztusban beáll praktizálni, s olyan rabmesterséget választott, hogy alig leszünk aztán együtt. Eléd állítom az olaszfalat és a gyertyát elárnyékolom.

A víz bágyasztóan édes dallamát mintha nekem fújná, a kőfal meg a Bágy közötti gyalogúton olykor egyhangú paraszti topogás, szóbeszéd verődik, kutyák ugatják a mesenagy holdvilágot, békák unkolnak a pocsolyában, s ez mind szenderít! Még a két fiatalka suttogása is, pedig Villi földre vetett matraca lábamnál

fekszik, és tisztán hallhatom, láthatom őket az olaszfal ritkult kartonján keresztül.

Szeplőtlen helyzet: Villi felhúzott térdel gubbaszt, csaknem a párnán, Palkó a matrác végénél könyökölve hever a szőnyegen. Annyira nyomott az álmoság, hogy másnap nem voltam bizonyos benne, vajjon csak elképzeltem ilyenformán magamnak őket, vagy csakugyan virrasztottam miattuk? De virraszthattam, mert pontosan emlékszem máig életüknek olyan adataira, amelyeket akkor hallottam tőlük.

Villi mindjárt cigarettát vett elő.

— Rászoktam, ne haragudj.

— De Villi, ha nagymama sejtené —

— Nem szabad, hogy megsejtse. Orvosnak muszáj cigarettázni. A boncolások miatt. Tudod, néha még az én kötélidegeim is felmondják a szolgálatot a boncteremben.

Palkó összeráncolt homlokkal gyujtotta meg a lángot s abba bámult, míg Villi elé emelte. Nyilván nagyanyja nézetén volt, de nem tudott kitartóan protestálni. Mint a «tisztelegtelen» trikó esetében is, meghátrált, s elfogadta nénjét a maga különcködéseivel.

Valami riadalom átsuhant rajtam:

Ezeknek csak a sorsuk testvér. Viselkedésükben igen sok az áhítat, túlsokat jelentenek egymásnak.

Villi nyugodtan, mélyen szívta mellre a füstöt. Az úgysis kikanyarodott a ritkított zsalugátereken. S omlott be helyette a borsóvirágok mézpárája.

— Hát fiam, — mondta a legcsaládiasabb hangnemben, — a harmadik titok jelentősége egyre növekszik.

— A kuffer?

— A kuffer ugyanaz a Madi-komplexumban, mint a rúgó az óraműben.

Villi kis öcséinek mademoiselle-jéről folyt a tanakodás. Kiteregetődött előttem, hogy régóta lesik, gyűjtik aggszűz életének furcsaságait. Először cipőjének belső, «féderre» járó sarkait leplezték le Szia segítségével, mert a Madi hálósobájába senki be nem férkőzött az ő akaratán kívül. Ajtót, ablakot gondosan bezárt maga után, de a szemfüles «belső» egyszer a hálósobával közös vaskályhát mozdította ki helyéből, csőseprés címén, úgy suvadt be a terepszemlére. Hasonló fogással derült világosság a csupa «vollant»-ból varrt alsószoknyákra is, melyeket maga keményített, vasalt tyúkborító formára, behúzott zsaluk mögött. De volt egy bőröndje, amibe senki soha bele nem pillantott, bár Villi nem átallotta volna felnőtt leány létére sem, holmi ágy alatt való megbúvás, ablakon át való bemászás árán megfítatni a kopott, forradalom (még pedig szerinte francia forradalom) előtti jószágot. Csakhogy lakatain kívül valami mutációs önzárulás is óvta titkát minden kandiságtól.

A két gyermek valósággal törte fejét a találgatásban, vajjon fűrészporral töltött farmatring, gummi műmell, vagy záponmaradt menyasszonyi fátyol rejtezhetik a kofferben.

— Mondd, például, ha téged árvíz vagy tűzveszély fenyegetne, mit mentenél a házból? Ugyebár, a feltétlen értékeidet. Mondjuk a kandurodat?

— Mondjuk. De esetleg téged is vinnélek.

— Nahát hallgass ide, mi történt nálunk mult vasárnap. Kora délután beállít öcsémhez a szomszédból Kaja. De tudod, az a kölyök olyan orcátlan már, mint

a piaci légy. Fél három lehetett, mindenki pihent még. Hát egyszerre hallom, hogy a fiúk fecskendezik az udvaron a tűzfalat. Kinézek. Képzeld, a gaznácik kilopták az irodából a kézi fecskendőt, és pontosan gyakorlatoztak vele, mint ahogy a hajdútól látták. Mielőtt rájuk szóltam volna, Kaja ordítani kezd: «incendium, nincsen dióm!» — A szomszéd szobában erre felsikolt a Madi, aztán topogva futkos, nyitorgat, cepekedik és zsupsz! kirepül a koffer az ablakon. Nos... adj még egy cigit!

Elpizmogott a rosszul töltött cigarettával, s a füsttel együtt eregette szárnyra a kofferügy csattanójának részleteit: Madi mezítláb, csorgó vizesen rohant elő a tyúkszemáztatóból, és csak miután felkapta a koffert, kezdte forgatni a fejét, hogy hol a tűz és merre meneküljön. Ez még a «la bonne soeur»-esetnél is mulatságosabb volt!

— A «la bonne soeur» ügyet én elítélem. Szeretném, ha megutáltad volna érte a Fricker-leányokat. A koffer, az más... Fényképeket, szerelmi levelezést őrizhet benne olyan chevalier sans reproche-tól, amilyenné Danikát és Lackót próbálja átnyomorítani.

— Ó, édesapám azt állítja, hogy csak a keresztlevelét félti és zárja benne olyan dühvel!

Érzékeny gyanúmat, hogy Villi részéről valami tudatos magakelletés, Palkó felől pedig a kamasz vaksi és éretlen nősóvárgása áramlik kettejük között, teljesen lehalkította az éjfélbe nyúló fecsegés. Gyermekük még ezek, kicsit rossz, kicsit jólelkű gyermekek, akik a Madiról aztán állataikra kanyarodtak. Megtudtam, hogy Palkó irtózik a kutya kopogó járásától, poros, zsíros és durva tapintatú szőrétől, esőtáni büzétől.

Nagyon büszke viszont Cilinder patkányverő erényeire, karcsú szépségére és csodálatos illemtudására. Kifejtette, hogy Lábaviszi értelmessége, ebalázata és szolgálatkészsége alsóbbrendű dolog, a kispolgári filiszterség ismérve, a macskák ellenben királyi nemzetség: hősök, etikettesek és hedonisták. Hogy Cilinder csak pecsenyét meg kalácsot eszik, ez lehet hiba, de azzal szemben Lábaviszit étvágya a disznókénál alacsonyabb kosztra is rávetemíti.

Villi fölemlgette Cilinder kajtárságát, és főként szennyes nőügyeit, mert bár hivatalos feleséget tartanak neki a házban, állandóan a szomszédok nőstényeit hajkurássza.

Mi minden volt képzelődés abból, amit egymásnak kedvenceikről feltálatk? Mindegy. Ez a képzelődés és elfogultság is hozzátartozott az ő külön tarka, egyéni világukhoz.

Mégis a suttogás főképp Villi egyetemi gólyaéve körül forgott. Most bepillantottam Palkó bámulatának egyik főforrásába. Villi az iskolákban «előtte járt». Pedig mindössze pár hónappal volt idősebb nála, és az elemi még együtt végezték a falusi iskolában. Később végzetes dolog történt, Palkót egy utóbajos kanyaró visszavetette a gimnáziumban. Osztályt kellett ismételnie a «szamarakkal» egysorban, és ez amúgy sem erős önbizalmát teljesen megingatta. A nagymama sokszor kapta rejtett zugokban sírdogálva, kitalált tehát némi enyhítéket. Villi édesapjával — ki a fiú gyámja volt — kiegyezett, hogy Palkóval változtassanak oskolát, vigyék el németszóra Brassóba, ahol Villi anyai rokonsága él. Nem a gyermek érzékenységét adta okul, erre az ő frisséletű, keménykötésű fia mit sem adott volna,

hanem arra hivatkozott, hogy Palkónak bírnia kell mind a három erdélyi nyelvet és önállóságot is jó lesz tanulnia.

Ezek a körülmények persze jóval utóbb alakultak ki, állottak összképpé bennem — jórészt önkénytelen egybeszerkesztő hajlamom folytán, mellyel a körülöttem lepergő életek eltakart, süllyedt háttérét szoktam megszövegetni magamban... Most még csak úgy tekintetem őket, mint jópajtásokat, akiket bizonyos zárt élménysorozat együvé kapcsolt, és akik ezeket az élményeket játékszerekként szedik elő, hogy velük elmulassanak.

De ha nem is voltam még járatos az előzményekben, már akkor megfigyelhettem, hogy Palkó kérdéseim, melyeket kétszer-háromszor is megismételt, titkos, óvatos kíváncsiság rezgett, mintha csodák nyitjáról tájékozódnék.

— Igaz-e, hogy az ember azt hallgat, amit akar? («Hallgat» — nem kell magolni óráról-órára!) Hogy lehet hiányozni is az előadásokról? Hogy a tanteremben ki-ki odaül, ahova tetszik? Például Villi beülhet a fiúk közé? Azért az nem volna szép s ne tegye, mert a fiúk titokban megérintenék. Hogy szabadon járhatnak színházba, moziba, kávéházba? Mi az a prezenciafogás? Milyen az index? Igaz-e, hogy késő este is vannak előadások? Olyankor kivel megy haza? Aztán arról is hallott, hogy a gyakorlatokon nagyon bizalmasak a kollégák!

Villi kicsit nagyképpően oktatta. Bizonyos hanyagsággal szólt a dolgokról. Ártatlan tódításából kiütközött a hirtelen felszabadult, élményekkel meggazdagult fiatal leány palástolt dicsekedése. És játszott a fiú

gyengébb idegein, tudatában annak, mennyire álmélkodik az bátorságán, mellyel — apjával is szembe helyezkedve — az orvosi pályát választotta.

«Kaptam egy férficombot... állapotos asszonyi hullá került éppen boncolásra... alvadt tej szivárgott melléből, ahogy átmetszettem» — úgy mondogatta, akárha karácsonyi ajándékokat sorolna fel egy szegényebb, üreskező rokonnak. — Palkó gégéjébe rekedő lélekzettel hallgatta. És dadogva farolt el a témától.

— Beszélj a vegytani óráidról... engem az jobban érdekel!

És egyezkedni kezdtek, hogy ha majd Palkó patikus lesz, ugyanazon városba telepednek és egymáshoz küldik a pácienseket. Minden gondolatjuk olyan összeszővetkezés félére irányult; túlságosan egymásra utalódtak, egy fészekhez melegedtek. — De miért? Hiszen Villinek gazdag, vidám otthona lehet, mostohája a nagymama komoly szava szerint is kitünő asszony. Hiába, mégis mindketten árvák és egy öreg nagyszülő elnézve szerettei. Ezen nem változtatnak jó mód, s kiegyensúlyozott létfeltételek, melyek között minden lelki sérülés nélkül élhetik ifjú életüket. — És volt még ezenkívül valami későbbre szóló tovamenekedés is közös terveikben. Mintha sejtenék, hogy hullandó fészekben szoronganak, egy váratlan fordulat felboríthatja, talán nagyanyjuk elmúlásától rettegtek, amikor jó lesz másfelé révet építeni! Túlkorai bölcseséggel tudhatták, hogy némely helyzetet s annak minden biztonságát egyetlen személy tartja. Vagy miért tanul Villi, a szép, neves és módos úrikisasszony, s hozzá olyan pályán, mely testi alkatának, lelki érzékenységének tulajdonképpen túlerőltetés!

Nem emlékszem, mikor váltak meg akkor éjjel. De másnap már sokkal mélyebben érdeklődtem sorsuk iránt. Ahogy őket izgatta a Madi szegényes titka, úgy kezdett engem foglalkoztatni az ő szenvedéstelen árvaságuk. Értelmetlenségnek hangzik s pedig úgy éreztem: csakugyan idegenek kicsit a maguk világában, csakugyan virágos bokrok termő kukoricaföld közepében, szinte törvénytelenek a keretben, ahol józanok, hasznosak, egyszerűek az élet törvényei. A tisztos nagymama is például nem igen látja, vagy nem tartja különös értéknek Villi szépségét, bujkáló, olykor tűzben kivillanó finom kacérságát, szellemének kecsességét. Jónak, tisztának, dolgosnak, udvariasnak lenni — ebből állhatott kátéja, — a többi ráadás, felesleges jócselekedet!

Sok egyebet tanultam meg lassanként felőlük, nappali viselkedésükből is. Palkó szokatlan modorából főleg, mellyel hol korholta, hol becézgette Villit. Fedései különben maguk is gyöngédségből fakadtak, mert bizonyos idegességből pattantak elő, amikor nem bírta el Villiben azokat a fogyatkozásokat, melyek a kamaszkorból alig kinőtt leánynál voltaképpen természetesek. Palkó tökéletességet kívánt nénjétől, azért haragudott a titkos «cigizésre», a piros, rövidszárú trikóra, meg a «la bonne soeur»-féle fiatalos kegyetlenségekre. — Ez a Madi-história úgy történt, hogy a tavaly nyáron Danika meg Lackó úszóleckére jártak, mégpedig a női fürdőórákban, a francia kisasszony kíséretében. A felügyeleti időt Madi kifakult lüsterpongyolában s kimustrált félcipőben kuporogta át a mélyvíz lépcsőin — mintha úszni tudna, holott alig térdig mert a habokba ereszkedni, és a karfát görcsösen szoron-

gatta. Közben a huncfut hullámok fel-fellibbentették a szemérmes lüszterleplet, néha ikraközepéig is megmutogatva Madi borotvára szoruló, valósággal tüskés láb-szárait. A cábérságukról hirhedt Fricker kisaszszonykák az ugródeszkáról csipogni kezdtek:

— Lábonször, lábonször!

A Madi nyájasan átszólt hozzájuk:

— Ez nem a helyes hangsúly, mes enfants, azt úgy kell: la *bonne soeur*! Akszán a *bonne-on*, a la nélküli hangsúly.

— De így sokkal szebb: lábonször! — sikítoztak a nevetlen békák és sorban bepotyogtak a nevetéstől a vízbe.

Az ilyen ízetlenség megrovása Palkónál éppúgy nem következett a csúfondárosságot általán kedvelő sihederi korból, ahogyan nyájaskodásai is különös módon elütöttek a szokottaktól. Sohasem mondott dicséreteket, sohasem hízelgett Villinek.

Olykor feltűnt kis barátnőm valahol a veranda lépcsőin, vagy a gesztenyeallé végében. Így, messziről jobban szembeötlött járásában az a ringás, mely az egynyári, fátlan virágszárak lebegéséhez hasonlít, s amely ifjúságából, zsenge növéséből származva oly jól összehangolódott hajlékony kedélyével. Ilyenkor Palkó minden cél nélkül elébe sietett, és csak nemrég csapant, horzsos fiúhangján szolongatta:

— Tipeg! Tipeg!

Máskor, ha fürödtünk, s Villi énekelt a vízen, Palkó szinte csak maga-magának mondotta:

— Fújja, fújja, furulyácska!

Egyáltalán szerette jelzők helyett ígéretekre elkeresztelni és legtöbbször így hívta:

— Rhaccsolka, gyerhünk! — mert bizonyára édesanyjától valami kis német íz maradt Villi torkában.

Mindez incselkedésnek, sőt néha csúfolkodásnak is számíthatott, s nekem mégis úgy csendült fülembbe, mintha boldog hálaadás volna az örömtől, mely nénjének minden élettevékenysége, egész testi és lelki léte nyomán kivirágzott benne.

Villi búbája elől valóban csak a vak zárkózhatott volna el, s éppen magahordozásának kelleme ragadott meg engem is, — e nélkül talán szép sem volt igazában! De hogy ez az egymásnak túlzott fontosságot tulajdonító együvéhúzás a leány részéről honnan ered, az csak akkor világosodott ki, amikor megismertem családját, a «városiakat.»

Bizonyos tekintetben minden árva lelki félszeg-úszója az életnek. Az anyátlanok rendszerint tétovák, bizalmatlanok, s az apátlanokban megindító igénytelenség fejlődik ki, mint akik megszokták, hogy nincs, akitől kérjenek. Nem igen oszlatja ezt el a pótszülő és Villinél a predestinált árvai elzárkózáson túl még egyéb is közrejárt, hogy övéi felé tartózkodó legyen.

Feltűnő volt a háznak heves, körültekintő, nagyon aprólékos kitakarítása a meny idevárásának napjaiban. Az étrend és a hozzávaló beszerzések gondja. Szokatlan fűszerek, melyekért Miháj béresbíró külön «spájcetli»-vel utazott be Bággyfőre, csontlevek főzése, tejszín és behűtendő kora gyümölcsök problémái éppúgy világot vetettek az esemény fontosságára, mint kényes természetére. A kitűnő falusi gazdasszony nagymama izgalomba jött, szinte szurkolt. Mindig fegyelmezett hosszútűréssel, önérzetes magátólértetéddéssel végezte sokoldalú feladatait, — a dolgos-frustuk haj-

nali kipurciózásának felügyeletétől a későesti szakácsné-beidézésekig, amikor a morcos Vénágnis kimosdva, vasárnapi arcot öltve jelentkezett a másnapra szóló utasítások átvételére. Most apró összekoccanások zaja hallatszott ki a konyhából, főképp Vénágnis makacs ellenállása miatt, amit a vajjal készülő és rántás nélküli konyha ellen kifejtett. Nyílt sértésnek tartotta, hogy új ételeket és a régieknek változott elkészítési módját kívánják tőle. Hát még a szigorú parancsot, hogy Kicsiágnis fejről vegye le a kendőt és kancsal szemérről a dióhéj-pápaszemet! (Ez a Kicsiágnis saját unokája volt, s Aranyliliomnak esősidőkbeli barát-nője.) — A «csudálatas» vénség nem csinált titkot belőle, hogy unokája rendbetétele éppoly vanitatum vanitas, mint a pápista faolaj a krumplisalátán. Mogorván látott neki a homlok közepe felett a mostanában növesztett hajzat befonásának, s a kurta farcsakhoz halántékon, fül mögött újabb és újabb keselyszínű tincseket fogott oda, úgy hogy az egész fonadék mint odaragadt kolbász övezte a butuk kis fejet, a diópápaszem lekerültével pedig napsugártól elszokott fehér foltok közepéből pislogott elő két ferdepillantású savó-szem. Szia minden összetalálkozásnál szembevihogta a szerencsétlen leánykát, amiért Vénágnis különös elégtételt vett magának.

— Én nem szógnám Bella naccságát!

Ennél velősebbet ő ebben az egész ügyben csakugyan nem vélhetett.

Bezzeg Szia csak most került elemébe. A szokottnál is jobban kicsípte magát, sőt a saját ruhaneműit mosta, vasalta ki legelőször, félretéve a házi holmit utolsó sorra. Ragyogni akart! Hatalmaskodó kedvében

külön leckéket tartott hűgának, Fikának, akit alkalmi szobaleánynak a vászonöntözés mellől rendelt be a nagymama, s akit különben dunnyogó beszédmódja és lepegő járása miatt az udvarbeliek mokánytehénnek csúfoltak.

— Jó, jó, — duruzsolt ilyenkor Vénágnis. — Fika lehet mokánytehén, de Szia kanca, rihagó rézkanca!

Nem állhatta a leányzó «jelességét»: szájasságát és örökös jókedvét, s egy viharban is helytálló vén komondor önérzetes megvetésével nézte le «pincos» szerepét a ház belső életében.

— Bár lepné el a gyermek, hogy csillapodjék — kívánta neki a jövendőkre.

Azt is mondogatta, hogy az ilyen elütő két testvérnek anyja nem járhatott tisztességes utakon. A nagymama sokat bosszankodott Vénágnisra, gyanakodó, csúf természete miatt, a főbíró azonban élvezte örökön megbotránkozott kedélyét, és egy verssel magyarázta:

«Szent volt és szentnek tartatott,
Ó, mert nem is hibázhatott!»

Hát ebben volt valami: Vénágnist a gráciák sohasem kegyelhették, viszont a testvérpár anyja felett is eljárta a falusi kurta életfarsang. Rávéka néni koraöreg, fogatlanul és töpörödötten szövögetett, font s végzett általában minden kendermunkát a telek végén álló, szalmafüdeles zsellérházának pitvarában. Multjából mindössze az a nem titkolt büszkeség maradt hírmondónak, amellyel a szép Sziát megkülönböztette szerette. Fika, a mokánytehén és Vaszilia, egy serdülő fiú, amolyan hétköznapi gyermekei voltak, Szia a kiöl-

tözött fényes vasárnap. Fikát még a nagymama sem merte piacos munkákhoz odatenni; a mosogatáson kívül az indiánok szobája meg a miénk jutott ki neki most rendtartásra.

— Ha valami butaságot csinál, te elnézed, lelkem — mondta szemembe.

A menyétől sokkal inkább tartott! Büszkeséggel vegyes félelemmel várta a család városi hintóját, melynek ritka kényelmében pompásan elfértek a szülők, a Madi és a két fiúcska. Ez bizony más valami volt, mint a nagymama kocsija: a szembenülések is plüssbe húzva, s a lovak hasztalan futották ki magukat a huszonöt kilométeren, (az egész utat kocsival tették meg) dali megtorpanásukban benne volt a továbbrepülés feszülete, vágya.

— A libéria miatt késtünk, anyám, mint mindig, — köszönt a legelébb lehágó főbíró, aki ha nem indul már hízásnak, bálmegnyitó első gavallérnak beillett volna.

Semmit sem késtek pedig, de a főbíró a maga akkurátus mivoltában rendszerint kihozta sodrából az a pár perc, mialatt kocsisa a hosszú fekete gombsor zsinór-gomblyukaival elbibelődött.

Jó, hát miért kell így utazni nyáron, mint holmi kész főispánnak? Csíkos szöttes, s egy sapka nem tenné meg? Pörgekalap, strucctoll, s a szerszámokon ezüstös, koronás monogramm... Itt valami kocódó kedv feszült férj és feleség között, de úgy látszik, a feleség maradt felül, aki irónikus mosollyal intett zsörtölő férje felé, miközben anyósa üdvözlésére sietett. Szőke, nyúlánk szépség volt a meny, kicsit túlsovány az akkori ízléshez képest, se melle, se csípője, és a képe

majdnem faragványszerűen szabályos. Függetlenül homloka, melybe egyetlen tincs még behajolni sem merészkedett, egyenesen rideggé szabta volna arcát, ha orra körül nincs valami a gúnyhoz és lesajnáláshoz értők pikáns fitosságából. Bellának hívták, és ezt a hivalkodva is kimért nevet mintha neki alkották volna. Itt nem kellett bezzeg új megszólítást keresni a serdülés korában! — Az egész lepakkolózás alatt rajta tartotta szemét hosszú-matrózba bujtatott, körhajas fiacskáin, de azért korántsem nyúlt hozzájuk, egészen a Madi buzgalmára hagyta őket. Inkább a koffereket intézte. Minden úgy folyt le körülötte, mint egy előre meggondolt, kicirkalmazott szertartás. Fáradságról, poros napvertségről szó sem lehetett nála, még csak gyűrött sem volt egyikük sem, pedig a Madit kivéve mind fehérét viseltek, ahogy illik a fényes nyárelőben. De azért szabályszerűen elvonultak kezét mosni a számukra berendezett nagy hálósobába, s Bella asszony áttört madeirában került vissza az uzsonnaasztalhoz. Csak akkor láthattuk gondosan felfésült, tápra tüzdelt hajviseletét, ezt a furcsa koronát, mely a hamis betétekkel még megnövelte alakját és a tartózkodást, amit lényé ráparancsolt környezetére. Ehhez képest az én fülre csavart fonataim és Villi repke göndörsége valószínűs lázadásnak tűnhetett.

Igaztalan volnék, ha azzal vádolnám a szép vendéget, hogy zavaróan beléelegyedett örömeinkbe. Erre rá sem érhetett, nem a kurta idő, hanem az önmagukkal való elfoglaltsága miatt. Ő még ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelyiket «ablakba ültettek», «selyemkendőben tettek-vettek», s amelyért valóban könnyöklő párnák varródtak a múlt század végetáján. Íté-

letünket pillanat alatt megkaptuk tőle, amikor napégett, elszeplőzött kezünkre vetett pillantást valami piederstáli magasságból. Ő kesztyű és ernyő nélkül soha nem járt ki a napra. S uzsonna után mindjárt előszedte lehelletes frivolité kézimunkáját, csodás könnyűséggel dobálódzva egy kis elefántcsont-hajóval a kétszázas pókháló cérnaszálon. Ezekből a lenyügzően boszorkányos mozdulatokból értettem meg egész fölényét Villivel szemben, aki maga nagy darab fodorított kendervászonra írásost varrogatott, nehezen öltve át a vastag pamutot a nyersen ellenálló anyagon.

— Konyhakredence? — kérdezte minden érdeklődés nélkül, mire Villi egyenest rányitotta kerek tekintetét.

— A heverőm fölé, kicsimama.

Ilyen síma összevillanásokból tűnt csak ki egész szembenállásuk, két fegyelmezett lélek idegenkedése, más világtáj alá tartozása. Egyetlen erősebb szó nem esett köztük, tán soha az életben. És Villi mégis odatartozott az anyátlanok nemzedékéhez. Igaz, hogy Belának több esze volt és tapintata, semhogy megjátssza a mesebeli gonosz mostohát. De a szép fiatalasszony pontosan állott annak a bizonyos selyemkendőben tett-vett női rendnek utolsó, előretolt állásán, miközben Villi már túllökődött vagy átszökött a válaszfalon, hogy a kitenyészett nőiség fejmércéje alól az emberiség mértékei felé növekedjék. Ezek a támasztalan, lelkeleg valósággal kitett leányok vagy elfélénkülve, megkeseredve magukba hulltak, vagy átpártoltak idegenekhez. Nem a darázsderék, a szűk cipellő, és a tápos hajviselet választotta el a régi korosztályt az újtól, hanem a lelki, sőt erkölcsi szétsodratás. A selyemkendőbeliek

tempóssága csak külső vetülete volt az értetlenségnek, mellyel akár a vérükből is való új generációt elindulni hagyták, hogy az a maga útjait megkeresse. Most, most kezdtem sejteni, — egybevetve életnyilvánulásaikat, e folytonos összeütközéseket, melyeknek nem volt éle, csattanója, csak idegfürészelő súrlódási zöreje és csüggesztő alaphangulata, — miért is tette szívét Villi a kezembe . . .

Az indiánoknak sikerült elsuvadni a vendégérkezés elől, sőt az uzsonnát is megkerülték, mert a félelemnek egész szenvedélyével bujdosnak Bella nénijük elől. Teljes tiszteletadással beszéltek egymás közt a nagybácsiékról, de ez a respektus borsództatta is hátukat. Elismerték, hogy a néni nagyon szép, s Iduka szerint még hozzá ideges is, ami tartozéka előkelőségének, és együtt jár a libériás kocsissal s Domokos bácsi díszmagyarjával. De másfelől Bella néni mindig a fülét meg a körmét nézi a gyermekeknek, holott ők a nagymama és Villi egyenes szembenézését szerették! Ez a köröm- és fülpróba akkora félszet vert beléjük, hogy Tami, a legkisebbik indián, egy ízben saját markába csorgatott s úgy mosdott meg, amikor a disznóólak körül folyó hadakozásból hirtelen felhívták kézcsókolásra. Ha a család estére jelentette be magát, az indiánok korán megvacsoráltak és ágyba menekültek, ha reggel jött meg, délig aludtak, — csak jó későre elodázni a találkozást! Ma abba fogóztak meg, hogy a tegnapi eső után az éjjel nagyvíz volt, s ilyenkor kitűnők a halászási esélyek. A felzavart halak tömegeesen sodródnak alá a hegyekből. Már a kora délutánon eltakarodtak hazulról, vállukon lóbálva zsákvászonból s fűzfavesszőből szerkesztett hálóikat, melyeket az

amazonnő nagy ákombákom öltésekkel foltozott ki a délelőtt.

Azonban csak ezt kellett megtudni a két úrficskának! Egyszerre gyűlölni kezdték hosszú nadrágjukat, selyemre mosott hajtincseiket. Elvégre bennük is megbuzdult a falusi vér, fiúk voltak s únták hámba szorított nevelésüket.

— Én szívesen leviszem őket, tudom, hol van az indiánok halásztanyája — ajánlkozott Villi.

— Hát jó, menjetek le a Bágyhoz, s keressétek meg őket — egyezett bele a főbíró, miután nem lehetett már bírni a két nyugólódóval. — Engedelmeivel, Belácska — fordult feleségéhez.

Villi boldogan kapta fel Danikát, a kisebbiket, de alig fordultak ki a kapun, a hétesztendőske lekíváncozott nénje öléből.

— Tudd meg, hogy én melletted nagy vagyok!

— Mihejt nem lát a «maman»-t, ezt mondja! Egészen a pápá, egészen az a mágyár tépéramon!

Kicsit elpirult a Madi, s mindkét kezével megragadta a szökni szándékozó pacsiját. Láthatóan nagyon szerette védenecit, de Danika éppen gyengéje volt.

A Bágymenti ösvény nemsokára füzesbe kanyarodott, ahol a tegnapi kiöntés után az alig megszikkadt, tippanós agyagban egészséges, cipőtől alaposan elszokott talpak utat tapostak a folyócska öbléig. A levegőben meleg nedvesség párája úszott, az az igazi nyári vízszag, mely egyenest belecsal a fürdésbe. De a hullámokban ott bolygott, karikázott a feloldott és messziről idehőmpölygetett iszap, némi harsány harag is kísértett még a lassan visszahúzódó áradatból. Az indiánok azért a túlparti meredek martnak fordulva,

övig állottak benne, dühös komorsággal nyomva hálókát a gubancos fűzfagyöngök alján szennyesen torlódó habarékba. Az amazonnő látott meg legelőször minket. Egy eldőlt törzsön a víz felett lebegett, lábával fogózkodva, míg pecsenyevörösre sült keze rongydarabokkal dugucsált holmi lyukas bádoffazekat, az elfogott halak számára.

— Howgh! — kiáltotta betű szerint. — Békés halványarcúak!

A fiúk rosszkedvűen pillantottak felénk. A Nagyszellem ma semmi elevent nem küldött még a hálókba, annál több rothadt tavalyi kalarábét, káposztatorzsát. Holott a parton rakva állott a hazulról csempészett, szárazbükkből hasogatott vékonyfa, egy kis halásztűz céljából, melyen papírban szokták a halakat kisütni.

Sokáig szótlán áhíttal szemléltük a küzdelmet a Nagyszellem kegyéért. Végre meg nyilatkozott az — de vesztünkre. Abban a pillanatban, amikor a legfiatalabb indián hálójában felficánkolt egy cingár, kékezüst halacska, — Danika sírósboldog sikkantással csavarta ki kezét a Madi pókujjaiból, és elfelejtkezve a hosszú nadrágról, vadonatúj barna szandálról, belerontott a partot nyaldosó sárga áradatba, hogy neki, neki, és csak neki adják a zsákmányt! Villi hasztalan ugrott utána, a kis ördög szaladt a vízben s az indiánok harsogó, megkönnyebbült jókedvben nyomták kezébe a halacskát.

— Folyami sügér — állapította meg Sandri, a második számú indián és hitte is, amit mondott, mert szelídebb hajlamaitól szándékos ámítás ki nem telt.

— Folyami sügér... Sügér...! — rikkantotta utána Tami, a legkisebbik.

A halászbecsület ugyan helyreütődött, de a Madi rémült volt, Lackó pedig, ki már kezdett tudatosan úrfiskodni, észrevéve, hogy a vízben állók mulatnak a kontójukra, haragudott.

— Mademoiselle, voilà votre enfant gâté — mutatott rá ajakbiggyesztve Danikára.

Mindegy. A pocok kegyetlenül szorongatta az izamos, vickándozó állatot, sőt futásnak eredt, hazafelé, hogy anyjának viszi ajándékba!

— Nahát csak vigyed is — mormogta Berci, a legidősebb indián, és rákacsintott a lötykölve csorgó matrónadrágra. Bizonyára előre élvezte Bella néni meglepődését, amikor majd megpillantja a tökéletesen elázott, iszapfoltos «komédiásruhát».

A jólelkű amazonnő viszont lekúszott vártájáról és felajánlott a halnak egy csorba virágcserepáljat, hogy az ajándék elevenen érkezzék meg.

Am hasztalan lestem egy elnéző, ha titkolt mosolyt is a szép Bella faragványarcán, amikor a fiúcska büszke diadallal emelte a lépcsőn az agyagtálikót eléjébe.

— Egyikteknek sincs több meggondolása Danikáénál — vetette oda Bella Villinek, s a Madi részére kicirkalmazta az átöltöztetés rendjét, kiadva áztatásra a pórujárt holmit.

— És a hal, anyuka, maga nem is törődik a haljával! Jöjjön be Ágnisnéni és adja oda neki, hogy csináljon belőle vacsorát magának!

— Egye meg, aki fogta! Cigányhal! Csupa szálka, fuj!

— Villi... Villi... te sem akarod megenni a sügéremet?

Villi némán összeszorított fogsorral vette kezébe a tálacskát, és megindult a konyha felé. Én is vele tartottam.

— Ha egyszer — mormogta, — ha egyszer megérem, hogy felém jön így a kisfiam, ezüsthálacskával! Az emberek az életben nem az életet szeretik, féltik . . . hanem a porcellánadrágot!

Duzzogása keserűbb volt, mintha csak ebből az egy esetből fakadna; ahogy jobban felsziszegtet az ütés, ha ott kapjuk, ahol már sokszor megtiportak.

Azt hittem, valami fanyar estének megyünk neki, és egyelőre még egy másik ügy is megzavart. Véletlenül, a verandára nyíló ablakomon át rövid kötődésnek lettem tanuja a főbíró meg a takaros Szia között. Tudtam, hogy a bácsi kitűnően ért az egyszerű rend nyelvén, észjárásán, híres volt erről megyeszerte. Mégsem sejthettem, hogy ilyen skálái is vannak népszerűségének.

— Nohát mikor lesz az «uszpec» Nyikulicával, nagyleány? — Pihenően széles, egyensúlyos lépésekkel, arcán friss pirosbarnasággal, az egészséges elizzadás mázával, épp szembetalálta az ebédlőből kirebbenő leányzót. — Persze, gazdáné leszel, felénk se nézel többet, kihízol szépen, mint a tányéralma!

Minden rendes falusi leány elpirul az ilyen kérdésekre, mert törvény, hogy szülők s gazdája előtt restelni kell az érzéseket és a férjhezmenés tényeit. De Szia csak a vállát rángatta és szemtelenül elácsorgott:

— Várjon az abajdak, úgyis kicsi hozzám, tavaly óta elnőttem. Jó lesz Fikának, nagyságos ur!

— Hé, nem singgel mérik az embert . . . — s hirtelen Szia fülébe súgott egy szemérmetlen táncszót a fér-

fiú valódi mértékéről. — Hogy mondanád ezt magyarul, violácskám?

Szia kacagó szemmel pillantott körül.

— Na mondd, mondd. Mert én nem tudom lefordítani — unszolta csiklandós hangon a főbíró.

— Nem jön ki versbe — kuncogott Szia.

— Nem is az a fontos, hanem hogy értsd a csízióját! Na majd lefordítod az uszpec után!

Félperc mulva már hódolva csókolt kezét Bellának s a nagymamát megölelgette, ahogy galambot szorít meg óvatosan a gyermekkéz. Az öregasszony várt valamit fia szájáról. Mindig, ha az megjárta a tagot.

— A határ mint a paradicsomkert, mámikó! Amit maga dirigál, akár a karikacsapás. Még az esőt is megtudja rendelni, mikor, hova!

Boldogan pírult el a dícséretre az időviselt ábrázat. A mindennapin kívül talán csak ezekért a fiúi jószókért törődött napestig.

— Igen a csudát, — szabadkozott szinte zavarban, — már rám izent a falu, hogy nyakunkra hozzuk a Teremtő Isten haragját a Héjaszó-beli viharágyúval!

— No, azér' védhetem drága pénzen a közös szőlőhegyeket! Tégy jót s várj rosszat!

Egyszerre megéreztem most, hogy iménti botránkozásom alapján véve igaztalan. A főbíró mindenkit a maga külön egyénisége szerint kezelt. Sziát épúgy vidítani, villanyozni akarta a sikamlós tréfával, ahogy Villi arcáról egy cirógatással letörülte a duzzogó kedv halványságát. Bizonyos életerő-felesleg sugárzott szét belőle, melyből mindenkinek jókedvűen juttatott. Szerette maga körül felhangolni a világot. Még az indiánok is vigyorogtak rája, pedig különben szeppent

és kinyalt formában állítottak be vacsorához, mint akik csak a fényképész elé öltöznek fel rendes ruhába.

A kikészítettség még Palkón is kitűnt. Megszoktuk őt Petőfi-gallérjaiban, ádámcsutka nélküli, síma leányos nyakával, melyre most magasra gombolt inget erőltetett. Fehérpettyes, világoskék nyakkendője nyilván nagyon izgatta, sokszor kapdosott idegesen gallérjához, mintha tágítani akarna rajta.

A Bella ízléséhez tartozó esti tempózások lehűtették volna a szokott fesztelenséget, de a főbíró még a balsikerű halászatot is visszafordította. Észrevéve Danika kibőgött képét, és hallva egész dísztelen szereplését, békítgetően követelte, hogy süssék hát ki a halat előételnek. Persze, hogy minden ünnepélyes és savanyú arc mosolyra szélesedett, amikor Szia egy hosszúkás tálon felszolgált a kisujjnyira zsugorodott «sügért» petrezselyemdíszsel, sárga kadócban meghöngörgetve!

— Ez, fiaim, nem sügér, hanem havasi pizstráng, kóstold csak, Bellácska, mademoiselle s' il vous plaît, szeresse kérem!

— Enchantée — suttogta a Madi vállalkozóan s lefűrészelt egy karikát a szíjas csemegéből. És lelkesen megette az elnyiszált szálkákkal együtt. — Enchantée!

Féltem, csókot dob a főbíró felé, aki akár viharágyúival, ilyen előnyös időváltozást teremtett a borús asztal felett.

És mégis úgy volt, hogy mély lehangoltsággal kellett végződnie a városiak bágyrévi látogatásának. Éjszaka újból ott láttam Villit, meg Palkót ágyheverőm lábánál halk, felizgult beszélgetésben. Valami elfogódott csend ejtett meg mindnyájunkat. Bella kívánsá-

gára le volt engedve a gát duzzasztó zsilipje. Nem bírta a zúgást, pedig a zsalukat is gondosabban zárták érte, sőt a lármás kakasokat, rucákat és kutyákat is sötét ólakba fogdosták be idegei miatt.

Palkó még az éjjeli látogatásnál is nyakkendőjével küszködött, szabályszerű időközökben ismételve az egész estén át folytatott helyreigazítást, míg végre Villi megelégette furcsa hadakozását, felült egészen, hozzá kúszott, és meglazította a pettyes pántlikát. De az is lehet, hogy teljesen kioldotta. A fiú különben nem sokáig maradt, mert a felfordult házirend miatt szobáját a Madinak adta át és a nagymamánál aludt.

A másnapi reggelizés szokás ellenére percre szabódott ki, a főbíróék aztán indultak vissza a városba, és a nagymama pontos megjelenést parancsolt a rokokok ittlétének rövid ünnepidejére.

Hát ott ültünk valamennyien a világoskékkel felterített gazdag reggeliző asztalnál, a gránátfák csipkén átszüremlő fiatal napfény szelid játékában. Nagymama illatos és animáló kávéját iddogáltuk hajnali kaláccsal, tejszínből vert vajjal, — rendetlenségre, csintalanságra nem volt alkalmas a helyzet. Szia gyors és ügyes kiszolgálása majdnem gépiesen símává, zajtalanná tette a felsőasztal világot, és semmi el nem terelhetette volna a figyelmet a legkisebb illemfelborulástól sem. Holott jobb lett volna valami gyermekincidens, mint az a kis tragikomédia, ami bekövetkezett. Palkó az asztal vége felé ült, szokatlan zavarban, idegességben. Magasgallérú ingét hordta, de nem volt felkötve a nyakkendője. Igyekeztem szemre nem szúrni e hiányosságot. Ismertük szórakozottságát! Pedig éppen fordítva állt a dolog. Palkó a felöltözködésnél sehol

sem találta a hitvány portékát, és küldte is Fikát, hogy vagy hozzon neki másikat, vagy kerítsen elő egy nyitottnyakú inget. Ám a Madihoz utolsó pillanatig nem lehetett behatolni. A tegnapi kirándulás után megint egyszer tyúkszemet áztatott...

Lassanként az indiánok mégiscsak ficserkéltni kezdtek, s a nagymama biztatásai általános jókedvre és jóévtágra hangoltak mindnyájunkat. Friss lángos is került az asztalra, meg Bella kedvéért nyáridőig hamuban megőrzött, főtelen sonka. Megindult hát egy vidám és körülményes étkezés duruzsoló zenebonája, amihez nagyban hozzájárult Cilinder jelenléte is. A hős kandur, mint rendesen, orrával inyenc módon szimatolgatva, a Palkó széke mellé húzott konyhazsámolyon telepedett meg, két lábát elemista régula szerint fektetve az asztal szélére. Gazdája ilyenkor kávéba mártott kalácsdarabokkal szokta megetetni, de most végkielégítette egy csirkecombbal, ami határozott eltulzása volt a kegynek, mert Cilinder kikökenve illetanából, csapot-papot felejtve hatalmas szökkenéssel, kurrogva ugrott le, s ki zsákmányával a verandára, hangosan megkacagtatva a gyermeksereget. De a leg-harsányabb jókedv közepette hirtelen vissza kellett fordulniok. A zöld vendégszoba ajtajában Fika jelent meg a jóhírhözök sugárzó meglelégedésével. Balkezában magasra tartva lengette a kékszínű, fehérpettyes nyakkendőt, s a még gyanútlan, neki háttal ülő Palkó elé tartotta.

— Poftyim, megkaptam a Villi kisasszony lábánál, a nyári paplany alatt!

A vendégek nem értették a helyzetet. De a nagymama fejecsóvált, Villi pedig lesütött szeme fölé ár-

nyalta kezét. Palkó riadtan kapott ismét nyakához, közben nyers pirosság futott fel rajta vizesen lekefált hajának tövéig. Nem moccant, nem válaszolt, csak rágni kezdte halovány ajakát.

De bezzeg az indiánok! Előbb összecsipogtak, mint orcátlan verebek, aztán tapsba fogtak. Vége volt a Bella néni szuggesztíójának, kitört belőlük a féktelenség:

— Éljen, vivát! Éljenek a szerelmesek!

Villi rákoppintott a mellette ülő Bercinek keze-fejére, mert az már az asztalt akarta verni, hogy ütemezzen a kurjongó karnak, Tami pedig ezúttal is passzióval utánozta a nagyobbakat, torkaszakadtából sipítva: «Sze . . . rel . . . me . . . sek!»

Palkó lefakult, valósággal eltorzult szegény. Felállt, kikapta Fika kezéből a nyakkendőt és bemenekült vele szobájába.

Bella súgva kérdezgetett a nagymamától, de nem sokáig, és elterelte egyébre a társalgást. Nyilvánvalóan megütközött valamin, de jóízlése nem engedte, hogy már az asztalnál kivizsgálja a dolgot. Inkább hagyakozott az elteendő gyümölcsökről, s elmagyarázta egy újfajta barackdzsem receptjét, aztán bekérte magához anyósát egy kis tanakodásra.

Ezen a délutánon több kihallgatás járt le a házban. A nagymama lecketartásainak egészen különös perrendje volt és ünnepélyessége. Először is: soha nem rendezte őket ebéd- vagy vacsoraidő előtt, hogy a falatja mindenkinek jólessék. Aztán be kellett menni ad audiendum verbum a családi hálósobába, mely az ebédlő legbelső sarkából nyílt, félreesve minden forgalomtól, s így a lejárató megszokottságtól is. A min-

dig gondosan beárnyékolt, rezedaszagú helyiségnek az elmozdítatlan hitvesi kettőságyon kívül a holt nagyanya életnagyságú arcképe és Palkó édesanyjának menyaszszonyruhá s ravatali felvétele adott fájó áhítatot. A nagymama éjjeliszekrényén imakönyv is állott, és itt ejtett szavai mintha súlyosabbra váltak, mélyebbre hullottak volna a lélekben.

Az indiánok majdnem haptákban, feleselő szó nélkül hallgatták végig a pirongatást. Alapjában véve nem is túlságosan értették, miféle nagy «gyöngédtelenséget» követtek el. Azt tudták, hogy rakoncátlanul, illetlenül viselkedtek, és megbotránkoztatták Bella nénit, de hogy Villi és Palkó ellen mit vétkeztek, az legfeljebb felrémlett bennük arra a magyarázatra, hogy csak mátkapárról szabad azt mondani, hogy szerelmesek.

— De sze' én szerelmes vagyok a papék Babujába — ügye Tami? — védekezett a kis amazon, — ez vétek, nagymama? És Sandri is Kláricába!

— Na jó, csak ne kiabáld, s mehettek — és a nagymama elmosolyodott.

Villi magától jelentkezett. Amit a nagymama neki tartogatott, az tulajdonképpen menyének üzenete volt. Az okos mostoha az édes nagyszülőn át tartotta leányát kordában. S így is csak kérte, hogy szüntesse be az éjjeli barátkozásokat Palkóval. Egy ilyen fiatal fiút nem lehet állandóan ágyban fogadni. És mire volna jó, ha a családban már egyszer oly végzetes unokatestvér-szerelemre vezetne a túlzott pajtáskodás?! (A nagymama itt saját leányára célzott, Palkó édesanyja szintén első unokatestvére volt férjének.)

Villit nagyon megbolygatta, valósággal megdöb-

bentette ez a beállítás. Ismerte a falusi babonákat az unokatestvér-szerelem átkairól.

— Nagymama is... ettől tart? — kérdezte óvatosan, szinte fürkészően kémlelődvé.

— Édes fiam, nekem nem kötelességem, hogy neveljek, csak hogy szeresselek!

— De tegyük fel, ha maga nevelne... ha maga nevelt volna végig, akkor is tiltakoznék a barátságunk ellen?

Bizonyára észrevette Villi elkomolyodását, de csak duzzogásnak, sértődöttségnek tarthatta, mert a mostohai akarat akkor is tövis az eleven húsba, ha jószándékú. Az «édes»-től inkább eltűr mindent a gyermek!

— Hát már nekem lelkem meg sem járná a fejemet rólatok semmi ostobaság. De ügye, nem biztathatlak kicsimamad ellen, és neki abban igaza van, hogy ha éppen semmi sincs, aminthogy nincs is a dolog mögött, nagyleány vagy már és kiteszed magad cselédek és gyermekek locsogásainak. A leányélet olyan, mint a fehérvér. Legszebb a világon, de a legkényesebb. Minden meglátszik rajta! Mit mond a költő: «Született szemérem, tanult kötelesség, ó a leány sorsa csupa kénytelenség!»

A nagymamának voltak ilyen vérévé vált idézetei, amelyeket mindig megindult hangon s ítélet gyanánt ejtett ki. Ezek ellen aztán nem volt semmi fellebbezés, mint természeti törvényekkel szemben.

Villi tudta ezt, és nem is fenekedett soha ellenük. Kezetcsókolt most is, és nagyon hallgatagon, bizonyos zavart fáradságban tért vissza hozzám. Mintha kiforgatták volna rendes magából! Darabig szótalánul csüg-

gedezett, nyitott szemmel heverészve a szőnyegen, ahova a nagy meleg elől félmeztelenül szokott lekukolni. Egy asszony járt itt, akiért muzsikák és fények aludtak ki, pillanatra vagy nagyidőkre. És hatalmas volt! Nemcsak a gátat némíttatta el, erőt tudott venni a nagymamán is.

Reccsent az ebédlő padlója, meglöködött egy szék is, valaki átóvakodott egyik szobából a másikba.

— Most bement nagymama Palkóhoz.

Szegény fiú, olyan sápadtan került ma elő az ebédhez, és igazán alig evett, aztán tőlünk is menekedve, visszabujt szobájába, pedig gyűlölte a Madi után maradó, zacherlinből és ibolyaporból keveredő avas szagot. Az volt az érzésem, hogy nagyon, fájdalomig szégyelli magát.

— Vigasztalni ment . . . — mosolyodott el Villi. — Ilyen az én nagyanyám. Mindig neki fáj, ha eltilt valamitől . . . Olyan, mint a mandula. Kívül kemény, de bent édes, tejes a magja. S ne hidd, hogy Palkónak elő is hozza a dolgot. Palkó nem kap ki soha. Nagymama őt valamennyiünkénél jobban őrzi, mert Palkó édesanyja főbánata volt életének. Képzeld el egy fiatal teremtest, aki minden észérv ellenére tizenhároméves korától kezdve titkolózás nélkül odaígérkezik unokabátyjának, aki csak akkor lesz még «óber», vagyis ötödik gimnázista . . . S aztán, amikor kivárják egymást, a férfi meghal az első esztendőben. És Tinike néni utána. Vajjon el tudod te képzelni ezt? Mert a legtöbb ember nem hiszi el, amire maga nem volna képes! Ez olyan vértéződés saját középszerűségük felismerése ellen! . . . De én nemcsak hiszem, hanem tudom, hogy így történt. Persze, ehhez gyöngé szervezetre kell, Tinike né-

ném pedig annyira törékeny volt, hogy még nyilvános iskolába sem járatták soha. Az ilyen elzártság még a lelket is túlfinomítja. — És látod, Palkó sem erős, az anyja után. Azért szereti őt nagymama a legjobban. — Jere el ma velem a gyermekágyasomhoz, s akkor szemléletből megérted a dolgot.

A gyermekágyas Cilinder felesége volt, Cilus, a kis parasztmacska, aki Rávéka néni pitvarában az osztóváta mögött szokott minden évben pontosan kétszer lebetegedni. Látogatásunkkor oly kopottan festett, mint molyrágta rossz muff. Számon nem tartva a daliás férj kalandjait, boldogan szoptatott egy kibélelt gyümölcszállító ládikában. Csupa fényesfekete, életrelvő Cilinderkéket, apjuk szakasztott másait. Csak egy volt a vaksi újszülöttek között ügyetlenforma. És az anya, mialatt a többieket hagyta szabadon turkálni, verekedni magán, ezt a szerencsétlenkét lába közé fogta, vigyázva gyermeki jussára. Villi próbaképen elvette tőle a kis idétlent, és belekavarta az erős testvérek gomolyába. Azok vígan marakodták félre, hogy elkezdett keservesen nyivákolni... Egy szemrehányó villanás a sárga, türelmes anyaszemből, aztán — ameny nyire mozogni bírt a rátapadó csordától, — pár pofot puffantott közéjük, és visszavette oltalmába a gyámoltalant.

— Na látod... — bólintott Villi. — Palkó is a nagymama grata personája... minket többieket szerencséseknek tart, de Palkót örökké csak féltette valamtól...

Ahogy a ház felé ballagtunk, a tágas, kövezett szerkforduló helyen, Szia libegett-lobogott velünk szembe.

— Azér' az Isten lováér' futak, anyámnál van? Eltökítette a kredenckócsakat, nem tudak teríteni! Hogy soha bé ne tenné a lábát a házba! A reggel is milyen szégyent csinált a nyakkendővel. Fogalma sincs, hogy a belsőnek titkosnak kell lenni! Mokánytehén, teliadja a sajtárt s akkor felrúgja!

Huncut fény vetett cigánykereket kökényfekete szemében.

Csöndes uzsonnánk, vacsoránk volt, Palkó szobájában maradt, a feje fájt. Mi is korán visszavonultunk, mintha fáradtság ülné meg az egész házat. De éppen-hogy nem aludtam! Hiányzott a vízzúgás a fejem felől és a fecsegés lábamtól. Időnként felvillant a gyufafény, s belepett Villi cigarettáinak kék füstje. Ó, amikor valaki álm helyett füstöt kortyol!

Véznahangú, bizonytalan vezetésű muzsikaszó pedzette meg most az éjszaka holdtalan sötétjét. Először azt hittem, valami falusi legény citerázik egy közelebbi utcapadkán. De az ügyefogyott arpeggio átka nyarodott, megolvadt egyetlen szál hegedűhangra, és most már azon gombolyodott le a dallam bánatospanaszos fonálkája. — Valami vergődött az egész szerenádban, mint a repülni tanuló madárka erőtlen szárnyának emelgetése. Éjjelizene, amit véletlenségből hallunk, tudtán kívül annak, aki adja. De vajjon csakugyan hallottam már ezt a kis nótazokszót valahol?

Villi felült, engem figyelt.

— Nem alszom, Villici. Töröm a fejem, honnan a muzsika.

— Palkó hegedül. Van neki egy háromnegyedes gyermekhegedűje. Senki előtt nem venné elő, csak

magának nagynéha. Tudja jól, hogy nem játszik másnakvalóan.

— De mit húz most? Mintha ismerném a dallamot.

— A szászoktól hozta. Sajátmaga le is fordította a szöveget.

Nehezen szedegette össze emlékéből:

«A bodzafa, a bodzafa
Májusban kivirít.
Egy kismadár dalolja rajt'
Hűségről dalait.»

«A bodzafa, a bodzafa
Kéz kézben ültünk ott.
A május nem talált sehol
Két ilyen boldogot.»

Akármily tökéletlenül is kaptam magam elé az érzelmesen naiv versikét, mégis tömbszilárdi ostobaság volt önkénytelen fakadó megjegyzésem:

— Ez elég rosszul van lefordítva!

— Persze, persze, neked! — Villi zavarban volt.
— Palkó nem is költő, de...

Ez a «de» egyszerre fellobbantotta bennem a teljes valóságot. Villi elnézése, jósága mind bennecsengett a rövid szócskában.

— Bocsáss meg, — hajoltam le hozzá, — olyan idéetlen vagyok. Hát műbírálattal kell mérni azt, amivel egy lélek elrejtetik a maga vígaszára?

A könnyű, hajlékony test átkúszott mellém, odakuporodott a heverő szélére, s egy napsütött-melegségű kéz fogódzott meg a kezemben.

— Milyen jó hűvös a bőröd — suttogetta. — És

aztán, egyébként is... most már úgyis belénk láttál. Most már megmondom neked: kicsimama is csak olyan műbíráló, akinek tökéletesen igaza van velem szemben, mert neki mindig igaza van, érted? A maga igazsága. De ez a bírálat kegyetlen, kívülről, idegen életrendből származó ítélkezés, holott az elnézés és a dolgokba való beleérzés sokkal jobbat tenne. Igenis, neki van igaza, Palkó tán nem jött még rá, hogy módfelett ragaszkodik hozzám, ő nem tudja, de én tudom... és most ez a mai tilalom tudatossá teszi majd bennel... Hiszen mi a tilalom az ilyen törvénytelen érzelmeknek? Én ismerem és szeretem őt, s megesküdtem, hogy azon az egyen kívül, amit úgy sem adhatok meg neki, a legjobb leszek hozzá ezen a világon... Azért volt kár, szív nélkül szétugrasztani minket... Mert már csak a nagymamáért sem jutottunk volna el soha egyetlen meg nem engedett szóig, mozdulatig...

Valami eszembe jutott, ellenérv Villi magyarázataira.

— Ha te arra az emberre gondolsz, aki... elvégre száz és száz fiatalember kíséri lépéseidet... szóval most ne a nagymamával s ne kicsimamáddal szállj perbe, hanem valakivel azok közül, akik ostromolnak a levelekkel... Akikkel bált rendezel, akikkel teniszre jársz, mit tudom én... akivel boldog vagy, ha együtt lehetsz, s akivel egyszer talán még boldogabb is akarsz lenni...?

Villi térde közé ejtette két kezét. Meg is borzongott a vékony hálóing alatt.

— Igenis, azzal szemben is, — mormogta dacosan. — Különben sincs, akire örök tervekkkel gondolhatnék... Szeretem az életemet és azért vagyok boldog

más fiatalokkal, de alapjában nem érdekel senki különösebben. Tudod, a lányok sokat beszéltek már nekem ilyen-olyan sóvárgásokról és gyönyörűségekről, amelyek már egy kézfogásnál is megszállják őket... Esküszöm neked, hogy inkább irtózom az egész szerelmi procedurától... Még mindig Palkót szeretem minden fiatalember közt legjobban. Persze nem úgy...! De akármilyen megvadulás szakadjon rám egyszer, soha senki el nem fogja velem felejtetni, hogy Palkó volt gyermekéveim egyetlen testvére!

Tiszta szív, magabízó szív! De csak az érintetlen lát ilyen igazságosan, a lelkileg is érintetlen, aki nem kívánta még oda magát senkinek s nem gyujtotta meg egyetlen csókkal sem a teljes odaadás kanócvégét. A szerelem kizsarol, kisajátít, átmetszi egyéb elkötöttségeinket. Szegény kis bodzabokor, minden bokrok legigénytelenebbje, most virágozzál! Most ringasd a madarat, amíg egy tiszta testvér vigyázza, hallgatja, szánja ügyefogyott énekeit!

II.

KERESZT ELŐTT, HALÁL ELŐTT

OSZK

RECHTSTADT DER KÖNIGLICHEN UNIVERSITÄT WÜRZBURG

Ó egész szép, világos világunk, melynek utolsó boldog fiataljai voltunk! Törvényeid szabatosan utasítottak, biztos fonalat, fáklyát adtak kézbe a labirintusokhoz. Mindennek értelme volt még, a lemondásnak, tilalmaknak, s a belőlük fakadó szenvedésnek is, mert meggyőződéseink, fogadalmas elszánásaink szentesítették erejüket. Mily hibátlanul igazodtam el akkor éjszaka Villi életerrén: mint pontosan rajzolt, kiszínezett térképen. Szeretni fog testvérül és szeretni fog hitvesül külön-külön, ahogy víz és olaj el tudnak helyezkedni egymás felett, soha el nem vétett régióban. Senki, semmi sem dobálta még össze a Parancsolatok törvénybetűit, hogy rakjuk újra, újmód össze, szerencsétlen rejtvényfejtők! Még nem kallódtunk. Vékony hártya fedte már a poklot, mely felett eljártunk, de még nem perzselte semmi a talpunkat, s nem láttuk az árnyék kúszó közeledtét, melynek komályából sem fonálon, sem hamunyomon vissza soha nem találtunk zsenge hiteinkhez.

Észre sem vettük, hogyan sodródtunk tova a múltból. Nem figyeltük saját hűtelenségünket. Vagy nem kihevertem magam is mély baráti megindultságomat, mellyel a két fiatal lélek sorsa egyidőre megterhelt! Egyszerűen nem értünk rá és nem voltunk eléggé lelki szegények, hogy hordozni tudjuk éveig a másokért

való gondot, hogy ne zsugorodjék igény nélkül való epizóddá saját életfeladatunkhoz képest a másoké. — Pár nap mulva széthullottunk, engem szellemőrlő vizsgák vártak, külföldi évek s egy hosszú betegség. Vitt, sodort az élet, többnyire fekete felhők alatt, de vitt. Aztán jött a háború nyomasztó végtelensége.

Ismét Villi fogott el, mint messze elbitangolt, szökevény állatot. Hűségesen nyomon követte életemet, írásaimat, talán mert boldogabb volt nálam, és jobban értett a szeretethez.

Tizenhét nyarán hívó levelet kaptam tőle. Nagyon kért, látogassam meg a nagymamánál, ahol hadiszalma-özvegykedik. Amikor az őrház elé befujtatott a lezüllött, rongyosodott kisvonat, (az eső nyakunkba folyt benne, s a kalauz panaszkodott, hogy késünk, mert elpattant a kazán «górcsőve»), majdnem azt hittem, nem vár senki, vagy idegen vár, akit nem ismerek. Villi oly sokban megváltozott. Megnőtt, vagy legalább is megsugárodott. Szokott matrózbólúza helyett szalmasárga mosókosztűmöt hordott és komolyan soha hosszúra nem növő haját némi furfanggal konttyá gyömöszölte.

A kocsúton csaknem némán viselkedtem. Semmit nem tudtam róluk, és közben annyit vesztett mindenki, féltem, hogy sebekre tapintok. Villi kevesebb szeleburdisággal, de a régi őszinteséggel számolt be életállomásairól. Két esztendő menyecske, s tanulmányait az ötödik év folyamán abbahagyta.

— Mindjárt megérted ezt. Az uram — egyike a hajdani levélküldözőknek — a frontról futott haza értem. Tudtam róla, hogy nagyon szerelmes, láttam rajta azt a mohó boldogságsóvárgást, ami megszállta

némelyiket ott a pokol tornácában. Bírni akart, azzal a reszkető gondolattal, hogy meghal, mielőtt megölelt volna! . . . Azt tudod, hogy édesapámat alispánnak választották, s akkor átbútorozkodott és átlármásodott a házunk. Egyáltalán a mi házunk . . . A gyöngyházberakásos szalónbútorral és a meghatározott fogadónapokkal . . . Kicsimama egyébbel való örökös elfoglaltságával, vöröskeresztes ambícióival, melyek révén biztos helyzetbe került a helyi arisztokrácia körében és a legmagasabb tiszti társaságban . . . mindez igazán nem volt alkalmas egy hosszú mátkaságra. Terhére voltunk kicsimamának, még Imre rövid szabadságai alkalmával is úntattuk! Apámnak csak az nem tetszett, hogy leánya egy kofferrel menjen férjhez . . . Imrét kedvelte elejétől fogva és megígérte neki a megyei főorvosi kinevezést. De csak «majd», mert nem segítette volna hozzá világért a felmentéshez. Azt mondta, becsület kérdése, hogy az alispán családtagjai arcvonalban szolgáljanak. Szerettem pályámat, de Imrét még jobban szerettem, és éreztem: vagy most, vagy soha meg nem alapítom reménybeli otthonomat, és nekem, te azt tudod, saját otthonom nem volt soha. Ez nem hálátlan-ság, de én örökké lengtem apám és nagymamám között. Egy drága szív s egy tiszta, átlátszó jellem a legtöbb a világon, amire építeni lehet. Hát kierőszakoltam magamnak a sorstól, apámtól azt a koffert és kiutaztam Imrével a frontra.

S elmesélte a furcsa mézeshónapok történetét, amikor beöltözve ápolónőnek, kitartóan segített urának egy galíciai táborigyógyintézetében. Ez a véresen szomorú, de a mindennapi irgalom gyakorlása által külön megszentelt hitvesi közösség akkor szakadt meg, mi-

dőn férje közvetlenül a tűzvonal mögé került, ahova nem vihetett feleséget.

— Pedig de jó lett volna, ha együtt kerítenek be segélyhelyével engem is! És most Transzbajkáliában vigasztalnék egymást, nem kilométerek ezrein keresztül egy-egy sovány rablevelezőlapon! . . . Különben pedig visszairatkozhatnám az egyetemre, a baj ott van, hogy nagymama erősen reám szorul. Apám állása ma százszoros felelősséggel jár, alig tud kitekinteni a gazdaságba. Nagymama keze alól hiányzik a zsellérek java, és az emberek általában úgy elromlottak. Még az asszonyokkal is alig lehet bírni, a foglyok pedig csak úgy úrdolgába törik magukat. S nagymamát még az aggodalom is gyötri Palkó miatt!

— Mi van hát Palkóval? Én azóta se láttam, amikor tizenegy nyarán majdnem elmenekült Bágyrévről.

— Szegény. Két évig, mint gyakornok, szinte rabszolgája volt főnökének, ezalatt mindössze háromszor találkoztunk. De nem fogod elhinni: szívesen volt távol hazulról. Valami bántotta . . . nem tudom, az a buta gyermekincidens a nyakkendővel, vagy az én befutó postáim, mert később már csak Imrének engedtem meg, hogy írogasson, s ő nagyon élt ezzel az engedéllyel. — Aztán összekerültem öcsémmel az egyetemen. És akkor ismét jó testvérek lettünk. Aranyos volt, még gárdirozott is a bálokon . . . Persze, most már ő is katona. A vajdaszállási közösknél. Éppen kiképző tanfolyamon van.

Nehezen tudtam elképzelni Palkót katonának. Tűnődtem, ő fejlett-e daliára, vagy a hazának ilyen nagyok a szükségéi. Soha nem éreztem úgy, milyen tragikum van a szóban: «Mindnyájunknak el kell menni.»

— Különben kilátásunk van rá, hogy a napokban hazalátogat. És jól viseli magát, tudod, az ő nagy engedelmessége!

Bágyréven az élet oly békességgel indult, mint hajdanában. Holdfény világította a vajszín lépcsőket, a virágfürtös oleándereket, amikor megérkeztünk. A nagymama a régi nyájassággal fogadott — ő mindenkit szeretett, aki kedves volt az övéinek. Bizonyára sohasem hallotta a francia közmondást barátaink barátairól, de neki a szíve diktálta az élettempót, melyre a legszebb közmondások ráillettek.

A vacsora is szinte úgy esett, mintha minden a régiben volna. Pedig hát csak a nagymama nem cserélődött ki. Abban a szép korban volt, amelyben pár esztendő nem változtat a test és lélek megtalált formáin. Vagy talán mégis valamivel még jobban megcsöndesedett, csak tartotta magát hősiezen régi törvényeivel? Istenem, hogy elfutott a hat esztendő, immár az indiánok is kezdtek visszaváltozni fehér emberekké. A legidősebb galléros inget viselt, és nagyon sunyian pislantgatott Szia felé.

Szia szép is volt mostan! Ennek ugyan elfoghatták urát az oroszok, — mert ő is menyecske volt már, — azért sem hagyta magát búnak. A falubeli illemtant, mely a leányt pillangózza, míg az asszonyoknak sötét szoknyát, fejkendőt és örökre eldugott haját ír elő, rég sutba dobta. Csinosabban s még csillámlóbb tisztaságban járt, mint valaha is, arcán a szín nem volt sem konyha-, sem napfénykicsalta pirosság, hanem valami mesterkedett dolog. A kendőt is úgy kötötte, (a szégyentelen, mondta Vénágnis), hogy kilátásodjék fényes barna választéka. Csupán kisegíteni járt be a házba, s

egyébként ami igaz, igaz: talpratette ura elesett gazdaságát a hadisegélyből. Borjúkat, ökröket szerzett már, de hadigazdag kedvében is volt mindig. Ha kérdezték, mi van Nyikulicával, csak legyintett:

— A' jó hejt van!

Ezért a hányavetiségért semmi szidalmat fel nem vett. Jámborcsalafintán visszafeleselt a feddésre:

— Hát nem jobb ott tudni, mint a lövészárookban?

Villi viszont igazi fogoly-feleség módján viselkedett. A gazdasági teendőkhöz férfit helyettesített: revolvere, korbácsa volt, és gyakran hajtott kocsit, — de túl e kényszerű legénykedésen kis úriasszony maradt. Éjjeliszekerényén ott őrizte fényképét a nyiltarcú fiatal katonaorvosnak, akire azonban rávallott, hogy kitüntetéseiért csak szalagjait viselte, pedig nemcsak «ke-nőcs»-érmei voltak. Bizonyos szuggesztíót gyakorolhatott a kép Villire, mert mellette mindig korán ébredt, s aztán átsétált Lábaviszi kíséretében a postára. Maga mindennap írt a fogolynak; délután, amikor én elvontam napi penzumomra, ő is elbujdosott a kert valamely zugába töltőtollával, levéldobozával.

— Mert arra számítok, hány izenetem elvész! Egy dolgot tízszer is tudatok . . .

Szóval rendes, helyes, szerelmes hadiasszony volt, mindenütt ott és úgy, ahogyan kellett, és mégis, némi nyugtalansággal készült Palkó jöttére. Az állomáshoz a két idősebb félvért küldte ki, mi már kinőttünk a vendég elé való robogásokból. Inkább a verandán várakoztunk a nagymamával együtt, ünneplőben. Villi mostanában egyébként is nagy gonddal öltözködött, mintha féltene és óvna magát, nehogy ellomposodjék a határ-időnélküli, örök várakozásban. Volt egy ruhája, me-

lyet azóta sem tudtam elfelejteni, pedig már itt-ott meghúzta egy ág puha kreppanyagát, talán fakult is a gyakori mosásban. De mint minden valódi szép dolog: nyúttében is bővölni tudott. Ez a ruha csak derékban tapadt szorosra, különben ujjban, aljrészben sűrűn, omlatagon suhogta körül a hajlós, serdülően fiatalos termetet, s az apró hímzett, kobaldekék virágok a nyári szélben majdnem elevenen imbolyogtak a táncosan lebentő anyagon. És Villi olykor a haját is kibontotta, vállatverő, göndör fürteit, s egy kék lenvirágot dugott füle mögé.

Így sétálgatott aztán órákig leszegett fejjel a boltívre nevelt gesztenyesor alatt, belehullva önmagába, s én tudtam ilyenkor, hogy az egész pompázás mind csak urának szólt, hogy őt álmodja maga mellé sok ezer kilométernyi távolból. Nem akar hanyatlani, hervadni, lemaradni: neki öltözik, érte virágozik . . .

S így állt ki a verandafokra, csak haját fogta öszszébb azon az alkonyon is, amikor Palkót vártuk. A frontjelöltet, aki alig titkolta megindultságát, amikor meglátott minket. Elvágott, kurta, szinte dadogó szavak törtek elő ajakáról:

— Istenem . . . itthon vagyok . . . még egyszer . . . nagymamánál!

Ez az eláradás olyan sok volt tőle, akit túlzottan szemérmes fiúnak ismertünk, szinte makacsnak a maga köré vont határvonal elzárásában. — Csaknem kidobogott a szíve, talán hallottam is rebbenését.

De az első este nyugtalan, foszforeszkáló örömfénye hamar lekopott róla s napjairól. Bár elővette polgári ruháit, melyekben kevésbé tűnt fel keskenyvállúsága — és bár pontosan végezte a ház körül szokott

tiszteit, mégsem volt a régi, tőlünk függő fiú többé, aki hajdan úgy érezte magát, ahogy Villi meg a nagymama hangolta. Kedvességein valami állandó keserűség, zúgolódás nélküli mélabú ködlött. Tudtuk, hogy kifogástalan katona, — hiszen kis fehér kaucsukcsillagot viselt már — sőt nagyanyja előtt még humoros dolgokat is elmesélt kiképzése idejéből, de ha maguk közt voltunk, vitézi életét sívárnak és főleg oktalannak festette le. Azonban mint kikerülhetetlen végzetparancsba bele-törődött, és soha fel sem vetette a gondolatot, hogy kibujhatna a kényszer alól. Ha sajnálkoztunk rajta, azt elhárította.

— A kötelességteljesítés nem mindig gyönyörűség valami, hanem azért legtisztább dolog, ha az ember ... vállalja.

Villit most is híven szolgálta, főképp postáját intézte egész szenvedéllyel. Ha vöröskeresztes fogolylap érkezett, alig érte lába a lépcsőt, úgy futott fel vele. Arcán tűnődő, talányos mosollyal figyelte nénje csöndesen felragyogó arcát. Szó se róla, szívesen szánta oda Villinek a boldogságot, mely végre is vihardúlt és csak szép emlékeken meg reményen nyugvó boldogság volt. Nénje férjes volta némi respektust is kiválthatott benne: ez megint előttejárás számába ment, az élet egyik korlátjának e friss átugratása, mint valaha az érettséginek.

S mégis: mintha minden szavát, mozdulatát a szemrehányás egy magyarázhatatlan rezdülte árnyékolná, mely csak a végzetnek szól, nem személyeknek. Egy beteg gyermek jutott róla néha eszembe, aki halála előtt pár nappal egy éjtszaka felköltötte anyját, testvéreit. Kérdezték, mit akar, s ő csak azt felelte:

— Ti mind olyan jól alusztok, amikor nekem meg kell halnom nemsokára!

Szegény kicsike, a Getsemáné-beli panaszra botlott rá, Krisztusnak tanítvány-költögető zokszavára, amelyre tanítatlan is elvergődik minden reménytelenül szenvedő, hallva az épek bizakodó lélekzetvétélét.

— Ti mind olyan jól alusztok!

Vagy nem aludt-e a nagymama, akinek soha sejtelve sem volt, mi ment végbe hosszú éveken át a mellette élő, lehellet-közelben senyvedező unokában? Nem aludt-e Villi, aki a tovasodott üdvösség hétországán átszűrt üzeneteit lesve, ontotta semmibe vágyakozásait?!

De nem, Villi nem aludt igazában. Bár akkor nem tudtam ezt, és azt sem láttam, mi gyötri Palkót legbelülről. Mindent a balsejtelmekből magyaráztam, eszembe se jutott, hogy néha a meghalás nem is a legszomorúbb szerep. Csak lázadoztam magamban: mi-féle világot értünk, amikor ép és fiatal — oly nagyon fiatal! — életekre úgy kell néznünk, mint halálfiakra, holott csak ötven-hatvan év múlva járna ki az értük való szünetlen szívszorongás. Mi-féle világot, amikor mint a tél előtti csipőshideg éjszakák a levelet, úgy sárgítja el a nagy, örök hideg előérzete az ifjúságot.

Lassan persze ráébredtem, hogy Palkón nem láttam keresztül valójában. Egy délután a kertben olvastam, a kis füvesen, melyet az úttól sűrű fagyalsövény zárt el. Villi meg Palkó hangját hallottam a ház felől, s a vesszők közt rájuk láttam: majdnem vontatott lépésekben jöttek lefelé. Gyümölcsért indulhattak ki, Villi karján fehér hánckosár himbált. De eszük egészen másutt állhatott. Hevesen vitatkoztak, rekedt és

hangos suttogással, ahogy felindult, de önmagukat fékező, csillapítani vágyó emberek.

— Emlékezz a Madi leckéire: lépcsőn, kivált ha meredek, férfi megy előre. Hát ez csak elég meredek, Villi. Előre megyek s egyszer az életben megelőzlek!

— Ahelyett, hogy megnyugtatlán, fenyegetőzől! Ez férfias? Ez a halálfélelem?

— A szó nem jó, Villi. Ez nem halálfélelem, ez halálbizonyosság.

Pillanatra most megálltak, éppen előttem.

— Elveszed az imádkozó kedvem a gyávasággoddal!

— Ki a gyáva? Hát nem elmegyek?

Palkó a kezében tartott könnyű bottal egy gyökérbogót szurdosott, aztán csendesen emelte fel a fejét, elnézett a messzi céltalanba, mint bevégzett tusa után. Sírásfényűen, de elszántan mosolygott, száját nála szokatlan, kemény konoksággal összezárta. Villi most közelebb lépett hozzá, s megfogta csuklóját.

— Palkó, — kérdezte hirtelen kivirágzó szánalommal, oly meleg kedvességgel, ahogy csak négyszemközt tud asszony megnyilatkozni — miért nem kéred a felmentésedet? Apám elintézné... hiszen mi már áldoztunk, nemcsak Imrét, de engemet is...

S mert a fiú még jobban elsötétült, hozzátette:

— Ha te restelled, én megkeresem apámat az ügynben. Tartozik ennyivel a nagymamának is...

Erre kisápadt Palkó és szeme fenyegetően eltárgult. Életében egyetlenegyszer most hallottam Villire ráripakodni, ideges fejvesztettségben:

— Azt ne merd megtenni! Ne merd, mert többé soha meg nem láttok!

Villi keze lehullott Palkóéről, szárnyaszegve hátralepett. Csodálatos türelmére, jóságára vall, hogy nem mutatott megbántódást. Lassan megindult öccse mellett a gyümölcsös felé.

Valamit megsejtettem, Palkónak mintha nem a halál fájna igazában! És hiába sorakoztattam fel erkölcsi ellenérveimet oktalan, betegesnek tetsző vonzalmával szemben: bizsergő fájdalom vett elő, nemcsak Palkóért, hanem barátnőmért is. A szegény, szerelmes és becsületes lélek akárha vádolná magát a szoros közelségért, mely testvéri összetartozás színében tűnt, dehát mégsem voltak testvérek! Egy bizonyos: a fiút a konok megadás erősebbé tette kifelé, mint gondolta. A szív legtitkosabb részvét-rekesztét tudta vele felpatintani! — Magam kezdtem mentségeket találni számára. Vajjon szenvedelme nem kényszerű folyamánya gyermekkori elszigeteltségüknek? Faluhelyt gyakran hiányzanak az egyenrangú, egybehangolt, vagy azonoskorúakkal való barátságok, a fiatalságnak nincsenek közös szórakozóhelyei, ahol seregszemlét tartसानak egymás felett. Minden megindíttatás a ház, a család kebeléből fakad, a távolba tájékozódás lehetőségei nélkül, egymásuk sorsa sokkal inkább szívre megy, minden fordulóival. — És vajjon nem íródik-e mélységes jelekkel két fiatal lélekbe annak a ténynek tudata, hogy anyáik is együtt pajtáskodtak, titokmegtartó testvérségben egykenyéren éltek? Felelősségünkkel szemben ott ágaskodik bennünk elrendeltségünk, öröklött természetünk!

Azon az estén Palkó olyan sápadt volt, amilyen mostanában, mióta a katonaság edzettebb szint adott arcának, sohasem. Néha majdnem értelmetlenül felelt

meg kérdéseinkre, mintha megzavarodott volna lelki egyensúlya. Hol a száját rágta, hol szeme gyult ki félig megszülető könnyek mögött. Valami végzetes szócsere eshetett meg köztük a gyümölcsösben. Villi maga néha aggódva rebbentette pillantását öccsére.

A szokott órán feküdtünk le, mégis talán nyugtalanabban, éberebben aludtunk valamennyien. Hallottam Palkót bemenni a nagymamához — ez nem volt szokatlan dolog, rendszerint a hálószobában köszönt el tőle éjszakára. De mindent felkavart bennem az a vékony, hat év óta nem hallott hegedűhang, mely később elmetszette a gát ütemes zsongását és az álom ringatását.

A játék ma alig volt tökéletesebb a hajdaninál. Ám ami más fülének elégtelen, még mindig vigasz lehet annak, aki hozzá hallja a lélek belső kísérő zenéjét. S úgy tűnt, ma a lélek nagyon kísér és elfelejtkezik róla, hogy halkítsa, fékezze a külső dallamot. Vagy szándékos lett volna a húrok hangos jajongatása?

Cavaradossi börtön-áriája. Valóban siralmasan szabadult fel a kis gyerekhangszeren a férfizokogás:

«Meg kell halnom.»

Mozdulatlanul figyeltem, szemem hozzászokott a félsötéthez, annál könnyebben, mert Palkó szobája szemben volt a miénkkel és az üvegajtók mullfüggönyein áttetszett a nála égő gyertyafény. Ennél a szitán-szűrt sejtelem-világosságnál jól kivehettem Villi körvonalait is. Nem aludt ő sem. Felült matracán és fejét tenyerébe hajtotta. Gondolom, sírt. De nyikkanás nélkül. Aztán, valamivel utóbb felóvakodott és mezítláb, csak pongyoláját öltve rá hálóingére kitapogatott a szobából. Egyenesen Palkóhoz tartott. A zene vékony

fémfonala elpattant odabent. Moccanás nélkül vára-
koztam. Meddig tart az éjjeli látogatás? És mire jó, Is-
tenem!

Azt hiszem, egészen kurta, csak a magány döbbe-
netében végtelenre nyúlt pillanatok teltek el. Hirtelen
megnyögött, halkán fordulva el a sarkokon, a nagy-
mama hálósobájának ajtaja. Gerincembe forróhideg-
ség cikkázott. Meghallotta a muzikaszót! És most be-
megy, ott kapja őket... Minden latolgatás nélkül ki-
csúsztam az ágyból és kezdtem felrángatni harisnyái-
mat. Közben megpillantottam az öregasszonyt fodros,
fehér éjjeli főköttében, földigérő nagykendőjében. Ár-
cán ült a szívszorongás, valami oly vak ijedelem, ami
ismeretlenné árnyékolta. A gyertya reszketett kezében,
s a láng sárga nyelve ide-oda öltődött, mint tanuja, bi-
zonysága rémületének. Nesztelen tipegett unokája aj-
tajáig és ahogy felnyitotta, az egy rend mullon át
megláttam én is őket. A szoba közepén álló kis asztal
két egymás mellé eső oldalánál ültek. Villi karja az
asztalon pihent, előre, Palkó felé kinyúlva, odakíná-
lódva. A fiatalember feje lehajolt a jobbkezre.

Amikor én is benyitottam hozzájuk, a nagymama
lihegve, sírással birkózva állt előttük. Lélekjelenlétük
csodálatos volt. Nem mozdultak meg jöttére, így az
egész helyzet nem bírhatott több értelemmel, mint
hogy a jó néne vigasztalni akarja a nehéz próbára in-
duló öcsöt. Igen, ebben az első, át nem gondolt pilla-
natban. Amíg le nem ereszkedik a fájó perc feszült
húrja és utána nem latolgat a csendes öreg agy, meg
nem csinálja számadását a sok apró, áruló részletnek:
hogy miért éjjel esik a vigasztaló látogatás? Mire jó az
a végnélküli kézcsók? Miért reszket Palkó szájaszéle,

mialatt a mohó ujjak nem moccannak, nehogy visszarántódva elárulják, hogy rajtakapott, titkos, tilos dolgot cselekedtek? — És a lassan felemelkedő fiúarcon miért a szédület, ismeretlen enyhületnek derengő fénye a kijegecült keserűség felett?

— Már itt is vagyok, harisnyát vettem, én olyan könnyen náthásodom — hazudtam elszánt kényszer alatt, önkénytelen cinkosságban. Mintha imént fordultam volna vissza hálószoánkba, mintha eredetileg közösen siettünk volna Villivel Palkó vígaszára.

S leültem az asztal mellé, széket húzva ki a nagymamának is, akiben most a feszültségből kicsapódott a nagyszülei aggodalom.

— Lelkem fiókám, ládd-é, mind összefutunk éretted.

Palkó kalimpáló kézzel rakosgatta el a vonót, a hegedűt.

— Sajnálom, hogy felvertem a házat... Különben ismerhetnék ezt a buta szokásomat. Máskor nem hallották mindjárt, ha cincogtam!

— Máskor nem szerettünk így — vágta ki Villi könnyeden, szinte incselegve a végzetes szót és ezzel a váratlan hangnemmél teljesen közönyösítette a légkörnek még mindig vibráló fanyarságát.

— De most hagyj aludni... durcáskodott aztán színlelt nehezteléssel.

— És aludj te is, fiókám — cirógatta meg a nagymama Palkót. Azért kaptad a szabadságot, hogy erősödjél lelkem, nem hogy éccakázz.

— Igen, kezitcsókolom, megpróbálom én is...

«És ti mind olyan jól alusztok» — hallottam újra lelkem egy titkos rekeszében a réghalott gyermek pa-

naszos zokszavát, mindenki zokszavát, aki mélyére zuhant a gyötrelmennek, hová nem követheti semmiféle irgalom, mert utól nem éri senki a más szenvedéseit. A szájalom csak annyi, hogy a partról valaki utána-bámul a kín örvényében fuldoklónak.

Ilyen gyáva és hasztalan tehetetlenségi érzéssel lépkedtem a gyertya fényében, melyet Villi vitt magasratartva a nagymama ajtajáig. Ott éreztük, hogy a szegény gyöngéden megszorítja karunkat. Követtük hát. Csak az ajtócsukásig tartott keserves önfegyelme. A küszöbön túl még járása is megváltozott, mintegy rozogára vált. Tanácstalanul meredt ránk opálosra fakult nagy kék szemével, egész bánatával. Valami köszönetfélét motyogott, hogy nem hagytuk magára Palkót és görcsös, kapaszkodó mozdulattal fogódzott meg Villi kezében. Mert mégiscsak dolgozott benne az öregszülő sejtő ösztöne, hogy könnyebbség itt csak Villitől jöhet. Nem fiára gondolt ezen az órán, a kiskirályra, aki egy szavával felmenthetné unokáját.

— Önts belé lelket, angyalom, te pajtása vagy, velem szemben valami férfigőg tartóztatja vissza... most akartam meglepni s rávenni, hogy legalább orvosi felülvizsgálatra jelentkezzenek...!

Villi döbönt zavarban morzsolt pár furcsa szót, amely mintha nem is tartoznék ide. Azt mondta, hogy ezek olyan dolgok, amelyekkel szemben mi asszonyok föld-tehetetlenek vagyunk. Csak megszegyenítjük őket szájalomunkkal, ahogy Palkót holtbiztosan megszegyenítettük. Odáig van, igaz, de visszatartani, színlelésre, bujkálásra bírni — nincs hatalom a világon.

— Én tudom ezt nagymama, én láttam őket odakint... «Ez a sorsunk, ezért vagyunk férfiak, kato-

nák». Ilyeneket hangoztattak, ha asszonyosan jajveszékeltem és sírtam egy-egy új támadás hírére. Ez az ő ügyük édes nagymama, s leráznak minket a rémületünkkel és vigaszunkkal. — Imre is mire volt képes! Lőtték a segélyhelyét, már égett is, de csak a betegeit küldte hátra, amíg őt magát bekerítették... S én hiába könyörögtem neki leveleimben, hogy legyen néha gyáva!

Könnyek peregtek le arcán, s mert nem volt nála zsebkendő, pongyolájának szélét emelte szeméhez. Amíg lábujjhegyen áttapogatódtunk szobánkba, éreztem a sötétben, a langyos nyári levegőn át reszketésének hullámain.

Az volt a benyomásom, hogy Villi szavai akármily őszinték, nem arról beszélnek, ami itt a lényeg. Még a könnyei sem azért hullottak, mert férjére gondolt, sőt férje dolgának idekeverése csupán kibeszélés, félresiklatás volt részéről. Ha sírt, azért tette, mert valami minő dilemmába szorult, melyben álnokoskodnia kellett...

Hálónkban Villi csak addig jutott a vetkezésben, hogy lehányta magáról a pongyolát, aztán egyingben ágyam végére ült és szokott mozdulatával térde közé ejtette kezét.

— «Önts lelket belél!» Hiszen az is borzasztó, ha az orvos nem tud segíteni és hallgatnia kell a hozzátartozók rimánkodását. De van borzasztóbb is... amikor ismerjük az orvosságot és — nem lehet kiszolgáltatni!

Ledobta magát a kemény, földre vetett ágyra. Néha összerándult aztán, mint a megvágott, haldokló csirke. Nem tudom, aludtunk-e azon az éjjelen? Vagy

csak valami éber zsibbadás fedezett? Arra eszméltem fel, hogy Szia kuporgott a matrác szélén és suttogva magyarázott. Villi kékkarikás, ijedt szemmel nézett a semmibe.

Palkó hajnalban elutazott. Kicsiágnistól került ki, hogy az úrfi le sem feküdt, egész éjjel csomagolt, raskogatózott, mint aki sokáig nem fog visszatérni. Szürkülétkor átöltözött katonaruhába, és leküldte a leánykát, hogy fogasson be a kocsissal a homokfutóba. Egy sürgönylapot bízott Vénágnisra, hogy mutassa meg nekünk, még az este vette át a küldönctől. A távírat szerint reggel nyolckor jelentkeznie kellett a kádernél. Megtiltotta, hogy miatta bárkit felferjenek álmából. Majd tudatja, ha indul a harctérre, hogy bejöhessenek Vajdaszállásra elbúcsúzni tőle.

— Húszkoronás bankót mutatatt meg nekem a taknyas, az úrfi nyomta a markába, amiért nesztelenül segített neki a pakkolásnál és lecipelte a kuffert. A kocsinak sem vót szabad elállani, a hátulsó kapun hajtattat ki véle, s maga az úrfi a kerten át került le. Végigment a gesztenyésen s egy kicsit leült a kőasztalnál, így mondja a béka.

Ez a fordulat Villit valósággal demoralizálta. Szertelen borúba zuhant. Nyomasztó levertsége azonban mégsem származott pusztán a haláltól való féltésből. Hiszen az a halál nem volt olyan biztos, csupán előérzetekkel állhatott szemben. Dolgozott benne még egy tényező, egy hatalom, a megbolygatott, megbillent, irányát tévesztett lelkiismeret.

Egyik éjjel kénytelen voltam felrázni álmából, oly rémesen nyögött, s ahogy megérintettem, vállán hideg verejtéken siklott el kezem, pedig rendszerint

forró, bársonyosan puha érintése volt a testének. Kábultan ült fel, aztán összecsuklott, magába.

— Láttam . . . vérző fejjel. Ömlött a vér a homlokából . . . S én nem voltam jó hozzá soha, soha. Emlékszel, mikor hátramentünk a kertbe a háncskosárral? A barackosban letérdelt előttem és csókolta ruhámat, és egyáltalán . . . elvesztette az eszét. Azt hiszem már zsebében volt a távirat! És én . . . én . . . elhárítottam. Mintha annyi kegy, amennyit egy őrzött mátka is megad a vőlegénynek: egy szelíd, engedékeny óra már beszennyezne!

Csendesen sírdogált, hagyta, hogy értsem meg egészen. Később kezem után nyúlt.

— Te majd emlékezz aztán, hogy tisztességes voltam, s megérdemlek érte egy murokból való monétát. S legyek is boldog vele! A női erény, ahogy mi megfogalmazzuk, faragott kép, s épp oly sóvár bálvány, mint az emberáldozatot kívánó Baál istenség. Vagy ez a szentségtörés, amit most beszélek? . . . Micsoda irgalmatlan, értelmetlen zűrzavarba hívtalak tanunak . . . menekültem hozzád, féltem már annyit lenni vele magamban . . . Dehát ez nem nyaralás neked, nekem, ez lassú tüzön való sütögetés . . .

— Az egész világ ilyen zűrzavar most, Villikém. És bánata mindenkinek van, aki tud bánkódni.

Felkönyökölt heverőm végére, és majdnem bocsánatot kért tekintetével, ahogy megindult belőle a panasza:

— Ó, mégis . . . miért botlaltalak bele a hálóba, amit a sors nekem szőtt csupán? Elég mindenkinek a magáé. S ha már menedéknek hívtalak, állottam volna meg a sarat, de látod, összetörtem . . . Össze kellett tör-

nöm. És te nem is hiszed, hogy legesleginkább nagymama miatt. Az állandó képmutatás miatt! Neki nem szabad semmit megsejteni az igazságból! Kemény munkához, önállósághoz szokott, igaz — nem is fél semmitől, amivel meg bír küzdeni... Egyszer betört ide, még legénykorában, Nyikulica, részeg fővel éjtszaka, és kereste Sziát, mert az mással zsukátázott a táncban. Balta volt nála. Nagymama kiment elibe a lépcsőre, s kicsavarta markából a baltát. Azt mondta azután, hogy egy cseppet sem félt, miért félt volna? Aki tilosban jár s rossz szándékkal, az gyáva... De látod, ezeknek a jó lélekismerőknek és névtelen Dobó Katicáknak sohasem voltak nagy erkölcsi kétségeik. A világ rendje megingathatatlan nekik, s ami korlátok közé szorították őket, az támaszuk és útjelzőjük egyben... De mondd, ki őriz minket, amikor ma húszéves mátkák kifutnak mint az őrültek a frontmögötti kórházakba, hogy párjukkal találkozzanak... Én láttam... láttam elcsúszni is őket a holnapi elvesztés rettegésében, mohóságában. Sohasem tudtam követ dobni rájuk. Ám nagymamának fogalma sincs máig sem arról az életről... túl van az ő láthatárán, bár szörnyű követeléseik már átnyúlnak az ő világának zárt keretein is. Ezekben a dolgokban olyan ártatlan, gyámoltalan és makacs is, mint egy tudatlan, fanatikus gyermek. Hát mondd, nem megrendítő, amikor rimánkodik, hogy segítsék megvigasztalni Palkót! De mi lenne, ha csakugyan nem térnék ki az útjából?... Orvosi közhely, hogy a vadak, akik nem estek át a tuberkulózis apró, immunizáló fertőzésein, belehalnak az első infekcióba, s a vérbaj is hónapok alatt végez velük, míg a mi átvészelt Európánk lakói húzzák s ki-

heverik a nagy népbetegségeket. Ha nagymama nem lett volna minden kísértéstől jól megoltalmazva, ha csak egyszer átélt volna olyasmit, mint amikor én éjjel a borgóprundi vonalon félholtra bírkóztam magam egy buta zászlóssal, akivel össze voltam zárva egy folyosótlan fülkébe! Kékfoltos karral, cafatokba tépett blúzzal érkeztem Besztercére... nos, akkor még szabad volna megbotránkoztatni őt. Dehát szegény még ott tart, hogy tisztességes viselkedésű nőt férfi meg nem közelít. Még gondolatban sem... Mondd, miféle rombolást vinne véghez benne a tudat, hogy a két unokája... nem is tekintve azt, hogy igazán komolyan vettem a templomban letett hitvesi fogadalmat, jobban mondva, amelyet önmagamnak tettem Imrével szemben legboldogabb óráinkban! Megértesz, úgye?

— És sajnállak, Villi.

— Borzasztó, hogy Palkó nem tudott kinőni abból a gyermekálomból, amiből én a természet rendje szerint kinőttem. És ha tudnám, hogy még sokáig él, hihetném, hogy ha későre is, majd megtalálja boldogságát. De a halálnak ilyen közelében sok minden meg-inog az emberben. Mert mi lesz, ha csakugyan elesik, ahogy előérzete súgja? Sohasem tudnék pőfogni magamban megőrzött erényeimmel... Mint ahogy nem tudom elítélni őt, akit a maga sívár és reménytelen helyzete «jenseits von Gut und Böse» kergetett.

— Gondolj arra, hogy nem vagy oka a körülmények ilyen összekuszálódásának. Ez is megnyugvás!

— Megnyugvás? — mormogta és felkértezett melém, az ágyheverőre. eltűnődött, mintha fonalat, útmutatót keresne, hogy rendet teremtsen egy nagy, értelmetlen felfordulásban.

— Végzetszerűség... ebben van némi ráció... ha megnyugvás nincs is. Sok minden történt fatálisan, még az az ártatlan nyakkendőkioldás is. Addig, a kicsimamától kapot leckéig, sohasem voltak meggondolni valóink... De nem akarok igazságtalan lenni. Palkó előbb-utóbb ráébredt volna arra, hogy túlságos nagy szerepet játszom életében. Az a kis eset csak sietette ezt a felismerést és párosította egy nála érthető, beteges szégyenkezéssel. Nagyon is szemérmes kisfiú volt ő mindig! Amikor például a Gyermekszív Rejtelmait kapta jutalomkönyvül, csak a szénás hiúban merte elővenni, hogy ne lássuk könnyeit, s amikor nagymama felolvasta nekünk a Rút Kisleány Történetét, kikérezett, hogy megy vizet inni, aztán hiába vártuk vissza, sőt hiába is kerestük, Vénágnis kapta meg összekuporodva a liszteshombár mögött, oda bújt el, hogy kisírhassa magát az árva kis Veronika sorsa felett... Ó, nagyon szégyelhette most is magát nagymama előtt, és előttem is. Elmenekült... Hiszen le-tölthette volna gyakornoki éveit is tordai nagybácsijánál, de ő ahelyett vaktába, egy szaklapban olvasott hirdetés útján szerződött el Feketetóra, Isten háta mögé, ahol megvonult, mint csiga a házában — De mondom, neki is megvoltak a maga külön szívrejtelmei, melyekbe nehéz egész fenéig belátni. Már ezelőtt, tapasztalatlan kamasz éveimben is meg-megdöböntett a furcsaságaival.

Tíz-tizenegy évesek lehettünk, amikor még élt Miháj bá apja, hűséges, öröklött belső ember. Ez egyszer parázsért jött be a nyárikonyhába, s markában vitte el az elevenszenet, hogy künt a padkán pipájára ejtse, — mert étel körül nagymama nem tűrt dohány-

füstöt. — Délután átjöttek a jegyző fiai, ezek mind olyan rontom-bontom legények. Hetykén állították Palkónak, akivel mindig megvetően bántak, hogy az semmi, ők is megcsinálják. Csak az olyan leánykabőrű anyámasszony katonája irtózik az ilyesmitől. És csakugyan, parazsat kotortak a ruhafőző üst alól, és elvitték messzebb, mint a vén udvarbíró, egész a kerekeskútig. Palkó akkor, bár libabőr ütött ki karján, megengedte, hogy tenyerébe rakjanak egy diónyi ízzó akácparazsat. És elfehéredve, kifacsarodó könnyekkel szemében, de elvitte szegény a vályuig, ott azonban nem tudta a pocsolyába rázni, le kellett kaparnia darab ágszilánkkal, mert belesült a tenyerébe. Egész délután dugta előlünk a kezét, de csak éjjel, álmában kezdett el jajgatni. — Ó, Vénágnis magyarázta meg aztán, hogy Miháj bíró igazán megfogja a parazsat, mert csupa tyúkszem a keze a kapanyéltől, de «a jedző úr latrai» hamut tettek a tenyerükbe, s úgy rá az elevenszenet... Azt hiszed, szabad volt a dolgot emlegetni? Még azt sem tűrte Palkó, hogy belenézzenek a markába. Szégyelte, hogy ha nem volt gyáva, hát mégis: ostoba volt. Mindenkép alábbvaló, mint amazok.

Sokáig nem láttuk egymást a nyakkendő-ügy után, egyszerűen azért, mert ő ismét szégyelte magát. Végre is a második karácsony összehozott a nagymamánál. Olyan különös, megújult találkozásunk volt! Éreztem benne az öröm szótlan reszketését, és amikor estefelé a homályos lépcsőkön egymásba botlottunk, azt mondta nekem félig tréfásan, ahogy Cilinderrel szokott édelegni:

— Hanem nagyon szép lett valaki, nagyon szép, nagyon szép.

— Nöttem? — kérdeztem őszintén meglepődve, mert Palkó nem igen hízelgett nekem.

— Miért is nőnél? Így maradj örökre! Was klein, ist herzig.

Kidugtam rá a nyelvemet. De nagyon megnyugodtam. Úgy éreztem, tisztázta már magában a tudatot, hogy szerelmes belém, és megbékült annak képzelt szégyenével. Igyekeztem jó lenni hozzá, és jó is voltam, hiszen neki oly kevés kellett: egy mosolygás, egy közvetlen, vidám szó a karácsonyfadíszítés, mogyoróban való kártyázás közben. Később bevallotta egyszer, hogy pusztá együttlétünk háttérbe szorította minden egyéb gondolatát, hogy fel nem foghatta ekkor, mikép volt képes másfél évig távoltage magát tőlem, holott sohasem bántottam, s neki sohasem volt több kívánsága, mint hogy néha így, a régi gyermekmódon együtt lehessünk. Hogy valóban boldog volt akkor, bizonyítja, hogy mindenkinek szolgálatára állt: az indiánoknak facsáklyát faragott, nagyszerű hócsuszkát épített a csűröskertben, szánkót fabrikált, s még nagymamát is megcsuszkáltatta.

— Emlékszel az agavémra, emlékszel, amikor kivirágzott? És egész nap bokrétás kocsánya alatt ültem... Látod, ez a legjobb, ülni egy ritka virág s egy ritka nő közelében...

Ilyeneket mondott, ha a hóvihar beszorított a nappaliba és már négykor lámpát kellett gyűjtani.

Villi itt hosszasan elhallgatott. Talán utána-bámult felidézett, örökre letűnt békességes életszakaszának. Közben felhúzta a földről didergő lábát és bedugta paplanom alá.

— Abban az évben Palkó húsvétra is hazajött, sőt

nyáron is, Anna napra, nagymama nevenapjára . . . De aztán októberben felkerült az egyetemre. Én akkor a negyedik évre iratkoztam be, az Isten tudja, csupa jót ígértünk egymásnak ezentúlra, pedig akkor kezdődött csak el az igazi nyomorúság. Alapjában a dolgok megkeseredését az okozta, hogy Palkó férfiasodott s nem maradhatott meg régi, lemondó lelkihelyzetében. Most aztán napsugáros diákéletemet, amiről azelőtt irígység és féltékenység nélkül faggatózott, közelből kezdte más szemmel tanulmányozni. És lassacskán csak ráébredt saját kitagadottságára.

A Sétatéren laktam, Blanka meg Berta néninél, kicsimama özvegy rokonainál. Egy kis oldalszobát rendeztek be nekem, kimustrált, kávészínű bútorokkal. Én aztán teleraktam a hazulról kifüstölt varot-tasaimmal, és sok növényvel, virággal. Szóval egész helyes diáktanyát teremtettem. A tántik nagyon jók voltak, nagyon szerettek. Igaz, hetven koronáért tartottak, de buzgón részt is vettek minden dolgomban, bár láthatóan irtóztak foglalkozásomtól. Harmadéves koromtól kezdve szabad volt vendéget fogadnom, már úgy érte, hogy fiatalembereket. Ennek öröme tea-asztalokat vásároltam, állólámpát, szamovárt, a nénik pedig süteményt, gyümölcsöt küldtek be s maguk is be-bekukkintottak hozzám. Valódi szalonfélém alakult ki a kollégák és kolléganők részére; játszottunk, muzsikáltunk, pletykáltunk és vitatkoztunk ezeken az én szerda-estéimen. Nem csuklottál soha szerdai napon? A te verseid is gyakran beszédtema voltak. Természetesen Palkónak, az elsőéves patikusnak, nem nagyon címeres szerep jutott ilyenkor. Mindenki lézengő kis ritternek tekintette, fullajtáromnak, aki persze

hogy nagyszerűen önti a teát, hiszen mestersége a kotyvasztás... Ő szótlantul, lassú elborulással figyelte Imre felé hajló rokonszenvemet. Észre kellett vennie, hogy Imre minden alkalommal ott van, mindig virággal érkezik, és különben is, állandóan hazakísér az egyetemről. (Ezt fontos megemlítenem, mert szívügyem egész komolyraválása az utcán folyt le, az egyetlen helyen, ahol tanuk nélkül kibeszélhettük magunkat.) ... Bevallatlanul is állandó hajnalodásban éltünk, gondolom, így van ez minden életreszóló szerelemnél. Sem Imre, sem én nem sürgettük előre szenvedélyünket, talán azért is, mert teljesen tisztában voltunk egymás érzései felől. Miért siettünk volna? Én úgylát végezni akartam. Ő meg sejtette, hogy csak igen jó helyzetben kaphatja meg apám beleegyezését... dolgozni akart, kimenni külföldi klinikákra. Nagyon boldogok voltunk a boldogság biztos elvárásában. Sohasem fogom többé érezni azt a végtelen lelki könnyűséget! Mindenben hittem, ami szép van a világon, ami tiszta, jó és felemelő. Ha ma visszagondolok ezekre az évekre, mintha ünnepi körmenetben haladtam volna az üdvösségnek sejtelmekkel kifestett szentélyei felé...

Két naiv lélek, mi azt képzeltük, hogy senki sem lát keresztül rajtunk. Talán bántott volna, ha korán rájövök, mennyire fordítva volt ez. Hiszen van-e könnyebb, mint két kitanulatlan szívet megfigyelni, leleplezni! De én akkor nem gondoltam kiszolgáltatottságunkra, ahogy nem sejtettem, hogy egy hosszú, gyógyíthatatlan, eleven szenvedés közelében éltem.

Mert Palkó szenvedett. Szerveniednie kellett már magától a tényről, hogy engem, akit megközelíthet-

lennek tartott, most felforrósodni látott, mint akármelyik más gyöngé, olvadószívű leányt. Gyötrő ámulással vette tudomásul, hogy én is csak férfié leszek, hogy beállok, sőt bekívánkozom az örök asszonyi sorba. Ha valami kegyes rendbe zárkóztam volna el, vagy ha térítőként emberevők közé mentettem volna magamat előle s egyben az élet elől, azt természetesebbnek és főleg elviselhetőbbnek találta volna, — de hogy nászágyba lépjek mással... nem zúgolódott, nem lázadózott, csak némán túrt és álméklodott. Másfelől elég okos volt ahhoz, hogy összeadja magának: ez a dolgok rendje; íme így kezdődik, így szövődik egy reménybeli jövő, miközben ő maga csak azt a feladatot ismerte, hogy feltűnés nélkül viselje el a helyzetet. Persze, ne gondold, hogy én életreszólónak tartanám akár ma is, ennyi idő óta az ő megpróbáltatását. Feltétlenül elkövetkeznék később a lehiggadás s más elérhetőbb cél iránti érdeklődés. De mikor az ember olyan fiatal, azt képzeli, hogy ez az egy érzelem a világot, az életet jelenti, és mert ebben az egyben szerencsétlen, le is számol magában örökre az örömmel. Ki hiszi el az első szerelem kizárólagos áhítatában, hogy az életet nem is egyszer újra lehet kezdeni?

Teljes talajvesztettségben Palkó valóban hősieesen viselkedett. Egyszer-kétszer láttam meginogni, de fogva tartott ifjúságom természetes önzése. Állandóan vidám, gondtalan tudtam lenni, amikor néha mégis magamba szállhattam volna öcsém miatt. Dehát háttartalan, kíméletlen a friss, nagy érzelem!... Páholyban ülni lenge színes ruhában s érezni fedetlen vállamon a férfinézők simogató, sóvár pillantását, vagy köpenyemen keresztül a vizsgálatok közben mellémszo-

rult kolléga didergését fogni fel, — hogy fontosabb vagyok, mint Swärdström éneke és reszkettetőbb, mint a meztelenül fekvő elefántcsontszínű női hulla, — ítélj el, így volt, és ebben a gazdag, részben képzelő megajándékozottságban olykor és talán nagyon sokáig szem elől tévesztettem Palkó önmehtagadó szeretetét; főleg semmi számot nem vettem azzal, milyen önzetlenül, alázatos hűséggel állott mellettem. Valami adott-nak, természetéből fakadónak tartottam türelmét, pedig ma tudnom kell, hogy állandó, szilárd önfegyelmzés kiharcolt jutalma volt... S amikor már szakadni próbált a türelemfonál, milyen tapintatosan, szívem megsebzése nélkül húzódott vissza életemből! Bár egy alkalommal mégis elveszítette fejét, félszegül, való-sággal boldogtalan módon viselkedett... Ez az eskü-vőmkor történt. De először lásd meg a még előbbi stá-ciót, melytől világosan kelteződik Palkó háttérbevonu-lása. Kirívóan kellett akkor sorsommal, sorsával farkasszemet néznie!

Villi most felkelt, összekereste cigarettáit, öngyúj-tóját, és megritkította a zsalugátert, a füstnek utat adva.

— Fárasztalak? — kérdezte. — Mert nekem ma nincs éjtszakám. Engedj magad mellé és törd el bizal-mamat. Virrasszunk!

... A bálunkról akarok beszélni, amit Segítőegyle-tünk javára rendeztünk. Az ember néha előre megérzi, hogy döntő nap, vagy óra felé közeledik. Én legalább sejtettem akkor, hogy nagyobb lépést teszek ezúttal rendeltetésem felé. Imre alelnöke volt a bálnak és én szintén — pedig egy évvel fiatalabb évjáráthoz tartoz-tam. Ez a megtiszteltetés az alispánkisasszonynak jár-

hatott ki, de talán általános népszerűségemnek is. — A rendezés kezdeti izgalmaitól fogva arra vágytam, hogy ha édesapám nem is érne rá, kicsimama jelen legyen az estén, lássa, ki vagyok, kit választottam magamnak. Nehéz azt megmagyaráznom, miért esett igen keservesen, amikor mostohán visszautasította a leányörző szerepet, valami zászlóanyai elfoglaltság címén. Ismét egyszer éreztem árvaságomat, s a tikkasztó szomjúságot a magam otthona, embere, boldogsága után. Igaz, ők odahaza nem tudhatták, hogy minden esztendei három-négy bálom közül ezt sorsfordulónak szántam, és végül is nénikéim szívesen kísértek. Ezúttal Blanka tánti volt a soros: krémcsipkés, csillámos taftruhájában, bőrével tökéletesen egyező gyöngysoraival és az elefántcsont legyezővel. Szigorúbb, de sokkal mutatósabb gárde volt, mint a húga. Úgy tudott ülni a bálterem valamely főhelyén, mint törékeny kis márkiz, és le nem vette rólam a szemét. Ha történetesen nem tetszett neki valami rajtam, körülem, a homlokáról is leolvashattam.

Édesapám kitett magáért, ő mindig gavallér. Ötven koronával váltotta meg jegyét és százötvenet küldött nekem: «ezt költsd mind magadra, fiam.» — Blanka néni árjegyzéket kért egy pesti cégtől és kiválasztottuk ketten a rózsaszín, lenge selyemre dolgozott tüllruhát, amelynek rövid görög mellrésze alatt keresztbe kötődött a keskeny rózsagirlánd. A tüll színében tartottuk a hosszú, hattyúprémes, peplumforma belépőt... Blanka néni ismerte az öltözködés titkait:

— Ezt nyújtja is az alakot, s a hajadat úgy sütted, hogy kontynak mutasson. A szalag ne legyen túl széles benne, mintha fájna s be volna kötve a fejed!

Az eleganciát azonban a kesztyű és a cipő szabja meg, arra kell jól vigyázni!

Miért volt mindez akkor olyan fontos nekem? Bizonyára hevített valami titkos becsvágy, a lánypajtások közé kiszivárgott a fiúk terve, hogy bálkirálynőt választanak, és a nyertes díszoklevelet meg csokrot kap a rendezőbizottságtól.

Az éjfél előtti óráknak üde hangulatát most át-szötte a néma izgalom. A lányok fokozottan felkészültek, de legtöbbjük kivetkezett formájából agyontapirozott, feszes fodráshajviseletével. Egy filozopter-kis-asszony úgy «kivágódott», hogy Blanka néni mindig maga elé kapta legyezőjét, ha elibekerült csárdás közben, és Palkónak, aki belépőmet és sálamat őrizte mellette, «skandalumról», «a mi időnkéről» suttogott.

Imrén szokatlan láz ütött ki. Soha az életben nem láttam ilyennek. Teljesen az ittas benyomását tette, pedig szenvedélyes goodtemplaristaként ismertük. Arca kisápadt, szemfehérén kicsit kitágultak, megpirosodtak az erek, úgy ült többnyire egy szegletben, mert általában keveset táncolt, a köteles fordulókön kívül még velem is csak ritkán. Azt mondta, hogy ma látványnak akar, és nem is italtól volt megrészegevedve, hanem tőlem. Azt hiszem, ott, akkor ébredt rá, hogy mennyire szeret.

Éjféλι vacsorára Imre kitünő, védett asztalhelyet biztosított nekünk, azonban alig evett valamit, s már bocsánatot kért, vissza kell vonulnia a rendezőbizottsággal. Egy szűk melléktérben tárgyaltak, és hogy miről esik szó, arra könnyen rájöttem! Az ajtónyitogatásnál pontosan odaláttam egy állótükör párkányára, melyen porcellánsápadt, majdnem menyasszonyos, le-

fátyolozott kamélia-bukett várta a maga szerepét. Van-
nak magyaráztat nélküli kitalálások. A virágok merev
összeállítása, színtelen színe egyszerre súgta meg ne-
kem az ellenem szegülő cselszövényt. A csokor annak
a sasorrú, fehér taftruhás városbeli kisasszonynak toa-
lettjéhez alkalmazkodott, akinek a bálelnök egész
estén át udvarolt. Eleve ki voltam játszva, még mielőtt
átléptem a bálterem küszöbét. Bukásomat Imre arcán
próbáltam kibetűzni, de ő még lázasabban került elő a
tanakodásból és ahelyett, hogy felém közeledett volna,
pörge, tüzesvidám pajtásával vonult félre. Kiss Berze
Gazsival, aki a cigányvajda szerepét töltötte be. A ren-
dezőségben minden jóbarátom el volt keseredve. Ám
én sokkal büszkébb és boldogabb voltam, semhogy
nyugtalanokdjam. S végre is: igazán tündököltem
aznap, — mi nők ezt tudjuk magunkról.

Rejtelmes legyezője mögött Blanka néni odasúgott
Palkónak, aki nemsokára Imre után kutatott, de az
oldalteremben csak egy pincért talált már, az pedig
egészen lehetetlen felvilágosítással tartotta jól: az al-
elnök úr egyik rendezőt forgópisztoly után küldte, s
aztán kivitette kabátját a ruhatárból. Isten tudja,
mit akarhatnak, csak valami cifra ügy ne kerekedjék
belőle!

Blanka néni zavarba jött. — A tökéletes dáma
körüli, amilyené őt a «Gegenbauer-féle növelde» for-
málta, sohasem történhetnek botrányok!

— Furcsán hatna, ha most hazamennénk — pedig
legjobb volna eltűnni.

— Nem, nem, — könyörögtem. — Menjünk vissza
a terembe, táncolni akarok! Ha elfuátnék, mindenki azt
hinné, a kamélia-csokor miatt, a — lemaradásom

miatt . . . Aztán Imrétől ki nem telhetik semmi fzlés-
telenség.

A cigányvajda jött felkérni.

— Az alelnök úr átadta nekem a szupécsárdást,
szíves engedelmével. De ez aztán nagyon hosszú lesz!
— S kacsintó fintort vágott.

Alig zendült meg a «Hallod-e te Katika», szétnyílt
a terem főajtaja, torlódás, mozgolódás támadt, a tán-
cosok utat engedtek egy pöttömnyi boynak, aki a
kaméliákat cipelte. A fekete leány nem állott még fel
tánra, anyja mellett ült az emelvényen, s az elnök úr
legyezgette. Így teljes volt a feltűnés, amikor az aján-
dékot és a szalaggal átkötött, felgöngyölt oklevelet át-
vette . . . A cigányok tuszt húztak, kackiásan kecses ve-
télytársam, kezében a virágokkal, meghajolt a bál-
terem felé, aztán felkelt, és az elnök sodorva repítette
pontosan a primás elé, merthát övé ez a tánc! — De
hol volt Imre ezalatt? Engem a vajda animált. Olyan
bolond, sohasem látott alföldi csárdást rúgatott! Pör-
dített, zsebkendőt rázott, magamrahagyva hátrafelé-
meg vissza bokázott, hegyezett, kisharangozott. És:
szót a táncnak!

«Ügyesen, ügyesen,
Féllábon, féllábon,
Ihajla, csuhajla,
Mebornyúzott a kajla!»

Csapta a térdét, hogy az egész terem ránk figyelt
már. A lefáradt párok bosztonért szölongatták, de
ebben ő parancsolt, s egyre diktálta, csakúgy foghegy-
ről az újabb csárdásokat, hogy: «Három fakanál»,
«Egy cica, két cica», «Süt a mama, süt a mama.»

— Kitartás, — búgta nekem és «Debrecenbe

kéne menni» — ordította a cigányoknak. — A csárdás alatt kell megtörténni a jóvátételnek. Az elnök úr számítási hibát csinált. Elhanyagolt egy ismeretlent: hogy kegyed apellálhatatlanul szép, legszebb lesz mámal!

A terem rúgta, a tüzes filozoptrinának ki kellett szöknie az öltözőbe, annyira leizzadta vállpántjait, sorvadó csipkefodrait. Kezdődtek a rikkantások, amikor a duhaj fiúk mint a krumplis zsákot, rázzák a leányokat. Én is könyörögtem, hagyjuk abba, Blanka néni nem szereti az ilyen szertelenségeket, ő még a gavottos, mazuros nemzedékhez tartozik, s lesújtó véleménye van az ittas, kurjongató gavallérokról. A szívemben különben is ott dobogott a nagy félelem... ugyan mi történt Imrével? Miféle elégtételben sántikál? Egy kölcsönkért forgópisztollyal!? — Keserű kavargás indult bennem: utóvégre mégis csak megbuktam ma, és most ki vagyok szolgáltatva ennek a hóbortos legénynek, s micsoda idéetlen bosszú ez: lelkét rázatni ki miattam a bálozóknak, ahogy a sátán tett az ünneprontókkal. Kezdtém követelni a vajdától, vezessen helyemre.

— Az Istenért, csak ezt ne, Imre becsületszavamat vette, hogy huzatom s táncoltatom, míg vissza nem tér!

— Hát miért kellett elszaladnia?

— Mindjárt jön, ujjú! — Sőt alighanem már is itt van! Tetszik hallani a zúgást az előcsarnokban? — Helyet kérem, helyet! — S utat bokázott a terem-bejáratig, mialatt én tanácstalanul a középben maradtam, a majomsziget előtt.

Ekkor lépett be a másodikszámú boy a terembe. A csokor, melyet cipelt, halványpiros moharózsákból állt, csontszínű fátyollal kidíszítve, teljesen hozzákomponálva az én ruhámhoz.

— Hadadi Vilma önnagyságának! — olvasta hangosan a levélboríték címezését, körülhordva macskaszemét és égnek szegezve fitos orrlyukait, mintha utánam szimatolna.

A vajda fülönfogta és elém tuszkolta. — Tuss! — csicsonkázott a parketten a cigányok felé, hangosat sikkantva. S egyszerre Imre kínálta karját felém, és átvéve kezemből a pazar, bár kissé hevenyészett bokrétát, Blanka nénihez vezetett az emelvényre. Csak ott mertem feltépni a borítékot. «Az igazi bálkirálynőnek» — ennyi állott a kartonlapon, kapkodó kéz róttá betűkkel.

Szó nem esett persze illegitím rangraemelésemről, a teremnek minden magyarázat nélkül tudomásul kellett venni, hogy a hivatalos választás nem elégítette ki a tüzeőbb szíveket. De vetélytársnőm leszápadt, mint a kaméliái, talán a sírás is szorongatta, és elfogtam Imre elszánt, «állok elibe» pillantását, amit az elnökkel váltott. S ha a szép fekete lány trónbitorlónak nézett is, — én éreztem, hogy a közhangulat mellém szegődött, hogy némán, de felülkerekedtem.

Másnap az elnök megverekedett Imrével a Tornavivódában, és bizony Imre fizetett rá a kakasviadalra, ott a nyoma máig a halántékán. De akkor éjjel én jóformán nem is értettem az összefüggéseket. Utólag széleshullámú szenzáció lett belőle: mily fogással hatolt be Imre pajtásával egy lecsukott virágüzletbe, hogyan szegezett pisztolyt a holtrarémműlt kertésznek, aki viszont rajtafelejtette rózsáimon az összes töviseket... Meg sem próbálva a dolgok kibogozását, elfogadva kérdezetlen a diadalt, egész éjszaka nagyon fennéreztem magam. Táncbamentem Imrével, halk,

pihentető bosztonban ringtunk, rózsaszínű gőzben, szédületben, amikor a párok sűrűjébe sodródva, történt valami ismeretlen köztünk.

Sohasem fogott el semmi érzékiség tánc közben. A tény, hogy ezer szem előtt kapcsolódom össze a férfival, bizonyos előírt illemszabályok kereteiben, nem volt alkalmas arra, hogy szemérmes képzelmemet felgyujtsa. De Imre akkor részeg volt, mondom, tőlem, általam részeg! És megfontolatlan, annál inkább, mert előre tudta, hogy véres felelettel kell helytállnia a hódoló tüntetésért. Többet mert, nagyon sokat: a torlódásban, amikor pillanatokra elakadtunk, magához emelt — mert jóval magasabb nálam — és hirtelen mindkét karjával átszorított. A gyertya érezheti ezt, amikor fellobbantják, a magas láz kezdődik ilyen borzongó hevülettel: most meghaltam régi fölényes mi-voltomban, ahogy meghal a hó, elolvad és elcsorran a nap tavaszi erejétől. Rabul estem, érzékeim rabjává, megsejdült bennem az odaadás boldogságának előérzete.

Amikor visszataláltam Palkóhoz, Blanka nénihez, mintha nagyon messziről, egy más éghajlat alól térnék vissza. Annyira kicserélődött és felgyúlt lehettem, hogy a néni legyezőt nyomott Palkó kezébe:

— Hütsd le kicsit, fiam, hiszen kicsattan a képel Pihenned kell, nem áll jól, ami túlság!

— Ilyenszínű te sohasem voltál, Villi, az életben, ilyenforma sem — motyogta szegény öcsém, aki végigvergődte a körülöttem folyó egész kavarodást, és most elképedve, fakó csodálkozásban meredt reám. Én azt hiszem, meglátta, vagy utólag leolvasta rólam azt a pillanatnyi, szilaj összeölelkezést . . .

Csak azt tudom még felhozni ebből az éjtszakából, hogy amikor sötét szürkületben kiléptünk a tapadó új hóra, Palkó betakart engem, meg Blanka nénit, feladta a csokrot a velünk szembeülő Imrének, s mielőtt mérlegeltük volna, mi történt, benyomta a zárt kocsiját, utasította a kocsist és lennmaradt, künnrekedt az enyhehideg télvégi hajnalban.

— Hol van Palkó — ébredtem, kérdeztem, de Palkó nem volt. Imre volt csak, aki csendesen mosolygott és kezét a takaró alatt kezemre fektette. S ez a titkos összekapcsolódás kézfogónkat jelentette: azokban a percekben kint, lent, a hóbahalt utcán megkövülten bámulhatott kocsink után Palkó.

Hazudnék, ha azt állítanám, hogy tragikusan fogtam fel öcsém rejtélyes elmaradását. Elfogadtam kifogásait, nem vettem szemére félrehúzódsát. Virágos tavaszi vihar kapott el: levelek, séták, vallomások időszaka, örökös lelki csókolózás, holott igazi csókjaink még csak ügyetlenül, lopva születtek meg, ha pillanatra magunk maradtunk a szerda délutánokon. Hát mi szükségem is volt a szomorú fiú jelenlétére, amikor türelmetlenségemben néha kínlódva lestem, hogy Berta néni is letegye a recemotollát és kibicegjen a cseléd «instállam kijönni»-jére, hogy kávé adjon ki pörkölésre, vagy néhány fillért kotorásszon elő a délutáni friss kiflire.

Palkó pedig állandóan kísérletezett, gyakorlatozott, kollokvált, s még tudom is én, mi mentségekkel élt, nem is tartottam számon. Rövid üdvösség-előlegeinket számoltam csupán, azokat a tiltott kóstolókat, melyek talán felérnek minden későbbi beteljesedéssel. Ha szeretnél valaha, nem fogsz kinevetni: titkos jelek-

kel naplót vezettem róla, hányszor ölelt meg, csókolta kezemet, hajamat, homlokomat.

Azután . . . azután tudod, mi jött azon a világot felkavaró nyáron! Imre később bevallotta nekem, hogy az első háborús hírre még kávéházi asztalon szónokolt Szerbia ellen, de amikor ráébredt, hogy neki magának is menni kell, megcsappant a kedve, s felébredt a lelkiismerete. Akkor már klinikai gyakornok volt, és most át kellett szerelnie «Bandagenträger»-ré. Első gyilkoskedvű lendületéért vezeklést fogadott, hogy minden erejét a mentési munkának szenteli, soha nem tekintve saját életére. Sajnos, volt is alkalma meghalni, kórházát az őszi fronthullámzásokban szétlőtték, s őt a romok alól némán és siketen húzták elő . . . Én akkor voltam ötödéves, és akkor kezdtem hanyag lenni tanulmányaimban. Kitört belőlem a párjáért rettegő nőstény, az ösztönlény! Még az volt a szerencse, hogy a klinikán kezelték, én hát napjaimat hozzákapcsoltam, és lassankint minden egyébről megfelejtkézve, beszélni tanítottam! Gyermekekemmé vált, könny jött a szemembe, vagy kacagva tapsoltam, amikor kimondta: bá-bá vagy má-má. Milyen későn, milyen nehezen bírta ismét kiejteni a nevemet! Majd irogattam neki, s olvastattam. Már benne voltunk a nagy télben, de lágy, hótalan volt az időjárás, a kis fehér szoba ablakán besütött a bágyadt verőfény, ráesett palatáblánkra és nekem tréfa virágzott ki megfacsart szívemből.

— Mikor leszel egészen a régi . . . ?

Mert sokáig majdnem közönnyel bámulta körülötte vergődő igyekezetemet. Utóbb elárulta, hogy a világért el nem vett volna, ha a legkisebb testi vagy szellemi hibával marad. Ezzel leszámolt, s a borzal-

mak, amiket látott, erőt adtak neki, hogy saját magát is meddő és reménytelen sorsra ítélje.

Akkor azonban vette a krétát, és némi erőlködéssel, bizonytalan betűvetéssel felírta:

— Amikor Te egészen az enyém leszel.

Ez volt életem döntő fordulata. Akkor határoztam el, hogy szakítok minden egyéni törekvésemmel, övé leszek és akár a hadszíntérre is elkísérem. Nem akarok most arról szólni, milyen nehezemre esett a leszámolás egyetemmel, tanárokkal, kollégákkal, régi becsvágyammal. Az áldozatok idejét éltük akkor...

Odahaza nem sok akadályra leltem. Kicsimamának kezdtem már igen öntudatos, igen is feltűnő lenni. Ha társaság volt nálunk, inkább velem foglalkoztak, főként a fiatalabb tiszték.

— Ne feledd, hogy ez kaucióképességednek szól — hűtötte le önérzetemet, és mert nem szerette volna, ha a vagyon jó része lekötődik egy tisztí házasság szükségére, már nem bánta, hogy tanulásra adtam a fejemet. Bár ez ellen is kitört párszor ilyen megjegyzésekkel:

— A nők mehetnek akármilyen pályára, csak másodrangú munkát végeznek. Nagy tudós, nagy művész alig akad köztük.

Most kapóra jött neki, hogy majdnem üres kézzel kiadhat a házból, meg hogy az a két kis «Dr.» betű aligha kerül már leánynevem elé, amit ő, akiben annyi ambíció lappang, mégiscsak elsajnálott tőlem.

Magamban és csak Imrével állottam a világon! De én csak mentem, törtettem előre a magam felismert hivatásútján, mert én életem értelmét egy mindenben hozzámillő nagy emberi élményben kerestem. Felké-

szültem még arra is, hogy esetleg elmaradok gyermekkel, özvegyen... *aztán*. Egy Imrével átélt óra vagy esztendő után, szinte mindegy, csak szívem ne maradjon üresen, üdvök emléke nélkül a hosszú életre!

Bolondnak tartsz? Hát az talán nem volt bolondság eladdig, hogy tizennégy koraőszén jó perceim azok voltak csupán, amikor minden este kilenc órakor felpillantottam választott csillagképünkre, a Koronára, s olyankor tudtam, hogy a sugár, amely szemembe hull, most Imre tekintetével is találkozik. Hogy csendesen sírdogáltam a verandán, ha esténkint egy-egy eseménytelen, megragadt nap után hallottam Fikát és Kicsiágnist, ahogy a konyha előtti padkán kukoricát morzsolva libatöltéshez, egyik dunnyogva, a másik hamsan dúdolta:

«Galicia, Galicia, köröskörül füstölög...»

... Csak még az esküvőm érdekelhet, mert akkor ébredtem rá — nagyon is elkésve — Palkó boldogtalanságának egész mértékére és a magam lelketlen, önző szerepére.

Szeretem vallásomat, mert ötvözete a protestáns szigornak és a katolikus érzelmességnek. De mindig meghúzódva éltem a magam külön hitével, amelyhez semmi köze nem volt soha egyetlen élő családtagomnak. Kijelentettem, hogy anyám emlékéért a magam szertartása szerint akarok megesküdni. Kicsimamának ez nem volt ínyére, legfőképpen azért, mert egy kápolnaszerűen szűk templomban nem lehetett olyan fényt kifejteni, csődületet összehozni. Márpedig kifelé meg akarta mutatni, hogy nem lopat ki engem házából, hanem megadja a módját távozásomnak. Vőfélyeket, nyoszolyólányokat toborzott össze jórészt saját csa-

ládjából, s a két öcsémmel vitette fátylamat, uszályomat. Legnagyobb sikere mégis Imrének volt az egész díszes esketésen: csak most látta meg városom, milyen jóvágású, férfiasan komoly, igazi úri ember. Éldányt választottam magamnak.

A közönség frontját a vármegye asszonyai alkották, a háttérre nem emlékszem, nem emlékezniém, ha nem történik az a döbrentő felfedezésem, amely sokára fullánkot kevert boldogságom mézébe.

Arról volt szó, hogy Palkó is vőfélyem legyen, de ő lemondó levelet írt meghívásomra. Nagyon jól megokolta elmaradását, bennem mégis rossz érzést hagyott vissza elutasítása. De forgatagban voltam: az előkészületeknek, terveknek abban a sodrában, ami ilyenkor elveszi az időt az elmélkedésektől, sőt magának a boldogságnak kiélésétől is. A meghívók, a fehérenműek, a ruhák, a csokor, a villásreggeli, a templomdíszítés, a karéneklők felkérése... Minderről én szívesen lemondtam volna, éppencsak Imrét, a fátylamat, apám és nagyanyám csókját, papom áldását áhítottam ebben az órában. De még apám parancsa alatt álltam s ő viszont a kicsimama befolyása alatt minden társadalmi kérdésben.

A kápolna tömve volt, és minden úgy ment, ahogy azt egy hiú és külsőségekre adó szív kívánhatta. A szőnyegeken rózsák hintve, az orgona, az oltár, a karosgyertyák, a szószék csupa élővirág, és nagy rózsaszín koszorúk függtek az ablakokon is. A nászinduló tűrhetően hatott, s a násznép kifogástalanul festett... Imrének csak apja jött meg, szép öreg kuruc, fekete magyarja vetekedett az apáméval.

«Nincs semmi gikszer», olvastam kicsimama

arcán a sárga csipkekalap árnyékában. És mégis történt valami bájos rendellenesség. Két öcsém között az indiánok háromesztendős húgocskája tartotta fátylamat, — mert ő egyedül képviselte Lujza néném családját, ezt így módolta ki Bella mama. Eredeti kis mackó volt, aki megúnva a fátylamra helyezett csokor őrizetét, körülnézdelt a templomban, s egyszerre hangosan felkiáltott:

— Né, az én nagymamám! — Átfutott az oltár előterén, és a neki ismerősebbhez, kedvesebbhez pártolt.

Erre én is felrezzentem elfogódottságomból, oldalt pillantottam, s akkor, két férfiváll között, a kápolna falához támaszkodva megláttam öcsém ólomszürke arcát. Tekintetünk találkozott! Pillanatokig egymásra meredtünk, akkor ő csendesen lesütötte szemét, anélkül, hogy moccan, elhúzódott volna. Megmutatta, hogy nem érzi magát illetéktelennek. Nem bánta, hogy fölfedeztem, de nem volt számomra semmi üzenete, csak pusztá jelenléte. Mint kelevény az egészséges tagon, úgy szökött ki a fájdalom a szívemen. De ezt a kínt most nem élhettem ki, a pap zárta a szertartást, odalépett hozzánk, külön megáldott és szerencsét kívánt, Imre a kezemet, apám homlokomat csókolta, nagymama keservesen sírt... Palkót szemem és lelkem elől elveszítettem, mert most a tömeg is ellepett, kézzorításokkal, jókívánásokkal halmoztak el, s aztán a virágokkal díszített kocsiban ültem, Imrével és a három uszályhordozóval.

— Féltem, kinő a szárnyad, s elrepülsz mellőlem, olyan szép voltál — súgta férjem.

Rebbent felettük a jázminnal befont ostor. Csakugyan repültünk, és végül ott álltam az ajándékokkal

megrakott lábastükör előtt. Kristály- meg ezüstkész-
letek, szétteregetett csipkék, hímzések közül egy
Wiener Werkstätte agyagvázából sápadt rózsaszín
violák integettek felém. Palkó ajándéka. Gyerme-
korunk virágai: csak ő tudhatta, hogy minden virágok
között ezeket a legjobban szeretem, hűségükért, mely
tavasztól hóhullásig virágoztatja őket. — Rövid villás-
reggeli következett, a főispán bácsi vicces köszöntőjé-
vel, aki engem «leányasszonyká»-nak szólított. A fáty-
lamat a Madi szedte le rólam, darabkát kérve belőle
«szerencsehozónak» — és már a vonatban ültünk, ille-
delmesen mint két testvér, köztünk a violacsokor.

Pesten kész kis lakosztály várt bennünket, édes-
apám rendelte meg számunkra, gondolom, némi ott-
honorpótlék gyanánt. Mégis, amikor átléptem küszöbén,
egyszerre nagy idegenség fogott el. Most tudtam meg,
mi az, egy kofferrel menni férjhez! Nem volt egyet-
len ismerős zug, egy kézimunka, egy párna, egy
képecske legalább, ami a multról beszéljen velem. Ó,
ha bár egy régi cseléd állhatott volna mellettem, meg-
hitt okosságával! Szia, vagy akár a kis mokánytehén!

Fehérpártás, kötényes szobalány kérte «a nagysá-
gos asszony» rendeléseit a fürdőre nézve. Fellélekzet-
tem, amikor eltávozott, s bementem a magam belső
szobájába, hogy gyorsan és egyedül öltözzem át, hogy
magam vegyem elő hálóingemet is . . . Nagy, olasz réz-
ágy állt az alkóvban, már éjtszakára vetve a virágos
selyempaplannal. Ez is idegen, minden idegen, de
mégis-mégis: a violáim. A Palkó violái. Azokat jó lesz
ott tudni a fejemnél. Reszkető, ügyetlen kézzel vizet
töltöttem az ivópohárba . . . Hanem akkor egyszerre
mindaz rámszakadt, amire mostanig nem értem rágon-

dolni. Palkó visszamondása a vőfélyi tisztról, aztán jeladástalan megjelenése. Meztelen igazság szerint csak úgy kívánt ottlenni életem nagy pillanatában, hogy bármikor eltűnhessék, ha túlmegy erőin a feladat. Tehát ennyit ért az éveken át mutatott önuralma, félreállása! S milyen furcsa, hebehurgya fegyelemmel nézett farkasszemet velem, nyelt is egyet, mint aki víz nélkül nagyon keserű orvosságot próbál lenyomni a torkán. Aztán szemlesütése, akár ha elbújnék saját szemhéjai mögé, és mégis dacos, mozdulatlan oda-szegződése a kápolna nyirkos, gyöngyszürke falához! Mint vessző vágott most végig rajtam egész közös árvaságunk, felbizseregtek bennem drága örömeink, melyeknek egyformán voltunk részesei, közössé tervezett jövőnk, amelynek íme szökevénye lettem. — Ha nem tehettem magamnak szemrehányást a más iránt fellobbant szerelemért, de én testvériségünket is elárultam, baráti szövetségünket, és ottfelejtettem őt az egyedüllét kietlen tájékain!

Könnyeim némán kezdtek aláperegni. Hang nélkül, szívszaggatóan sírtam!

Künt, alattam Budapest derengett, megcsappant háborús fényeivel, zibbasztó lármáival, dzsungel, idegenség; hátam mögött, a túlsó szobában Imre les rám, igen, les, mint zsákmányára — féltem most tőle, akár hatalmas, rossz szándékú fenevadtól — s nekem csak egy szegény csokor violám van, és hiába tanultam könyvből, holt és élő, kiszolgáltatott példákön az ember titkait, most csak egy szeppent árva gyermek vagyok, és jó volna Palkó meg a kicsikert az ablakunk alatt...

Csak azért mondom el mindezt, mert ez a rövid

ideig tartó félelmes keserűség bocsánatomra szolgálhat, hiszen olyan pillanatokban rohant meg, amelyeket legfőbb boldogságom idejéből szakítottam ki.

Imre lépett be, és láthatóan megdöbbsent csüggedt állapotomon. Leült az ablakmélyedés karszékébe, magához vont, mint síró kisleányt, hogy arcunk egy szintbe kerüljön, és csöndesen faggatni kezdett. Megbántam, hogy eljöttem vele egy Isten tudja, hol végződő nászútra? Nem, ó, nem. Hát félek tőle? Nem szabad félnem. Vagy talán kételkedem, hogy egész életén át nem a tenyerén, — a szíven akar hordozni? Mindent hiszek, sohasem kételkedtem benne. — Akkorhát mégsem vagyok boldog?

— Nem.

Ez igaz volt. Nem voltam boldog!

— Dehát miért, az Isten szerelmére?

Most elárulhattam volna Palkót, mert kelepccébe kerültem azzal az őszintén elszuttogott «nem»-mel. De akkor világosan láttam, hogy ezt sohasem szabad megtennem! Nem lehetek soha az a feleség, — «akinek nincsenek titkai férje előtt». Tartozom magamnak, tartozom a másoknak, aki testvérem és mégsem testvérem, tökéletes, örök titoktartással, amilyen örök szeretettel is tartozom.

Odahajtottam fejemet férjem vállára.

— Bocsáss meg...

Imre a hajamat, s a vállamat cirógatta. Sokkal gyöngédebben, mint akkor először, ott a bálon, a nyílt emberforgatagban. Aztán persze, kezét megszállta a remegés, elbotorkált, elbotorkáltunk, túlkergetődtünk minden határon, amit szánalom, emlék, testvéri hűség, idegenség, bizonytalan jövő korlátul vonhatott közénk.

És eljutottunk a «mi ketten» terra incognitáira, ahol mégiscsak megtanulunk minden egyebet elfelejteni.

... Villi mesélgető hangja mind fáradtabbra vált. Kinyújtózott mellettem, s úgy elcsendesült, azt hittem elalszik. És ideje lett volna: künt a kakasok másodszor figyelmeztettek. Azonban az álom csak incselgett vele. Összerándult, mint akit jeges szellő kijózanít, felkönyökölt a párnára:

— A frontról csaknem egy év mulva kerültem vissza, bár szívesen Imrével tartottam volna halálíg. De ezt tiltotta a háborús renden kívül értem való aggodalma is. Tizenhat tavasza volt, s én mindjárt nagymamához jöttem, segíteni a gazdaságban. Irtóztam a vajdaszállási társasélettől, csak az egyetem és a gazdálkodás közt választhattam. Palkót talán egyszer láttam, provizorkodott egy hadbavonult gyógyszerész helyén, és csak akkor kerültünk össze hosszabb időre, amikor nyár végén menekülni kellett. Illetve nem kellett, apám helyén maradt, és nagyanyám makacs daccal főzte be ágyúszó mellett a paradicsomot. De kicsimamát, a gyerekeket édesapám már régebb elmenekítette, végül engem is útra parancsolt. S megjelent Palkó — kísérőnek. Három hétig cammogtunk egy marhakocsiban Szabadkáig.

Erről az odisszeáról csak az a fontos mondani-valóm van, hogy öcsém végig férfiasan, helytállva kalauzolt bennünket, anélkül, hogy velem bármilyen melegebb kapcsolatot vett volna fel. Mégis, az volt róla összbenyomásom, hogy most, mióta Imrét fogolynak tudja, jobban eltalálja velem szemben a becsületesen egyszerű hangnemet. Mintha lidércnyomás alól szabadult volna fel, hogy nem kell naponta átélnie a mi egy-

betartozásunk és tényleges együttlétünk tudatát. Tartózkodása nem volt feltűnő, inkább nagyon természetes a nehéz körülmények között. Sokkal kevesebbet törődött velem, mint pár gyámoltalan, rászoruló vén-asszonnyal, gyermekkel és főképp a Madival, aki Bella mamáék útrakelésekor hátszabája miatt lemaradt, és most nyakunkba szakadt. Végzetére! Mert mindjárt az első napokban, valahol Kocsárd tájékán éjtszaka hozzánkcsapoltak néhány újabb, a Székelyföld felől menekülő kocsit. A hebehurgya tolatás közben összeomlott a vagonunk végében felrakott csomagalmaz, s épp a Madi koffere pottyant ki a félig nyitott ajtón, miután óvatosságból mindig legfelülre helyeztük. De csak szürkületkor derült ki a baj. Mondhatom neked, hogy a szegény póruljárt Madi csaknem kiugrott a vonatból, vissza akart gyalogolni Kocsárdig. S akkor láttam megint egyszer Palkó szívét. Leszállt és órákig kutatott a sínek mentében, hogy a nyomorult portékát megkerítse. Mintha régi, gondtalan boldogságunk lett volna abba a bőröndbe zárva . . .

Ugyanakkor a szomszédkocsiban egy szerencsétlen gyermekágyas asszony esztét vesztve dühöngeni kezdett, mert a férjétől való búcsú után kilométerek múlva ébredt rá, hogy a karjában görcsösen szorongatott pólyából hiányzik a csecsemő — valószínűen kicsúszott és kiesett a hirtelen s rosszul bekötött csöppesség, ki tudja, hol, merre, — ilyen irtózatosságot tragédiák közepette a Madi rögeszmés hypermnesiában leltározta vesztésének pontos adatait egy viselt zsebnaptár levelein. A kofferben az összes fehérneműihez, ruháihoz, köténeihez való foltokat őrizte, és azonkívül volt kalapjainak szétbontott és felgöngyölt anyagait: lószőr

és szalmapántlikák gombolyagait, fekete csillámmal kivarrt capote-okat. Csendes őrült benyomását tette folyton omló könnyeivel, s lila ceruzával elkent, mosdatlan képével, mialatt a másik vesztes sikoltozott és ingét hasogatta le magáról. — És Palkó mindkettőért nyargalt, telefonált, küldöncöket fizetett.

Ha valaha megjósolta volna valaki, micsoda borzalmak közt tudjuk meg a «titkot!» Most csak bámulunk egymásra és én alig bírtam el könnyek nélkül a Madi kis nyomorúságának szívfacsaró panaszait.

— Sehol, sehol azok a kelmék, még douce Franceban sem kaphatni! Mi lesz, ha kötények, ingek szakadnak, miből új kalap? Fizetésből? Az Stiftbe kell, öregségre!

Közben voltak éjtszakáink, amelyeket a szabadban, földre ágyazva töltöttünk a nyomasztó hőségben. Lábaviszi talpamhoz símult, Palkó pedig köztem s a Madi közt pihent le, gondosan meghagyva egy arasznyi távolságot a sok sanyarúságtól, rendetlen étkezéstől és főleg a fülledt vagonlevegőtől legyötört testünk között. Rosszul és keveset aludtunk: hát el kellett beszélgetnünk. Sok szó esett szegény Cilinderről, akit nem sikerült elmenekíteni. A hajdani macskaszeladonnak újabb, bugrissá alakuló természetén Palkó néha elnevette magát, például azon is, hogy most már ő kap ki a háztetőkön vívott csatákban, és felhasított pofával, vértől csepegő orral kullog haza.

— Sic transit gloria . . . mormogta.

De sohasem bocsátkozott komolyabb kérdezősködésbe sorsom, lelkiállapotom felől. A multat lezárta és jelenem tabu volt számára, így mutatta.

Mégis, egy epizód emlékét őrzöm a menekülés ide-

jéből, ami talán jelentett valamit a türelempróba végtelen hosszú, színtelen és szomorú napjaiban. Egy bírhatatlanul rekkenő napon ott állingált szerelvényünk Brátka táján, kitolva egy mellékvágányra. Szédületes egymásutánban, nappal és éjjel robogtak át a katonavonatok mellettünk. Az izzó vagóntető s a nagyon szívemre menő katonalárma elől a Sebeskőrös hűvösébe menekültem, jóformán egész napon át fürödtem. Ettől aztán alaposan lebágyadtam, és mélyebben is aludtam el a rendesnél. Éjfél után, amikor egy strázsáló útitárs rőzsét dobott a lábunknál égő tüzekre, kábultan riadtam fel az akaratlan helyzetre, melyért az álom öntudatlansága volt felelős: hanyatt feküdtem a pokrócon, teljesen beburkolózva, de fejem Palkó vállába fúródott. Mindenki aludt, kivéve az őroket és talán Palkót. Mintha otrombaságon kaptam volna rajta magamat, égető megszégyenülésben, de nagyon óvatosan húzódtam vissza. Jobboldalomra fordultam, fejemet lopva tettem át a kis díványpárna túlsó felére. Azt hittem, helyreütöttem a világrendet — de akkor hallottam Palkó fojtott, éber sóhajtását. Hogy mennyi ideig aludtam vállára borulva, azt soha meg nem kérdehettem, de hogy ez a nem akart ajándék nagyon megbolygathatta, az kétségtelen előttem. Tudom, mit jelent, ha a lélekben nagyratáplált szerelem egyszer belekóstol a megkívánt test közelségébe.

Amikor Szabadkáról hazatértem, ott találtam őt nagymama mellett. Hű gondviselőnk volt, igénytelen, szinte észrevétlen utánunkjárásával. Pár napot együtt töltöttünk, s akkor megéreztem rajta azt a furcsa nyugtalanságot, amely állatokat lep meg közeledő nagy veszedelmek előérzetében. Különös búcsút vett tőlem.

Valami olyasfélére tett célzást, hogy mostanig provizorkodhatott, mert az ország határain túl folyt a háború, de a székely faluk füstjét idáig érzi, s nem nézheti a pusztulást egy patika ablakából. Egyébként pedig úgyis újból sor alá kerül, s nem volna semmi baj, ha ezúttal alkalmasnak találnák. Nemsokára aztán tudatta is a nagymamát, hogy be van osztva egy hadikórház gyógytárába. De sőt az őszi hadjárat után Vajdaszállásra tért vissza, frontkiképzéssel!

És akkor sokban kicserélődött. Némi keserű önérzettel viselte sorsát, hangoztatta, hogy most már ő is egész férfi, és belőle nem lesz fogoly, mint Imréből, ő otthagyja a fogát. Párszor keményen találtam rászólni, hogy ha sötéten is látja jövőjét, minek csüggeszti környezetét, és főképen a szegény, tanácstalan nagymamát! De aztán rá kellett jönnöm, hogy Palkó dehogyis fél: nem a haláltól fél. Az üres kéztől, amivel ki kell mennie az életből... És én, én utánafutottam Imrének a hadikórházig, a reflektorok egetseprő fényéig, az ágyúk torkáig, — de véle szemben csak erkölcsi feddéseim voltak, miközben azt a bizonyos mesebeli, Imrével való újratalálkozást tartottam szem előtt. Arra őrizgettem, pácoltam magamat «tisztán». Minden élettényem, testi és lelki funkcióm erre a viszontlátásra összpontosult. És látod, ma már nemcsak sejtek, de majdnem tudok valamit Palkóról — amire ő hivatkozhatott volna velem, rideg magatartásommal szemben. A «moriturus» hatalmas ember, mindenkinél hatalmasabb! Hát még ha maga is részes sorsának kijelölésében! Azonban Palkóban nemcsak büszkeség, de valódi férfiasság is van. Hallgat és cselekszik! Egyszer erről is kibeszéljük magunkat — későn, jóvátehe-

tetlenül persze: ahogy halottakról, életükben ellenük elkövetett mulasztási bűnökről. Mert hiszen minden mindegy, oly mindegy, mintha Palkó máris elesett volna, miután elengedtem, menjen és vesszen egyetlen valóban emberséges gesztusom nélkül. De ha te azt hiszed, hogy lesz még valaha is igazi lelki nyugalom az életben! Nem. Nem tudom, és nem fogom soha tudni, mit kellett volna cselekednem!

Sokára volt, amikor megszólaltam:

— Villi. Te magad kuszálod össze a fojtogató szálakat. Itt nincsen semmi dilemma! Te nem tehetsz mást, mint hogy tisztán várod az uradat. — Van-e a világon törvény vagy fórum, észbeli vagy erkölcsi, amely előírhatná, hogy vágyódás nélkül kegyes engedményeket tégy egy férfinak!? Nem gondolsz rá, hogy kővé merednél, hűlnél karjai között a tett iszonyától, természetellenes, minden hajlamodat megtipró erőszakosságától? Én magát Palkót sem értem, végeredményben olyasmire sóvárog, ami nemcsak hogy lehetetlen, hanem egyszerűen nincsen. Az odaadásodat kéri, pedig csak elszenvédnéd őt, ami nem ugyanaz. Te mondtad egyszer egy szerelem nélkül kötött frigyre, hogy a férfi szerepe pusztán a pióccáé lesz, amit eltűrnek és aztán leráznak...

Mint mikor az órák óta kifogott halat az indiánok a parázsra dobják s a régen holtnak tetsző állat hirtelen csapkodni kezd: olyan rémületes, görcsös rándulatot éreztem meg most Villin, ahogy ott feküdt mellettem, paplanom alatt.

— Milyen durva, milyen ronda hasonlat... én kreáltam, igaz. Az ember olykor hihetetlenül kegyetlen és szemérmetlen mások helyzetével szemben. De...

te is kegyetlen vagy. Elfelejtetted, hogy én Palkót szeretem és kimondhatatlanul sajnálom is.

És mintha sajtató csapdából tépné ki magát, elfordította a beszéd menetét.

— Nagyon késő lehet... a Korona leáldozott. — Melletted maradhatok? Ez jót tenne... a nehéz álmok ellen.

Könnyű, rugékony teste rámtapadt, térde mezítenül érte térdemet; mint indás-virág, úgy aludt el rámfonódva. Kibeszélte, kivallotta, talán ki is sírta magát, hát most pihent a valóban egészségesek, egészek álmával, akiket mindig, akaratuk ellen, erővel is újra-szül a természet. És mialatt lassan elnyugodott, megéreztem, milyen jót tesz neki, ölben aludni, s pedig sohasem aludt anyaölben.

Vérről álmodni váratlan fordulatot jelent. Szótlan, elszemérmesedett másnapunkra korai, borongó este jött, hamar behúzódtunk az ebédlőbe. A nagymama, meg a gyermekek kedvéért elővettük a kártyát, libáztunk, mert ahhoz a legkisebb is értett. Szinte kivétel nélkül a nagymama maradt kövér pakli kártyával libának, amin sikongva nevettek az unokák, csapták az asztalt, gratuláltak, és az ötödik, tizedik játszma után féktelenkedő kedvükben rangokat osztogattak a póruljártaknak: töltött liba, emdeni liba, gúnárkirály. A nagymama békén tűrte mindezt, ma volt benne valami bánatos és nagyon tiszta nyugalom.

A veranda felől hólyagosan fujdogálta be a hűvösödő este a szunyoghálót, én csak annyit láttam, hogy az öregasszony leteszi kezéből a kártyákat, mosolyfény szivárog szét arcán, léptekre figyel, melyek óvatosan, mint meglepetésül lopódzóé, a kőgrádicson

közeledtek. Az öregasszony most felállt, lassan megindult a veranda felé, s a széltől csapkodó hálón keresztül, belebonyolódva, remegve átölelte Palkót.

Ó, a nagymama mindent előretudott.

— Szikszit? — mondta, búgta a fiúnak, mert szokása volt a gyermekkorában ráragadt kis német tudományával élni. — Visszahoztalak!

Igen, az a ráncos, szeplőtől is kikezdett inas kéz járt itt közben. Levelet — nem, imádságot küldött szigorú alispán fiának, aki elintézte, hogy Palkót egy később induló menetbe osszák be. Két hétre menjen haza erősödni, nincs kellő kondícióban.

A fiú szelíd, hallgatag, valamiképen nagyon «viszszatért» volt egész este, mintha maga sem hinne sorsa e váratlan kanyarában. Tompult gépiességgel intézte azután is régi házi teendőit, s egy-két nap múlva ilyen felvilágosítást adott Villinek, aki majdnem alázattal vonta kérdőre:

— Igazad van, bocsássatok meg, hogy gyarlóbb szolgátok vagyok, mint akarnám. Valóban nem ti vagytok az okai apátiámnak. Ti a hajdani jóságosak vagytok, de én nem találok már vissza semmihez. — Hallottál azokról, akiket mindjárt haláluk után felsír valakijük az első szenderből? Tudod, mit szoktak mondani? Soha egy sem örvend a visszatérésnek! «Én már olyan távol és jól voltam, miért nem hagytok elmenni?» Én is messze voltam, átestem az elszakadásra, és mentem megadással a magam útján — de nagymama visszasírt még egy utolsó szenvedésre!

Ez a beszélgetés a gesztenyesor kőasztala felett ment végbe. Látom őket máig a templomforma búvóhely zöld homályában; a naptól átvilágított levelek

mint ezer kitártujjú, remegő kéz lebegtek felettük, és látom az arcukon, hogy akkor Villi volt a szerencsétlenebbik. Mert ő még vergődött, viaskodott, változtatni akart, Palkó azonban az örökre búcsútvettek békés, bántatlan dermedtségébe fagyott bele.

Amikor közeledni láttak, lassan felálltak, felémjöttek. — Szobánkba érve, Villi csöndesen maga elé mondta:

— Néha nem az ember, néha a sorsa cselekszik helyette . . .

Másnap reggel kezdődött a Héjaszó nevű gyümölcsöspsztaban a körteszüret. A Héjaszó bizonyára a hé-aszóból torzult el és meleg völgyet jelentett, de erről itt már senki sem tudott. Mindenki a héjakkal hozta a nevet összefüggésbe. Pedig ott csak némán keringő ülük kísértettek néha, de oly magasan, hogy Isvány bá, a zsellér, sajnálta elpuffantani rájuk a puskát, úgy bizonytalanba. Ellenben, mert zárt katlanforma ölében pompás koraságokat termelt mindenfajta gyümölcsben, szemefénye volt a háznépnek. Kezdte az eperen, a cseresznyén és befejezte a legsúlyosabb fajszőlőkkel. Mindebből persze az unokák csak a Csabagyöngyét, az amsdeni barackot s a császárkörtét érték Bágyréven. Legfontosabb ünnep nekik a körteszüret volt, napokig tartó komoly elfoglaltság, amikor este kerültek haza a szedésből, csomagolásból.

Azon a hajnalon jól megelőzve a rekkenőséget, mely ott ígérkezett az ég felhőtlen sápadtságában, a nap szúrós fénypilláin, öten hágtunk fel a bivalyszekekre, garmadába rakott ládák, kosarak közt szorongva a pokróccal bekötött deszkaülésen: Villi, Palkó, Iduka, Tami, meg én. A nagyobb félvérek a nagyma-

mával együtt a paphoz készültek délutánra, Sámuel-t köszönteni. Kocsisunk Hanifka volt, az apró, rücskös-kéjú tatár fogoly. Pompás legény, igazi puszták fia, aki megszokta, hogy Isten és ember messziről vigyázhatja minden tetteit. Nem értett semmiféle hamissághoz, mérget vehettünk szavára, indulatára. Különös volt, hogy Szia nem állhatta, azt mondta, fél, hogy megálmodja, de Fikának jó volna, az ura úgyszintén földnyomorékon tért haza a hadikórházból. Mi értelme, hogy attól olyan szapora, mint egy házinyúl! Ha már hol tojós, hol kotlós, legalább válasszon olyan kakast, amelyiknek megvan mindkét lába, a csudába! Szemérmetlenül kacsingatott, integetett kettejükre az elinduláskor, mintha már is tudna róluk valami tilalmasat. Mert a két asszonytestvér is velünk tartott, gyalog vágta neki a harmatos, hajnali gyümölcsbereknek a hegygerinc rövidebb ösvényein.

Mi lent kocogtunk a szűk, keréknyomos völgyi úton, a «szerecseny tehének» húzdogáltak a világ legtürelmesebb, legközönyösebb kényelmességével. Nagyon szerettük a két fekete szörnyeteget: Mundrucát, meg Flórikát. Egyetlen veszedelmes szenvedélyüktől tarthattunk: a völgy mélypontjain pocsolyába gyűlt meg a hegylábból szivárgó forrásvíz, s ha nagyon kiemelegedett az idő, belecsücsültek és estig senki el nem verte őket a vasszürke hűvös tejfelből!

Hanifka egész úton jól tartott minket kedvenceink bolondériáival; kivált mulattunk azon a tisztességes szokásukon, hogy csupán nőszemélynek és annak is csak nótaszóra adják le a tejet. Eldicsekedett nekünk, hogyan tanulta ki őket s fogott ki rajtuk kalácssütős, pulykamelleyesztős ünnepszombatján, amikor nem jut

asszonykéz a szeszélyes állatokra. Kacagó fintorokba futott össze ráncos képe, hogy amikor férfialakjában próbálta a fejést, kővé meredtek a sötét tömlők. De bizony kölcsönkérte Fika surcát és Kicsiágnis fejken-dőjét, aztán szépen fújni kezdte, hogy «Csubárikai csub-csiki!» — hát úgy megpuhultak és csorrantották a vastagfehér édestejet, mint a vizipuska.

Közben bosszantottuk is Hanifkát. Kérdeztük, hány feleséget fog tartani, ha már jó mohamedán! Pattogva, mintha szilvamagokat lövöldözne ránk, oktatott:

— Nincs mohamedán. Mohamedán azt tesz: Mo-hamedet imádok. Nem imádok Mohamedet. Allaht imádok. Allaht imád jó muzulmán. Muzulmán vagyok.

Csupa tömondatokban, de leendő házasságairól még tömondatot se ejtett. Nem lehetett rá semmiféle asszonydolgot kisütni soha. S ha faggattuk, mit szól a falu szépeihez, azt felelte:

— Jó muzulmán nem beszél asszonyokról, se magáéról, se máséról.

Lépésben kanyarogtunk fel a Héjaszó szerpen-tinein az oldal közepéig, ahol egy sí mább, kiképezett terrazon épült Isvány bá zsellérháza. Olyan lakás volt ez, hogy nem igen lakta senki. Isvány bá a telet a falu-ban töltötte leányánál, első gyümölcszendüléstől kezdve pedig csergettyűvel, puskával a tagot kerülte. Aludni ide-oda húzódott, maga fabrikálta kocsány-fedelek alá, hogy soha tolvaj ne tudhassa, merre kut-tog ökelme.

Pedig a ház jóval csinosabb volt, mint az átlagos zsellértanyák. Szép verandás tornác fogta körül, s a pitvaron kívül, amelyben a kéménykas alatt sütő-

kemence, meg szabadtüzhely állott, kis kamarája és tágas, gerendás elsőháza is volt. Keskeny, gyékényből font ágy, súrolt fenyőfaholmi bútorozta, s kifakult virágos kartonfüggönyök hintáztak meg az ablakon, mikor messze kinyitottunk mindent, hogy a lakatlanság áporodott szagját kikergessük a vályogfalak közül.

A házikó jómódja régi, szomorú emléket idézett: Palkó édesanyja élte itt utolsó hónapjait az orvos rendeletére. Idevonult el gyógyíthatatlan két bajával: bántával és vérszegénységével. Egy csendesen kialakuló szenvedés mélabúja még ott kísértett az örökre elhagyott szobácskán.

Mialatt Villivel ketten rendezgettünk, a munka künt javában megindult. Szia, Fika, meg Hanifka ágról-ágra mászkáltak a hosszú marokvégű szedőrudakkal, a gyermekek hordtak, Palkó válogatott s a vén Isvány bá ügyesen széna közé, ládádba, kosarakba csomagolt. Enni szabad volt akármennyit, a túléttekből, férgeséből, de a császárkörte gyorsan jóllakat, és Fika különben sem kóstolt falatot sem. Állapotos volt szegényke, s a jóságos nagymama hiába rendelkezett, hogy hordjon s ne másszék a fára.

— Hát a macska? — dünnyögte a figyelmeztetésre. — Sze' utolsó napjáig szökdécsel a háztetőre!

Villi Palkó mellé állt, és törülgette a még harmatos példányokat, mikor pedig felszikkadt a világ, maga is az ágak közé penderült. A kihevülő délidő meghozta ajándékul a harangszó foszlányait, akkorig Isvány bá felszította odabent a szabad tüzhelyen a venyigeparaszat, és felmelegítette a vetrecét, amit a nagymama ebédre pakkolt dolgozainak. Fika viszont a térdére csapott rongy között szorongatta már a lángfogta vas-

fazekat s kavarta egy rúddal a tömött parasztpuliszkát. Nénje egy szál fehércérnát lógatott a kezében, majd azzal szeletel, az tiszta munka. És látva, hogy a gyermekek elkóborogtak, nem átalotta a hergelődést sem!

— Ügyelj a pendejebre, bekormozod, hátha megtalál matatni Hanifka!

— Te mind cseréled a változóidat! — mormogta a mokánytehen egykedvűen.

Letelepedtünk, mi az asztalhoz, a cselédnép a földre, és agyonettük magunkat, mert a sok édes gyümölcsre nagyszerűen csúszott a finom disznóvagdalékból, hagymából, tejfelből és borecetből készített savanykás húsétel. Közben iszogattunk is, csak hogy italunknak megvolt az alsómarosmenti borok általános hibája: felette nehéz, szédítő folyadék, úgyhogy csak teménytelen higítással bírtuk.

Isvány bá tempós fontossággal hordta elő a jeges odorból a behűtött Borszéki vizeket, aztán kinyitotta uras bicskáját, melyen dugóhúzó is adódott.

— No lám, aki legény, kihúzza a parafát! — s odakínálta a húzót Taminak.

Ekkor történt valami semmiség, valóban oly jelentéktelen s mégis oly emlékezetessé váló, mint haddan a nyakkendőkioldás. Villi felugrott, leseperve sárga dirndlikötényéről a puliszkamorzsákat, és kikapta Isvány bá kezéből az üveget, meg a bicskát.

— Majd én! — Háttal nekünk leült egy fatönkre, keményen térde közé szorította az üveget, s nekigyürközött... talán túlerősen is. Reccsent az üveg, a víz arcába fecskelt és a cserepek csörömpölve hullottak a kijárt, kérges földre.

— Ezt megcsináltam! — kiáltott fel. — Nem a víz, víz van még, de a vadonatúj kötényem!

— És a térded, Villi?

— Semmi... remélem legalább is... És még mindig hátatfordítva lehajolt, talán fölemelte szoknyáját és lábát vizsgálgatta. — Ki tehet róla, hogy hitvány a hadi portéka és a Borszéki víz még mindig a legtöbb szabad szénsavat tartalmazza! Kicsit piros a jobb térdem, de csak megnyomódott! — Szia, seperd össze a cserepeket!

Most már felénk fordult, sokat, hevesen beszélt, s vér futott arcába. Sárga mullköténye végigrepedt, csúf, nem is szálmenti szakadással, mely rosszindulatú, mint a zúzott seb.

Ebéd után lehúzódtunk erre-arra, én Idukával az elsőházba, a gyékényágyra. A jóllakott, jól emésztő, vasegészségű kis amazon azonban süttött-fűtött, mint a kemence, elrontotta álmos kedvemet, hát rövidesen kiszöktem mellőle, s szokott hóbortom szerint magányos fölfedezőútra indultam. A körtefák alatt alvó alakokra bukkantam, az ördög számolta őket. Csak Tami volt éber, apró fehér kavicsokkal vígan pedgyezett, kancsalra torzult szemmel vigyázva, hogy ügyesen repítse hol a markával, hol kezefejével a magasba, egy szemig kifogva ismét valamennyit. Csodamódon Isvány bá is szundikált, cifrán horkolva olyan keskeny és rövid padkán, amelyen más még ülve is elfáradt volna. Folyékony, rebbenéstelen, száraz meleg ült a szőlősorokban, mentükön kimásztam a tetőig, ahol valami ócska erőd utolsó falai porladoztak. — A falu abban volt, hogy a tatárvilágban s más dúlások alkalmával idemenekült a nép, míg elzúgott a veszedelem.

És csakugyan régi őrtorony alaprajzára vallottak az aszú gazzal benőtt falak, s főleg sziklaszerű szilárd-ságuk, mely csak az idő morzsolásának engedett. Egy csak a Szentlélektől fenntartott kapuív alá lépve, a kövezett udvaron felépített szénaasztag mögül köte- kedő viháncolást hallottam, s ez megállított. A férfi- hangra nem ismertem rá, csak azután, amikor Lyubó, a szerb fogoly elém került a gazdaságban. (A foglyok ma a hegy hátában sarjut forgattak, de hogy mikép- pen került ide a szikár, vadfekete és szúrószemű férfi- ember, ki tudná megmondani.)

A viháncoló asszony Szia volt.

— Egy szöcske . . . jaj a bestelen! — sikongta.

— Szénába így van, várj, kifogom. —

— Menj az ördögbe, hiszen te . . .

— Hát hogy találjam el, amikor annyi fene ránca van a fersingednek!

Dulakodtak, de az asszony talpraszökött.

— Kell fussak, s az üveget is visszategyem.

— Hát a szöcske?

— Maj' kitanál, ahon betanált.

— Vaj' kifogom az éccaka?

— Ha be tudsz gyünni a kócslyukan.

Akkor már a szőlőrendekben álltam, ha tilos is az ilyen begázolás. Szép madárka ez, tünődtem, hogy el- suhogott mellettem, megcsapkodva a nagy, gálicpettyes szőlőleveleket szoknyája szélével. Repült valósággal, meztelen lábujjai alig érték az agyagos földbe vágott lépcsőfokokat. Egy kis bort csent a szerbjének, azt hozta ide, no meg hozta, lopta sajátmagát. Ebéd után ásítózva, lustán tápázkodott volt fel a körtefák alól, hogy nem tud aludni Isvány bá «gordonolásától», s

lemegy a diófák alá, ahol csend van. Vajjon beáruhatom-e? A cselédnép méltán gyűlöli a bemártó vendéget. Miközben magam is megindultam a tanyaház felé, utánagondoltam egy régebbi afférjának. Az is csak azért maradt fejemben, mert fura kicsengése volt a pörpatvarnak. Akkor történt, amikor egyetlen éjtszakára kijött az alispán bácsi. Szia még délután hazugrott, hogy temérdek a házi baja. A nagymama hát utána futtatott, mert a vendég récesültet kívánt, s a récekoppasztás hosszú türelem és lelkiismereti munka. De nem lelték sehol a menyecskét. «Koslat valamerre» — mormogta Vénágnis, pedig ilyesmit különben csak Cilinderről mondott szerelem évadján. «Erössen mehetnékje vótl» Este aztán, a kizökkent házirendben összemarakodtak, ahogy két szekér ront egybe a torlódásban. Ágnis ráolvasta Sziára, hogy hazugsággal szökött meg, aki pedig hazudik, az lop is, és aki lop, az parázna is. A civakodás úgy elfajult, hogy a nagymama vacsora utáni kiadásnál lepirongatta a szakácsnét, de az fenntartotta, hogy a «belső» nem is egy görbe úton jár. A körmösségét például az bizonyítja, hogy minden fersingén zsebe van. Abba lehet eldugdosni a csirkecubákot s tortaszeletet, kolbászvéget.

— Ejnye, hát zsebkendőt tán nem?

— Éppég! S az is mire jó, az a szagosított zsebruha? Az a sok finnyás kényeskedés? Tisztességes asszan nem jószagú örökkéig!

Akkor láttam a nagymama szigorát és tanácsatárságát. Úgy megdőbbsent a nyílt vádra, mintha közeli családtagjának tört cserepeiről hallana. És ő, aki még a gazdaság dolgaiban sem igen támaszkodott fiára, most elébe vitte a dolgot, mintha attól tartana,

hogy Szia elfajulása a házra is árnyékot vethet. Ezt pedig férfiak tudják jobban megítélni.

— Ágnis vén hisztérika, meg kell rostálni, amit mond, mamókám.

— De ha csak egy szó is igaz mindebből, már megutálam Sziát!

— Úgy kerek a világ, ha jóvérű menyecskék is vannak benne. Aztán hát régi igazság, hogy a kikapós fehérnép a jódolgú!

— Ezt én így meg nem szenvedhetem. Nekem becs-telen nőszemély ne nyúljan ágyamhoz és ételemhez!

Most a szőlőhegyen megértettem a bácsit. Tudta ő jól, mire kell taksálni Sziát. A férfiaknak hatodik érzékük van ehhez, kiszimatolják a megkísérthetőség illatát, sugárzását a nők körül. De tudta ő azt is, hogy a mai világban az ilyen munkaerő pótolhatatlan, amikor a férfinépet a háború kiszüretelte a faluból, s az asszonyokat felfújta a hadisegély. Fő, hogy a nagymamának igazi könnyebbsége van vele, lám, csak egy délután nem lelték és már is összement a régula.

Mert ez aztán dolgozott is kettő helyett. Még arra is vállalkozott az egésznap hajladozás, ágról-ágra szökdösés után, hogy hazavisz a fején egy nagy kerek kosarat, gyümölcscsel, veteménnyel a ház szükségére. Pedig Villi jól kihúzatta velük az időt.

— Instálam indítani, a völgybe hamar estveledik, kisasszan. (Isvány bának Villi örökre kisasszony maradt.)

Előállott a szekér. Mundruca és Flórika püffedtre ették hasukat sarjúból, mézédés kóréból, amit a csemegekukoricásban törtünk nekik. A tőgyük is feszült és esti honvágy sütött ránk jámbor pillantásukból.

— Palkó meg én Sziáékkal tartunk gyalog. Nem szabad az állatokat úgy megterhelni.

Ez a legtermészetesebb intézkedés volt Villi részéről, különösnek csak azt találtam, hogy darabig még utánunk jött a szekérúton, pedig az ösvény a zsel-lérház mögött s éppen velünk ellenkező irányba kap-tatott a falu felé. Mintha Isten tudja, milyen messze szakadnánk egymástól, még láttam egy fordulónál ott állingálni a földterasz szélén, a nyárvégien kopaszodó ribizlibokrok előtt.

Valami megmozdult akkor bennem, szerettem volna inteni neki, mint induló hajóról, vasútról szokás. De akkor csendesen elfordult már tőlünk és vissza-indult a tornác felé.

A nap gyönyörű sárga uszályt hagyott még az égen, amikor begörögtünk az udvar krumpliköveire. A ládákat le sem rakták, hajnalban mennek tovább az ökrökkel a városba. A nagymama éppen vetkeződött: az imént tért meg a Sámuel-napi köszöntőből, a fiúk sem voltak elő, az ifjú félvérek hát rendes tempójuk szerint a konyhába rohantak kifaggatni Ágnist, hogy mi lesz a vacsora.

Közben megjött a két menyecske is. Szia súly alatti nehéz léptekkel a grádicson, de gyertyaegyene-sen a fején hordott kosárral. Ablakomon át láttam őt a nyugati ég sárga fénykárpitjába rajzolódva, és ismét megcsapott a belőle áradó, heves, majdnem perzselő életöröm és életvágy. Ez erős, fiatal, és nem törődik a világgal!

Könyökig habosan mosdóm felett álltam a fél-homályban. Akkor benyit hozzám a nagymama és ijedt, fakó hangon kérdi:

— Tudsz te róla, ami Villivel történt?

Lefutott rajtam a hideg. Hát mi történhetett, Istenem?

— Hallom, úgy felhasította a talpát, hogy nem volt képes hazajönni.

Bemártottam arcomat a vízbe. Aztán leültem és hirtelen rámtört döbbenetemet a törülközés elfog'alt-ságával lepleztem.

— Ebben az esteledésben ma már nem tudok érte fogatot indítani! Még ha bízhatnánk a holdvilágban!

— És Palkó?

— Vele maradt, természetesen. Küldtek egy cédu-lát, olvasd el, lelkem, mert azt sem tudam, hol a szem-üvegem! Nem érzi javát az a leánka, mindig a baj szé-lén mászkál!

Fika jött a lámpával, s őt faggattuk ki. A dolog kellemetlen volt, de Villit ismerve egészen elhíhető. Mialatt Szia az utolsó kosarakat csomagolta, ő fel-mászott a «Villi fá»-ra, így hívtak egy körtefát gyer-mekkorá óta, mert örökké azon tanyázott. (Volt rajta nappalija, hálója, ebédlője a különböző ágcsoportok-ban.) Az «ágdíványon» üldögélt, aztán inkább lecsú-szott, mint ugrott, egyenesen bele a délben eltört bor-széki üveg egy cserepébe. De nem jajgatott, csak nyomkodta a vért, a kölnivizét kérte és egy tiszta szal-vétát a kivitt asztalnéműből.

Levelét néhány jegyzőkönyvlapra firkantotta. Nincs semmi baj, éppencsak hogy nem tud gyalogolni, az egész mindössze egy karcolás. Tinike néni szobájá-ban alszik majd, befogja az abroszt lepedőnek. Jó, hogy a pokrócok küntmaradtak, egyiket Palkónak adja, neki a pitvarba csinál ágyat Isvány bá. Reggel

küldjenek ki gaze-t, vattát, mosott lendarabokat, főként azonban nyeles bontófésűjét. Legfontosabb a fésű! Ez az utólag odavetett mondat nem tévesztette el megnyugtató hatását a nagymamára.

Vacsora alatt enyéb is elterelte a figyelmet más irányba. A két idősebb félvér magas kedvben érkezett meg a Sámuel-köszöntésből. A papnak serdülő leányai voltak, talpraesett, szigorúan nevelt teremtések, akiknél tekintély és becsület kérdése volt az ilyen vendéglátásnak sikere. Példátlan tisztaság, tisztesség, szépen terített asztal várta a vendégeket. Most aztán csak úgy röpködtek a Sari, Klárica, Magduci, Erzsike nevek: így hívták a négy papkisasszonykát. Sandri olykor el is pirult csatarázás közben. Annál inkább, mert rájárt a rúd, Berci ismételten meghergelte. Az uzsonnakávét a papnéni töltötte ki, de Kláricának kellett egy rózsás, «souvenir»-es bögréből kiosztani rájuk a tejfelt. Véletlenül Sandrinak is juttatott, — holott ismert dolog volt, hogy idehaza csak szűrve issza. És amikor a fruska szégyenkezve akarta elvenni előle a csészét — házileányságán nagy csorba esett.

— Bocsásson meg, én vagyok a hibás!

Akkor a kamaszfiúból kikottyant a lovagiasság:

— Megiszom én magáér' ha fenéig is tejfel!

Ez félig súgva ment, de az áspistermészeti Berci elcsippentette és most közprédára bocsátotta.

— Tejfelt adni, nagymama, egy fazékkal, merjen még kényeskedni! — és az apróbbak kiszaladtak, hogy hozzanak.

Így fúlt nagy felhangoltságba, zajba, újdonságokba Villi kis balesete, de a nagymama mégis nyugtalankodott. Magában tanakodott:

— Isványnek jó puskája van s a kutyák megbízhatók... az öreg éber is nagyon... ilyenkor érések idején egész éjjel kerüli a tagot... De egy szót nem írt Villi, van-e náluk gyertya? Én a hajnaltól félek, akkorra nyáron is lehül a levegő, és a pokrócok vékonyak. Bárcsak az ablakokat ne nyitná végre az a leánka!

Magamban maradtam és nehéz szívvel.

— Egy üvegcserépbe... de hiszen Szia összeszedte a cserepeket! S a Villi-fa eggyel feljebb áll, mint ahol ebédeltünk! Elugrott volna az üvegdarab?

Úgy vettem át az ágyat, hogy kilássak ebbe az éjtszakába. Nem tudom, miért vágytam látni az égkárpitot, melynél szebb mennyezet már nem borulhatott volna a világ nagy hálószobája, alvói és álmatlan szerelmesei fölé. Örvénylett a sűrűcsillag, mintha lassan kimozdultak volna, és omolnának, elperegnének az öröktörvényű bujdosók, elúnva kiszabott, változatlan sorsukat. Velem szemben ott lebegett a Korona, Villi és Imre választott csillagképe; vajjon nem pattan, gurul-é messze ma ennek a mennyei abroncsnak, mely két szívet, sorsot tartott össze a földön, valamelyik csillagszöge, nem morzsolódik-e szét a szeplőtlen szépi koszorú, ahogy a földön minden elviselődik, kihibban öröknek hitt egybetartozásából?

Szia is fel-felrémlt bennem: és hátha csakugyan bebúvik a szöcskefogdosó férfi a kulcslyukon? Ezer és ezer kilométerekre mit álmodnak a foglyok, vagy álmuk sincs? Vajjon csalnak-e ők is, hitetlenül, vagy hisznek és csak a hitük van meg a szárazkenyérhez, földpárnához, koszló inghez?

És én miért nem háborodom fel, miért nem indul-

tam meg kezembe viharlámpát kérve, az elszánt félvérekkkel, a szelid Hanifkával végig a hegyélen, ki Villihez, hogy mellé feküdjem a gyékényágyba, és megőrizzem a jövőnek, a boldogságának! Miért virrasztok érte csupán, ahogy anyaszívek reszketik át leányuk első asszonyi éjtszakáját: tiltakozva és tehetetlenül? Vajjon megszűnt már a határvonal bűn és erény között? Úgy fekszem, mint a só, és nincs eleven lódító erőm a közbelépéshez.

Éjfél felé az ég elfelhősödött. A párás, fülelt éjtszaka felbolygatta, rámuszította az előkert rózsaszín violáit, beteg pazarlással ömlött be most az illat a fény helyett. Akkor már tudtam, hogy nem lesz több szüret holnap, az idő elesősödik. S hajnaltájban meg is indult a permete, sírt vagy fürdött a világ, én meg ledobtam magamról ébrenlétem súlyait, s találkoztam az elkésett álommal.

Későn kerültem elő, mire már elment a ruganyos lószekér Villi után. Amikor megérkeztek, megfigyeltem, milyen kapóra jött neki, hogy elmaradt a terhes munkanap, de az is, hogy agyonázva, sebesülve órákon át csak magával foglalkozhatott, és hogy beállíthatta életrendjét a kúrara és visszavonulásra. Kétségtelen, hogy önmagát és egész környezetét el kellett terelnie a lelkében feldolgozatlan élménytől, amelybe beleugrott vakon, mint az üvegcserépbe. Én legalább így láttam őt azokban a napokban, amelyeknek hangulatát a nyári tartós eső, a betegápolás és Palkó búcsúztatásának mélabúja szabta meg. De ennek a lábujjhegyes, fojtottsavú, ki-kiújuló gyöngédségű időnek volt bizonyos áhítatos, harmatos kedvessége. Villi jó tengelyül szolgált a körüle forgó történéseknek.

Lábát a bályfői körorvos naponta átkötözte. (A seb rosszabbnak bizonyult, mint ő hitte.) Sápadtan, megviselten s nála szokatlan szelídségben és türelemben pihent, maga köré hordatva válogatottan csinos toalett-cikkeit, könyveit, kézimunkáit. De leginkább Cylinder feleségével szórakozott, aki valóságos ápolónői hűséggel őrizte őt, mintegy meghálálva a saját betegágyában tapasztalt gondoskodást. Az emberek inkább fárasztották Villit, még postája sem érdekelte. Egyáltalán valahogy kikökkent saját magából, ahogy a bolygókat néha ismeretlen csillagvonzások térítik el rendes útjukból. De ezek a zavarok múlóak, nem mint Palkó kicserélődése. Mert a fiatal katonán halk, megbékült fény derengett, akárcsak a hívő novíciusén, aki végleg eldöntötte, hogy kilép a világból. A rászállott derúból valami a nagymamára is átsugárzott, a szegény öreg megtelt jótvárással, és így nyugalommal. Olyan volt a természete: a jó elvárásában hinni is tudott a jónak bekövetkeztében. Áldott vaksággal segítette Isten!

Palkó pár nap múlva visszatért Vajdaszállásra. Megigérte ismét, hogy értesíteni fog, ha menetszázada indul.

A vasúti állomás tömve volt néppel azon a szeptemberi délutánon. Csakhogy ez nem a kíváncsiaknak, felizgultaknak és lelkesülőeknek dagadozó áradata volt már, mely az első katonavonatokat bocsátotta útra ajándékos kézzel, büszkén kótyagos szavakkal, a lélek legtávolabbi, felfedetlen zugaiba űzve vissza a gyáva rémületet. Csak hozzátartozók és nagyon jó ismerősök imbolyogtak fel és alá a perrón előtt, és a fájó megindultságot most senki nem palástolta. Az első búcsúz-

tatók őrjöngő, cirkuszi népmutatványok voltak, ez temetési, döbrent szertartás. A pergőtüzes, kőbevált olasz arcvonal árnyéka ért ma idáig, feküdt nehezékül a szívekre. Micsoda végzetszerű véletlen volt az is, hogy a kocsikat, melyekben az önmagukat vad nótázással zsongító fiatal legények összezsúfolódtak, jobb híján hajlós, hamuszínű szomorúfűzgallyakkal díszítették! Máig emlékszem egy rongyos koldusasszonyra, aki a földön ült, ölében darab földfekete, földsúlyos kenyérdúccal. Katonafia mellette állt, és ő fel-felnyújtott neki a drága «hazai»-ból. Néha beléje botlottak az emberek, de ő csak ült, folyt a könnye és morzsolta azt a sárdarabot, amit a hazától kapott, akinek ő sudár fiát adja most oda cserébe.

Palkó legelőször a nagymamától búcsúzott. Kezetcsókolt neki, s a didergő öreg valami nagyon keserveset súghatott fülébe, és tapogatva próbálta átölelni. Az a macskamozdulat volt ez, amit sokszor elnéztünk a leggyengébb fiacskáját óvó, menekítő Cilusnál. De a fiatalembereken most kitűnt, hogy ez a néhány utolsó nap valóban férfivá érlelte. Különös révültforma állapotban volt ezidőben mindig: mintha szeme befelé bámult volna valaminő lelki színjátékba, amit alig fog fel és amiben mégis, mint megtörtént csodában, hisz és felolvad. Most maga karolta át, szorította magához nagyanyját, és lendületével lefogta azt a régi ölelést.

— Mindig azt tanította, hogy ha hí a haza, menni kell, édes nagyanyám.

Villinek csókját nem fogadta el, vagy nem vette észre. Hirtelen borult kezére, mintha szertartást végezne, az én kezemig pedig már csak ujjahegye ért el: fel kellett ugrania a lépcsőre, a vonat megindult.

Sokáig láttuk arcát, mert a pálya nyílegyenesen haladt, utóljára mint elolvadó foltot csupán.

A koldusasszony még most is ott ült a kijárat előtt, öléből elgurult a kenyérdúc, rongyos szoknyájára néhány pénz volt odavetve. De ő csak bámult, mint megkövült szemrehányás a világ ellen.

— Szépen ment el — nagyon szépen ment el, — motyogta a nagymama, s ő is pénz után keresgélt kötött retiküljében.

Nem tudhatom, micsoda ösztön vezethette, hogy aztán Villire nézett, és megkapaszkodott odanyújtott karjába, mintha az elbúcsúzás emelkedettsége és Villi között titkos összefüggés volna, és mintha neki tartoznék érte néma hálával.

III.

TISZTÍTÓTŰZ

— És ti mind olyan jól alusztok.

Ismét hat esztendő olvadt le életünkből. Dehát vajjon aludtunk-e, és jól aludtunk? A régi világ végkép elsüllyedt, és felbukott helyette egy másik, mint óceániai földrengésekkor szoktak szigetek elmerülni és másokat tolni fel világra maguk helyett. Ki aludt azokban az esztendőkben? Akik a szenvedések élvonalában álltatok: pergőtüzek, fogságok, betegségek, nyomorékságok, gyászok és hontalanság sorkatonái, tudjátok meg, hogy a hátrébb tengők sem aludtak a ti gyötrelmetek idején. Vagy virrasztottak értetek, vagy saját magukért. Talán én azért siklottam ki újra Villi életéből, mert mindegyé vált nekem sápadt legázolt-sága, amellyel magában maradt a sors által és önmaga által rátukmált, magyarázhatatlan áldozat után! (Mert láttam tettében a kétségbeejtettek logikáját: legyen! S ami azután következik, azért viselje a felelősséget a vak ismeretlen, aki áttipor épített sorsunkon, ahogy mi széttépünk homlokunkkal finom, haramatos csillogásban feszülő pókhálókat, s utána se pil-lantunk áldozatunknak!)

Nem, nem alhattam el Villi dolga felett, csakhogy nem érkeztem érette virrasztani. Nagyjában követtem élete további fordulatait egy-egy levél, üzenet formájában — de minden, ami papirosra és idegen átadó szá-

jára kerülhet, vázlata csupán életünknek, amikor még szóban tett vallomásaink is sokszor éppenhogy külső festéke, cirádája belsők titokzatos történéseinek.

Huszonhárom augusztusának utolsó hetében váratlanul beszóltottak Kolozsvárra, a nyelvvizsgára. Este érkeztem, fáradtan s fejemben a hirtelen felfalt ismeretek emésztetlen gombolyagával. Szállóról szállóra ténferegtem: a felduzzasztott városban sehol egyetlen menedék! Kutatgattam valami ismerősöm lakcíme után: de ki lakik ma ott, ahol tíz évvel ezelőtt? Sohasem láttam várost még viszont ily megváltozott arculatban. Nem pusztán az utcanevek, cégtáblák és reklámok cseréltek nyelvet, jelleget, nemcsak az arcok ismeretlen kavargása, a szavak más hanghordozása zavart meg, túl mindenben bennem is fények aludtak ki azóta, hogy utóljára laktam e falak között, a ragyogó tekintet szebbenlátása hiányzott, a könnyű szív biztos útmutatása! Tétova tanácstalanságban a Nagyhíd felett álldogáltam, a poros, rekkent levegőt ott legalább hegyekből sodort hűvösség remegtette meg néha. Valaki akkor majdnem súlytalan léptekkel osont felém, és megragadta piros-monogrammos, négyszegletű utitáskámat.

— Pénzem, irataim, könyveim! — rettent át rajtam, s magamhoz szorítva holmimat, szembefordultam a támadóval.

— Róla ismertelek meg a homályban, erről a hű, tisztis kis jószágról! Ilyen suta szerencsém is csak nekem lehet: hajnalban indulunk Imrével Bágyrévre. Ránkfér egy csepp nyárutózás. A lakásunk lekoppasztva, leragasztva, lenaftalinozva! A rendelőben alszunk, — igaz, mi ketten amúgy sem aludnánk!

Átlátva helyzetemet, Villi rögtön tervet kovácsolt számomra:

— Ma vétek volna téged éjszakáztatni. Hanem tudod mit, ha már elcsíptelek, megfogadod nekem, hogy nagymamánál találkozunk. Rázd le a vizsgát, s gyere hozzám egyenest. Persze... változás ott is van, az idő mindenkin csorbát ejtett... talán csak a gát zúg ma is a régi hangon. De már csak érte is érdemes odamenni! Most pedig elviszlek szállásra Blanka nénihez.

Valahova nagyon sietett, éppencsak hogy számbaadott rokonainak, s egy beszédes, sok-sok vallomást ígérő meleg csókkal elköszönt tőlem... Ma ő sem ért rá érettem virrasztani!

Aludtam már olyan szobában is, ahová halott grófkisasszony szelleme járt vissza éjjelente, hogy megpengesse a zongorát, melynek fedelét ezért nem is zárta le senki. Éreztem ott, és sok egyebütt is szuggesztív erejét eleddig csak képzeletemből ismert környezetnek. De ezen az éjszakán, Villi hajdani diákszállásán, mintha nyoma sem maradt volna részemre annak, hogy szívemhez nőtt barátnőm itt töltötte aranyéveit... A szoba teljesen visszanyerte a mögöttünk elmaradt kávéivó korszaknak kávészínű jellegét. Barna ajtófélfák, barnazöld ágyterítő, szőnyeg és bútorhuzat... Mindez olyan józan, mesétlen, érdektelen volt már, mint a szereplő nélkül ásító Shakespeare-színpad. Rúdban vásárolt rózsa-glycerinszappan, benzoe tinktúra és mandulakorpa szaga áramlik a mosdó polcáról (Blanka néni ártatlan kendőző-szerei), a szekrény lehellete is a vanília arómáját idézi: egyetlen illatszalagnyi út sem maradt, melyen át hozzámlopakod-

janak az ismert és elmosódott történet figurái! Itt, egy hajnalodó szerelem, egy elporlott, vergődő szenvedelem színterén, Tepes vajda karóba húzott bojárainak nyögése kísért és a petróleumkitermelés román műszavaival küszködöm . . .

Csak hajnaltájt rögzítettem magamnak Villit, az újat. Mintha rám nézne szelíden, kicsit szemrehányón. Menekedőn és megint egyszer rámszorultan. De köztem és közte kietlen kötelességek torlasza . . . Elszántam hát magamat, hogy mégiscsak kiutazom hozzá Bágyrévrel!

Pár nap mulva aztán befutott velem a vonat a kis őrház elé. Lila petúniák, sárga «nemzeti rózsák» és égőpiros pelárgóniák lobogtak élém az ágyásokban. Ismeretlen férfi magasodott ki a várakozó és elutazni szándékozó parasztok közül. Egy pár becsületes acélkék szem szegezett nekem nagyon átható sugarakat, tétovátlan mosoly suhant végig rajtam a kézfogásnál, és kimérten, katonásan születő mozdulatok parancsoltak hozzáalkalmazkodást a fiatal férfihoz, aki egészében polgári ruhába erőszakolt, patent egészségű tisztúrnak festett, s töretlensége semmit el nem árult átélt szenvedéseiről. Csak roppant sűrű, selyemfényű hajának hamva tűnt túl korainak. Kékszurkeség ült felette, mint őszi káposztaleveleken. Ez a hajzat volt a jegykendő, amit Transzbajkáliából magával hozott, örökre. Az arc kisímult, a test visszaruanyosodott, a szemben feljött a kiderülés napsugara, a kézben áramló friss új vér a nyulánk sebészujjaknak pompás szorítást adott, — de a nyári hajnalok elsietett köde ott borongott egész biztató jelensége fölött!

Kocsinkig dirigált, mert valósággal rendelkezett

velünk, utasításainak szabatosága mögött velem szemben mégis mintha leplezett elfogódottság húzódott volna meg. Később is, gyakran tapasztaltam ezt, talán túlságosan respektálta, hogy feleségének olyan benső bizalmasa vagyok, aki tudatuk nélkül is jobbra vagy balra csavarhatnám a rejtelmes kapcsolókat, melyektől boldogságuk függ. Avagy nem annak jele volt, hogy némileg tart tőlem, amikor a bakra ült ki, a kocsis mellé:

— A hölgyek ilyenkor szeretnek titkokat cserélni. Hat év után! Férfiember merőben fölösleges fültanu volna.

Aki szeret, az mégiscsak kiszolgáltatót . . . villant át rajtam. Ez a jó fiú aggódik, hogy nem illik bele az együttesbe. Még nagyon széthulló társaság voltunk! Villivel is alig-alig találtunk vissza a nagyobb mondanivalókhöz. Csak külső dolgokról számoltunk el, föl-vázolva nagyjából életvonalunkat, főként az övékét, ahogy kútba esett a főorvosi állás, de a klinikai pályafutás lehetősége is. Még magánrendelőjüket is elrekvirálta a hatóság, meg kellett húzódniok egy raktárhelyiségben, s vakoltatni, meszeltetni új menedéket.

— Tudod, okos volna rátérnem a kozmetikára. Az egyetemet úgysem tudtam befejezni. Csakhogy ez a megtestesült «orvosi etika» — állával intett háttalülő férjére — kijelentette, hogy nem enged borbélyá süllyedni. S neki nem lehet ellenszegülni . . .

Hátradólt a köcsiban, és kérdő tekintetemre csak rázta a fejét.

— M . . . m . . . — dünnyögte befogott ajakkal, — ez nem olyan egyszerű dolog . . . Mert én őt, érts meg jól: abszolút szeretettel szeretem. Tudod, mi az? Nincs

appelláta! — Hogy ez nem helyes? Nagymama is mondja. De én soha nem hittem, nem képzeltem, hogy férfi is rászolgálhat, hogy ilyen módon szeressék. Önkéntes rabszolgaságban. Ő olyan tiszta, olyan romlatlan, mint egy virág. Túl az élet minden kijózanodási alkalmán mondom ezt . . .

Brávó, Villi, — gondoltam magamban — szerelmes vagy, a dolog nagyon egyszerű! — «Mindent a hazáért!» tanultuk valaha. Mindent azért, akit igazán szeretünk, akit sorsunk gyanánt vállaltunk.

De csak kezét szorítottam meg a kocsitakaró alatt, és ugrottam a tárgyban, a nagymamát kérdeztem.

— Ó, neki volt alkalmja bőven, megmutatni Dobó Katica-i hajlamait. Ahogy az idők nehezültek, mindinkább melléje álltam. Tizennyolcban! A falu tele volt fegyverrel és rosszindulattal, s nem tudtam az öreget rávenni, hogy bemeneküljünk a városba. Olyan biztosnak érezte magát jósága, igazságossága tudatában. Végre is cifra dolog történt: egy éjjel belőttek a vendégszoba ablakán. Szerencsére én nagymamával aludtam a hálóban. Akkor aztán mégiscsak beszöktünk apámékhoz. Mintha csak vásárolgatni mennénk a városba, elkocsikáztunk. Azt hittem, különös diplomáciai és taktikai sikerem volt ez a kerekötölés. S annál inkább, mivel másnap éjszaka néhány hadimenyecske ura — akiknek fejét az asszonyok teleduruzsolták a sok kényszernapszámról, betegségekről, amiket fotogénvilág s cukor nélkül húztak ki a gyermekek, — ráment a jegyzőre. El is fogták a szerencsétlen Akurátnyit. Hanem amit azzal elkövettek! . . . Bevitték saját pincéjébe, ahonnan éppen el akarta fuvarozni az elhúzott cukrot, lisztet, petróleumot. Ott helyben szét-

osztottak mindent, boldog-boldogtalannak, végül egyik asszonnyal kis tekenyő tésztát gyúrártak lisztből, cukorból, az olaj salakjából, és a gyurmát Akurátnyival megéttették... Még innia is kellett rá a bűdös petróleumból.

De jött a csattanó. Pár nap múlva beállít hozzánk Sala Márton bá, a bíró, és esedezik alázatosan, hogy a falu nagyon restelli a dolgot, tőlük ne fussanak tisztességes emberek, a nagyságos alispány úr édes kedves anyja s leánya! Nincs nekik semmi bajuk mivelünk, de a gazdátlan házba könnyen besuvad valami nem-szeretem vendég!

— Hallgasson Marci bá, — fenyegette meg nagyanyám — hát a golyó?

— Az instállam a jedző úr porciója vót, mer' arra is meginstálljuk, hogy bé ne eressen ilyen népeket a házába. Valahonnét neszit vették a hazatért katonák, hogy akkor éccaka ott lappongatja magát. Mer' egyszer se aludatt otthon, miótától fogva zavaros világ vagyan...

Mégcsak a birtok sorsa érdekelt volna, de azt is kiértettem Villi további csevegéseiből. A földosztást tűrhetően megúszták, mert a nagymama Palkó halála után elvesztette kedvét, hogy akkora gazdaságot vezessen, annyi külső emberrel vesződjék. Szétiratta a tagot, sőt ki is adta Lujza néninek, az indiánok anyjának az apai jussot. Most már csak a belsőségnek élt, a kertet, a szőlőket dédelgette, azokhoz pedig nem nyúlt az új törvény keze. A tag persze megfélelegesült...

— Gondolhatod, mit jelent a maradékból élni, bár hát édesapámnak a megye folyósította nyugdíját.

Némi erőltetéssel hozta ezt ki, nehezére esett! Ho-

mályosan emlékeztem valami történetre, amit az akkori feszült légkörben nagyon feltudtak Villi apjának. Annak idején letette az esküt és letétette tisztviselőivel is. Volt a fejvesztettségnek egy kurta időszaka, amikor ez természetesnek tűnt. Bizonyos felelőtlen sugalmak, biztatások és titkos számítások eredményeképpen azonban fordult a hangulat, a megye visszavonta esküjét, és akkor hallatlan dolog történt: az alispán szembehelyezkedett tisztviselői karával.

— Esküt nem lehet visszaszívni, és aki itt akar maradni, az ne tiporjon rá övéinek életheletőségeire.

Suttyomban «úgy kell»-re ütődő öklök kísérték azután Hadadi Domokos sorsát, amikor állásából a legelső kormányváltozás mégiscsak menesztette.

Mintha kajsza gondolataim végét csomózná meg, Villi megszólalt:

— Apám csak szolgált a magyarságnak, amíg hivatalában megtúrték! Azt is tudom, hogy nem házi nyomásra, hanem a maga elszántából maradt, amíg maradhatott. De ezt az elszánást azért kicsimama számítása ösztökélte, olyan időben, amikor talán nem volt helye a józan latolgatásnak, hanem menni kellett volna a csalhatatlan népi ösztön szerint, mely tiltakozott minden túlkorai fegyverletétel ellen. Mert hiszen ez volt minden elsietett eskü. Persze, ki ítélkezhetik apja felett? Mostohám hajtotta őt, és mostohám mindig csak felhajtó gépezet, emelő daru volt, soha szabad madár; szuggesztív, de nem ihlető! És bár apám talpig férfi, semhogy ne tudná, hogy maga felelős a tetteiért... mégis lappang benne bizonyos sohasem nyilvánított keserűség Bella mama iránt. Ugyanakkor kicsimama nem érti a mai világot! Hogy harminc-

kilenc évesen nyugdíjas életmódot kell folytatnia! Hisz ez nemcsak a háttérbeszorulással egy, de majdnem a kezdődő öregedéssel! Egy idő óta az expatriáláson jár-tatja esztét. Hanem édesapám mintha most már ke-vésbbé hallgatna reá, no meg a kint való címeres pálya-futásnak mostohám kicsit elfürészelte gyökerét, apám-nak gyászvitéz híre költ . . . Dehát ki maradt folt vagy seb nélkül ezekben az időkben?

És csakugyan, sok csonkaságra jöttem én rá e vakációs napokban. Bella mama ideges letörtségén túl lehetett nézni, elvégre aki mindent a férfitől vár, vegye ki részét annak életborúiból is, ne csak a fényben süt-kérezzék. De Bella csak a városi urát szerette, a falusit nem is értette. Nem szívta fel, sőt nem is méltányolta a férfi narkotikumát, ki mintegy páncélba burkolta magát a belterjessé vált gazdálkodás gondjaival, örö-meivel: rágalmak, elszegényedés és lelki lerongyolódás ellen. Harminc tehenet fejetett, modern tejgazdaságot rendezett be, a Héjaszót új csemetékkel bővítette, fa-iskolával, disznótartással kísérletezett, és vágott virá-got szállított. Mindez főleg menekedés volt, de életerős, mint a jó úszó karcsapásai, feszülő hátrarúgásai a for-gatag vonzó sodrása tájékán . . . Külsejében is átcsere-lődött. Régi, városias öltözési módját, melynek kifogás-talan tisztasága, majdnem pedáns rendessége a magát jól egyensúlyozó, férfias lélek külső vetületeként hatott, most felváltotta a falusi urak bőnadrágos, posztó-kabátos, csizmás viseletére, és csak templomba, vásár-napi ebédekhez vette fel sötét, finom szövetruháit. Az időben élt, ismerte az igazságot, hogy csak az veszett el, aki nem képes belátni helyzetét. Még mindig meg-nyugtató, sőt példaadó életet jelentett környezetének.

Nekem a Madi tűnt fel valóban szánalomraméltónak. Az a furcsa megviselt volt, akit a szenvedés nem lesorvaszt, hanem elpuhít, széthízlal, mint a loccsanni készülő gyümölcsöt. Felhagyott francia karcsúságának ápolásával, ledobta páncélfűzőjét. Pedig most kellett volna küzdenie a széttespedés ellen, amikor már nem volt mivel toldania pepitaruháit. Mint valami szégyenfoltra, szorította oldalára karját, így titkolta a másminőségű bővítéseket. Új ruháról szó sem lehetett, megcsappant fizetése a Cseszka Trebova-i alapítványba vándorolt, ahova majd meghúzódik... Mert az is kiderült, — minden kiderült ebben a sorsvallató-teregető világban, — hogy a Madi előkelő Marison Compagniec neve Kompanek Marzsenának íródott, s tulajdonképpen csehmorva származás. Most értettem meg azt a mindig gyanús dolgot, hogy csetlő-botló magyarságában is oly kifogástalanul ejtette ki a *h* hangokat! Szív-bajos erélytelenséggel szólt rá olykor védenecire, de tekintélye akkorát csökkent, hogy Cseszka Trebova már teljesen időszerűvé vált.

— Oui, ma pauvre grandmaman — fejezte ki részvétét a nagymamának Palkó tragédiája után, — mi vagyunk az igazi vesztesek... Mon chère, mon poli Palkó, mon petit poilu!... Még visszafutott a síneken a bőrröndöm után, dehát elkaparintotta már gonosz megtaláló, hirdetés is hiába volt... most aztán semmim, üres kéz nekem, a grandmaman-nak üres szív, bizony!

És oly szívszaggatóan sírt, hogy síróba hozta oktalan gondolatfűzéseivel a szegény nagymamát.

Az öregasszony most már foszlósfehér, erőtlen hajzatához változatlan, enyhítetlen feketét viselt, s a

multkorokban még síma nyaka össze-vissza barázdálódott, mint aszú kockákba cserepesedő föld! Szeme alatt kiázott fehér foltok beszéltek egykor szikkadatlan könnyek patakjairól. Fájdalma a nagy idők elfolytával összekorhadtt, megroskadt, mint az egybesepert őszi avar. Ahogy maga mondani szokta, lelke lassankint megtaplósodott. Gyászával, imáival elzárkózott amúgy is eléggé megpróbált környezetétől. Érezte jól a mindenki csonkaságát, másrészt az épen maradt és csak most zsendülő életet úgy sem verhette volna le maga körül és annak reásugárzó fényét el nem háríthatta. Akinek gyermekei vannak, annak reménye is van a sírig! Akart, nem akart: mosolyognia kellett, szövetkeznie, néha még cimborálnia is unokáival, akik apró szükségükben, kívánságaikban épúgy csak rászámítottak, ahogy lelkileg egészen Imre védnöksége alá helyezték magukat. Azzal a barátsággal szerették sógorukat, amellyel fiatal fiúk a háborút, világot járt, s azonkívül minden sporthoz, férfias játékhoz értő idősebb pajtáshoz csatlakoznak.

Ezen az első estén is lefoglalták magoknak: sakkproblémák érkeztek az ujságban. Imre kibicelt nekik, sőt játszott is velük, korántsem felnőttek módjára, akik nyerni hagyják a zöldfülüeket, ó nem. Annyira számbavette a most csappanó hangú Lacit, s a még mindig dundi Danikát, hogy rendületlenül elpáholta őket. Ez fokozta igazán népszerűségét! Valaki, aki alaposan ki tudja fejteni, mi az a gioco piano, Philidori védelem, a cselgyalog, királygambit, meg a fianchetto, aki megtanítja, mikép lehet «tisztet elegánsan feláldozni»: leül velük mint komoly ellenfelekkel!

A nagy függőlámpa alól nemcsak a körégős petró-

leumláng fénye, de ennek a kedves szellemi bakalódnak sugara is ránk hullott, elért, és valamiképp fenntartotta a mi szívünket is az élet sötét, koporsós mélyei felett a csillámos felületen. Legkomolyabb témáinkba is belecsengett a fiúk kacagása, szurkolása, olykor még apró káromkodásaik is.

Mi többiek az ebédlő háttérében üldögéltünk. Óvatosan, egymást kímélve beszélgettünk, hiszen annyi fájó pontot kellett kikerülnünk! Semmi úgy nem figyelmeztetett a tapintatra, mint Cilinder jelenléte. A hős kandur túlélte összes kor- és vetélytársait. Felesége rég egy virágágyás mélyén pihent és Lábaviszit meg kellett mérgezni, mert zsigorát kapott. Dehát Cilinderrel sem bánt el kesztyűs kézzel a megnehezült időjárás. Maga volt a mulandóság gyászos mementója, az igazi kicsorbultság! Amikor durcásan, kimérten lomha léptekkel beállított az ebédlőbe, önkénytelen tréfaszót váltott ki belőlem :

— Hej, mikor kendet még
Cilikémnek, húgomnak nevezték!

S már sebet találtam. A nagymama szemhéja megpirosodott... Arra gondolhatott, amikor Palkó még kecses kisasszonykának nézte és Cilinek keresztelte el ezt a hímség torzképévé aggult rozoga portékát. Cilinder pofája felül úgy széttepsedt, hogy a kígyók háromszögletű fejére emlékeztetett. Nyaka elvasztagodott, viszont farka lekopott, szinte megkurtult. Bundáját tökéletesen elviselte: hajdani kürtőszurokfénye most esőverte vörhenyesbe mállott. De legnagyobb csúfság szájával esett meg: fogai egy csapásra mind kihulltak, üres, lyukacsos ínye pedig ki-

felé fordult, csucsocki húsbibircsók gyanánt. Ezzel aztán örökre befellegzett sikeres hadjáratainak. Rágni nem tudott, tejen élt, sőt madártejen, mert játszta a kiérdemesültet, kényeskedett és kicsikarta a becézgetést. Most is: hivatlanul a nagymama ölébe ugrott és odakínálta nyakát vakargatásra. És nagymama vakargatta: Palkó pajtásának minden szabad volt. Számon tartották, kiszolgálták, mint rokkantat vagy nyomorék gyermeket. Vigyori, lefittyenő ínye, ijesztő fogatlan-sága bizonyos jelképi erővel hatott rám: sic transit . . .

Elég későn feküdtünk le, a rossz szokás szerint, hogy nem tudunk első este gátat vetni a mondani-valóknak. S ebben kettőn áll a vásár, se gazda, se vendég nem eléggé okos, hogy idejében eltegye magát másnapra. És mégsem aludtam el sokáig, nem az új fekvőhely miatt, ilyesmi engem nem zavar, hanem az új Villi miatt.

Egész estidőnkön át szelid volt, amilyennek sohasem ismertem, és még túlélénken élt bennem egykori, virgoncabb, színesebb egyénisége s teltebb figurája, hajlékonyabb, visszafeleselő tréfakészsége. Nem tudtam a két képet egymásra taláztatni, sem a régit át-hangolni, belemosni az újba. Nem az úrnősége zavart, hiszen legszertelenebb idejében is kikandikált belőle az eljövendő lady, hanem az alázatossága, majdnem meghunyászkodása férjével szemben. Ahogy mindig őt leste: a vizét, a kenyerét, a falatját, ahogy odaintett a diópápaszemből, varkocsból kivakarózott Kicsi-ágnisra, mihelyt Imre körül a legkisebb hiányt is észrevette. Mi bántott engem abban, ahogyan sőt, bors-tartót, mellékételt elibe rakosgatott? Végre is a szobalány jóval ügyetlenebb volt a «belső» mivoltból kiko-

pott Sziánál, hát csak természetes lehetett a «kicsi naccsága» részéről, hogy simítgatta a tökéletlenségeket, és nekem mégsem tetszett ez, a szerep nem tetszett! A hajdani versbolondja, a komponista, a tehetséges orvosnövendék, a száz titkos szerelem övezte bálkirálynő most vetülete csak egy férfinak, s még boldog is árnyékszerepében! Alapjában véve talán féltékeny vagyok? — faggattam magamat. Mert Villi most mintha néha elfelejtkeznék rólam, nem utánam jár már az én régi hű kis kezesem!

— Akarsz lefeküdni, Imre? — hogyan állt meg e kérdéssel a nagyasztalnál, ahol a három gyermek — mert Imre sokban gyermek maradt, — átmulatta az estét! A kérdés csöndes zenéje: «Minden tőled függ» ittrezgett még velem éjféli magányomban és elkavarodott a gátzúgással, mely valaha víg és önérzetes, aztán kétségeskedő, tépelődő szavakat, tanácstalan sírást fonogatott dallamul a maga egyhangúságába. Miféle fázisa, szeszélyes új stílusváltozata ez kiszámíthatlan barátnőmnek? A hála hangja, muzsikája talán a minden nappalon megújított és minden éjjelen bebizonyított szerelemért, egytest-egylélekké válásért? Dehát nem kölcsönös az üdv, hogy egyik nagyobb adósának érzi magát a másiknál? Vagy csak a szűz lázadozik bennem, az örök princípium, mely fogcsikorrítva nézi az igát, amibe belever a teljes odaadás? Az «abszolút szerelem!» Nem a magam elhanyagolásáért, hanem elvből fáj nekem a rabszolgasor, melybe végül is mind beletörünk, mihelyt feladtuk lelki-testi érintetlenségünket?

De rá kellett jönnöm, hogy nemcsak az én szememben szálka Villi alázat-szenvedélye. A régimódi

nagymama, ki iskolájába járt a nagyköténynek, (amibe illett minden bánkódást és bántást betakarni, s úgy szolgálni a ház és élet urát), csöndes, nem nyilvánított rosszalással figyelte a dolgot. Talán benne is megfordult a kérdés, ami bennem: hogyan fogadhat el ilyesmit férfi, hogyan lehet ígyére annak, aki jó ember és aki szeret?

Hogy mégsem elegyedett életükbe, annak tán megint valami ősi szabály volt az oka, de még inkább — és ez lassacskán lepleződött le előttem — a rendkívül gyöngéd és tartózkodó respektus, amit unokája iránt érzett. Villinek mindig egészen különös erőt, befolyást tulajdonított, kivált Palkóval szemben, anélkül, hogy tudta volna, milyen húrokon játszott a leány a fiú lelkében. Tetézte ezt a fiatal katonán végbement kicserélődés, aki hősen, elszántan ment el szeme előtt a halál útjára, «mert Villi megvigasztalta». Hogy ez a vígasz mibe került az ifjú-asszonynak, azt most sem az öreg nagyanya, sem én, felmérni nem tudtuk. Hogy alapjában visszaélt vele a sors, és a helyzet tragikus csapdájába bukott bele, ezt enyhítő körülménynek számoltam el magamban, ami Villit önmaga előtt is felmenthette. Oly sok víz lefolyt azóta a gáton, ezt a kérdést okos barátnőm vagy urával, vagy külön magával, de bizonyosan rég rendezte már. Jobb fel se idézni, ahogy vétek koporsót ok nélkül kibontani.

Nem tudom viszont, dolgozott-e a sejtelmetlen vak ösztön az öregszüelőben, hogy nem nyúlt bele árva szóval Villi életébe, vagy csak a hála tette őt szemében bírálhatatlanná. Mert volt még egy le nem róható lelki adóssága a szelíd unokaasszonnyal szemben. De ezt a dolgot igazán csak alig-alig szedhettem össze a

család hézagosan, szándéktalanul elejtett szavaiból. Mert erről nem beszélt senki! És ez volt Palkó sírjának felkutatása.

Az első napokban, míg a városiak kint tartózkodtak, nem jártam bent a hálóban, csak később láttam azt az új képet, amellyel nagymama környezete módosult. A mély, faragott, fekete keret Villire vallott, benne gummitechnikával nagyított, lágy vonalakban, foltokban kibontakozó fénykép. Böcklint idéző, idegenül szép táj: sziklaoldalban megvonuló ciprusok, előttük széles, négyszegletű márványlap a földre helyezve, rajta sűrű rendekbe róva a hősi halottak névsora.

— A drága unokám sírja — ennyit mondott a nagymama, amikor észrevette, hogy a kép pillanatokra fogvatart.

Én már ismertem Villi szokását, hogy szenvedélyes őszintesége mellett voltak dolgai, amelyek felől mély hallgatást tartott meg. Hiszen például, bár jól tudta cinkosságomat, (mert végül is cinkosnak használt s nem elhárításnak), soha a héjaszóbeli éjtszakáról egy szót nem váltott velem! Sápadtan kórjadozott azután, de a felsebzett lábára panaszkodott, mondogatva, hogy az orvos a legrosszabb beteg.

Az is érthető volt, hogy nem hozta elő nekem a holt Palkóért való utánjárását. Nagyon dicsekedésformán hangzott volna, akármilyen jelentéktelenné akarná zsugorítani, hogy akkor, amikor férjét kezdte hazavárni, hát öccse sírja miatt levelezett követségekkel, Vörösskereszttel, katonai parancsnokságokkal. Valósággal kirimánkodta magának az Olaszföldre való beutazást.

Ezért áldotta a nagymama, ezért torpant meg

előtte minden feddő szavával. Különben is megható szerény szokása szerint sem fiának, sem férjes unokájának már bele nem szólt semmi dolgába; mindenkit szárnyra bocsátott, saját jogait, igényeit velük szemben örökre letette, csak ragaszkodásukra tartott számot s minden jóságukat, figyelmüket ajándéknak vette. Azért húzott a fiatalabbakhoz, a gyermekekhez, akiknek még tudott tanácsot adni, akik rászorultak. Szeretete mindig új és új állásokat épített ki magának, igazi körmöci arany volt, nyújtható a hihetlenségig! Most új formában virult fel szemünk láttára: a papék Kláricájával voltak mindenféle bizalmas együttléteik, megbeszéltnivalóik; új viaszbab magjának, futórózsák homlításának, vizesugorka eltevésének titkain elkezdve, horgolásmintáig, recsecsipkéig el-eltanakodtak.

Kláríca a Bágyfőn káplánkodó Sandrinak mátkájául számított. Szegényke, amilyen jó társa volt a nagymamának, úgy tartott Bellától. Már az első együttétkezésnél izgatottan figyelte a városiak tempóit. Semmihez hozzá nem nyúlt, míg pillája alatt el nem leste, mit hova kell helyezni, hogyan fogyasztani és közben nagyon restellte túlfejtett, barnára durvult kezét. Pedig jóképű volt, szende és szabályos, alapjában szebb, mint Villi, de a nehéz, korai munka csontossá, túlizmossá edzette; hiányzott belőle a test és lélek vilódzó kecsessége, hajlékonysága. Igazi falusi madonna! Bella kényszerű kedvességgel érintkezett csak vele. Volt valami megrökönyödés is ebben a bánásmódban, mintha azt kérdezné az ártatlan, várost alig látott leányzótól:

— Jó, jó . . . mint vendég. De mit keresel itt mint rokon?

Kláríca jelenléte kínos igazságokat juttathatott eszébe, hogy íme: a «felfelé ívelő család» egyik sarja falusi pap lesz. Vajjon az alispánfiakra mi sors vár? A paraszti vígasz, fatalizmus, hogy nem nőnek a fák az égig? Hova meneküljön velük, fénybe, árnyékból?

Határozottan az volt az érzésem, hogy kitért a jegyváltás elől, amelyet a hónap végére terveztek. Azért volt kettős szükség Villire, Imrére, talán még reám is. Pótolni a díszet, amit Bella rá nem akart szálni erre a családi ünnepre. Annál kínosabbá vált, amikor minden összetalálkozott, esküdött szinte, hogy a fiatalok friss örömét megzavarja. Igaz, megjött Iduka meg Tami, és megérkezett Lujza néni sifonérszínű, szagú, jócskán kihízott ternóköntösében, kicsit lármás beszédmodorával, ahogy falun szokás, ahol telekvégből telekvégbe kiabálnak egymásnak az emberek. «Ó tudad lelkem»-ező sápítozásait tűrhetőbbé bizonyos naiv önelégültség tette, amellyel önmagáról és minden ija-fiáról diskurált. Villi meg ő — ég és föld, kék ég és barna agyagföld! — de Villi az utolsó percben csődöt mondott! Csődöt, reménytelenül, kizökkenthetlenül, mint elakadt, motorhibás gépkocsi a cél előtt. Dehát mi baja volt ennek a pompás robogásra berendezett, mindig friss útikedvben buzgó finom gépezetnek? Hogy sárban ragadt és esővert kedvet támasztott valamennyiünkben? . . . Furcsa esetem volt vele már jóval azelőtt, ami kísértetként feljárt, visszajárt most benem. Alapjában jelentéktelen dolog, ami azonban nem állt összhangban síma, alkalmazkodó lényével, imponáló önuralmával.

Nyáron is vannak mogorva napok, amikor borzong a láb az átázott, csterszenő kavicsos s borzong a

lélek az esték átható, homályos nedvességében. Imre, ilyenkorra számítva, pár könyvet vásárolt össze, hogy felolvasson nekünk a kitöltetlen órákban. Vacsora előtti hosszú esteledés idején régi szobánkba vonultunk vissza, ahol most Villiék laktak. Éppen olyan meghitt nappaliszobának tartották a helyiséget, mint mikor még leányfészkünk volt. Minden a megszokott helyén állt: a zöld garnitúra, a nagymama japán napernyői, legyezői és a finom apró nádból összerótt fényképtartók a meszelt falakon. Egyik sarokba üvegburás állólámpát is szereztek, mely tompított fényt szűrt a szobára, s az arcokat megderítette enyhe rózsaszínjével.

Villi azon az estén a heverőn lustálkodott. Egész nap a feje fájt, s most a koffeines gyógyszerek után mutatkozó, kicsit felajzott lankadtság ülte meg. «Mint a rosszul megváltott ember» — szokta ilyenkor mondani. «A fejem elmúlt már, de a szívem rendetlen és undorodva gondolok jótevőimre, a Jurist-pasztillákra.»

Én elmerültem kézimunkámba, az igazi varázsszőnyegbe, melyen hipp-hopp: a lélek fölemelkedik messzi régióba. Úgy emlékszem, a Szeretni-t kezdtük el, Géraldytól. Elég könnyen haladtunk, Imre minden bonyolultabb szöveghelyet gyorsan tolmácsolt, kimagyarázott. Ismertem azt a szokásukat is, hogy olvasás közben megpihennek és megbeszélik a tárgyat. Néha majdnem személyivé váltak az ilyen vitatkozások, Villiben erős női önérzet lappangott, s ha az író hím mivolta túlságos igazságtalanságba tévedt: kurtán, hevesen, bizonyos keserőséggel tiltakozott, ami nem is igen illett virágszerű lényéhez. A virág nem perlekedik jogairól, értékéről; ő van, szép, gyarapodik és ígérete az új virágnak: ez minden önigazolása!

Az eső néha, mintha marékkal dobnák, peregve csapta meg a zsalukat, ismét a gátat hallottuk felülkerekedni: állandó méla sírás váltakozott a nyugtalan, szaggatott felzokogással. Mindehhez Villi koffeinméréggel kevert hangulata, melyben nem ízlett a nyugtatva frissítő cigaretta sem, s egy asszony vergődésének története, az ismert két malomkő között, hogy igen vagy nem, illetve, hogy ki az igen és ki a nem életének mérlegében, melyik parancs a kikerülhetetlen: a testvéri összetartozás a régivel, vagy a magához húzó delejsugárzás az új felől? Dehiszen ez nem volt Villi problémája. Hol, mikor volt nála szó férjétől való elsóvárgásról, elsodró csábítatásról? Olcsó, kopott háromszöghistóriáról? Az urát most jobban bálványozta, mint illik. — Vagy mégis, minden kisíklás egyforma, minden tény e téren az emberi, a női szív holdváltozásaiból ered, s alapjában valamennyien hűtelenek vagyunk, legalább egyszer, gondolatban megtántorodva?

Végső mozgatóiban Villi lépéseit mégsem ismerem. Mi vitte rá arra az elszánásra, amikor az üvegcserepbe ugrott? Milyen kívülről ráható erő kényszerítette? Vagy önmagából fakadó indításai voltak? Hiszen ha kierőszakolt, fanyar gyümölccsel kínálta volna Palkót, akkor a fiú nem megy át olyan titokzatos megváltódáson! Hazudni lehet érzelmeket — ám Villi sohasem hazudott! Ebbeli görcsös tétovámban Mundruca és Flórika jutottak néha eszembe; kövé meredtek, ha nem ízlett a kéz, amelyik hozzájuk nyúlt, s megtagadták életforrásaikat. Az asszonyi testnek is vannak ilyen titokzatos reakciói. Csak az a férfi nem tudja ezt, aki önmagát keresi a szerelemben, és nem a másikat.

Hirtelen ki kellett lépnem a magam gondolatvilágából. Folt zavarta meg látásom beidegzett, mozdulatlan horizontját. Villi előbb csak feltámaszkodott, aztán felült. Pillanatnyi moccanástalan révedezés után hasmánt fordult, ráogyott a díványra, visszafúrta fejét az elgyürt ágypárnába. Valamit nyögött «ó Istenem!», — Imre majdnem elejtette a könyvet, és fölibe hajolt.

— Mon ange — mondta még franciául — rosszul érzed magad ismét?

Az asszony megkapaszkodott a férfi kezébe.

Megint cinkoskodtam. Tisztán láttam, hogy Villi lelki gyötrelemben vergődik. Sőt azt is tudtam, hogy ez a műszer-érzékenységű kedély, ez a századfokokat is jelző hőmérő-lélek valami kisugárzását pedzi az olvasmánynak, ami ha túlságosan felhajtja benne az indulatokat, megpattanthatja épségét.

— Én sem bírom az ilyen naphosszú fejfájások után a szellemi kosztot. Hagyjuk abba! — ártottam bele magamat a keserves helyzetbe.

Persze, most nem voltak közös éjtszakáink, hogy a sötétség ajnározásában Villi megnyilatkozzék nekem. Az egész ügy abbamaradt volna számomra, ha rajta nem kapom barátnőmet másnap délelőtt a kertben — míg Imre a tagba rándult ki a nagymamával, — ahogy szótárral, mohó lapozásban olvassa a tegnapi esti színművet. De nem a könyv, hanem a hely lepette meg, ez a példátlan elbúvás, menekedés. A kert e tájékát senki nem kereste fel gyönyörűségéből: mert erősen ideértett az új disznóhízalók bűze.

A prózai, orrfacsaró «pénzszagban» Villi Géraldyval, a piros kis Kelemen-szótárral, pakli cigarettával!

Valami gyöngédség úzött, hogy ne fedezzem fel, de már nézett rám apró, elszállóban levő réműlettel.

— Ó, a tegnapi hisztériám... szégyellem magamat. Büntetésből ma átolvastam sebtiben az egészet, szótárazva, az én sánta franciaságommal, akárha spanyolcsizmában futnék vele...

Jó, ezt elfogadtam. De aztán este miért hagyta, hogy Imre újból elővegye, s hallgatta a szöveget végig, mintha újság volna neki, és ezúttal teljes türelemmel? Világos, hogy előre tudni akarta, miről szól, hová lyukad ki a dráma!

Mondom, ez a furcsa, szeszélynek ható eset újult ki most bennem, amikor a kicsipap eljegyzése alkalmából ismét befagyott vele minden józan számításunk.

Előre, nagy szeretettel készült a részvételre. Azelőtt való napon kora reggel beutazott a városba és óriás dobostortát rendelt, cukorrózsákkal, galambokkal, s a mátkapár kacskaringósan felírt nevével. Térdén hozta haza, kalapkofferében, nehogy baja essék. Ebéd után nem feküdt le, Imre ügyis kiszekerezett a Héjaszóba, Idukával, Tamival, meg az udvarbíró Miháj bával. Mi bevonultunk a zöld nappaliba, holnapi toalettünket készítettük elő. Villi már most kiszedte halványsárga bársonyruháját, és lebontotta róla a fénytelen aranyövet, vállrózsát.

— Tudod, a vidéki embert ismerni kell. Jegyváltáson, esküvőn nem szabad túlragyogni a menyaszszonyt, ő a főszemély. De azt is el kell találni, hogy eléggé gálában légy, különben lenézésnek veszik s háztájuk meg nem tisztelésének.

Darabig vasalgattunk, öltögettünk, próbáltunk, aztán kiakasztottuk ruháinkat a hátulsó tornácra,

hogy kint aludjanak és kileheljék magukból a nagymama szekrényeinek levendulából, sárga molyvirágból, dohányporból kevert, ruhaóvó illatát. Végül karra kaptunk egy-egy mély piaci kosarat és elgyalogoltunk a rózsatelepre, mert Villi egész erdő virágot akart a tortával együtt átküldeni. Másodszori nyílás ideje volt, válogattuk, kinéztük a félig feselteket, hogy vízbe rakva éppen kibomoljanak az éjtszaka. A foglalkozás túlkellemes volt, az idő nagyon reáment, belerészegedtünk a rózsapatásba. Jó estére érkezünk be az udvarra a tele kosarakkal. Ott elfogott Miháj bá a kellemetlen újsággal, hogy a Héjaszóból hazajövet Imrét távirat várta, Kolozsvárra hívta egy orvos barátja. Imre anyja rég kerülgette a vakbéloperációt, most a dolog úgylátszik, elodázhatatlanná vált. Legalább Imre ezzel az indokolással akarta feleségét egy hirtelenében megírt kis cédulán megnyugtatni. Nem volt ideje már, megkeresni minket.

Az este folyamán Villi csak hallgatott. A ruhák, a rózsák ott illatoztak a hátulsó zárt tornácon, készülgettek, kiteljesedtek holnapra, csak barátnőm hervadt el reggelig. Szép és dús ajándékai mellé mindent elfagyasztó izenetet mellékel: kimentő sorokat, hogy nem vehet részt egymagában a jegyváltáson.

Most elsőízben tapasztaltuk, hogy a nagymama komolyan rossznéven vesz valamit tőle. Négyszem közé fogta, aztán meg is feddette. Imrének nem volt még lelki ráérése sem, hogy Villi magatartásáról rendelkezék, de csak nem gondolja, hogy ilyen értelemben hagyakozott volna! Soha semmi jónak nem volt még elrontója, hát miért keserítené meg két fiatal szív életünnepét? Miért bántaná meg a tisztos papiházat?

Élőt nem szokás gyászolni: ha valami szerencsétlenség történnék, arról úgyszólván sürgönyhír érkezne.

Mindez nem fogott Villi konokságán. Hallgatott és hallgatott; csak akkor fakadtak fel könnyei, amikor a nagymama kitört:

— Nem kell a férfiből Istent csinálni! Tartsd meg neki a tisztességét, de azontúl örvendj az élet örömeinek. Én nem tanultam latint, se az univerzitást ki nem jártam, de rabszolgája se voltam az uramnak!

Estefelé megérkezett Sandri, a kicsipap. Még temetése volt a délután, alig hogy kimosdott, átöltözött, s indultunk.

A nagymamát, ki a templomba mindig nagyon egyszerűen járt, mert az nem a hivalkodás helye, most láttam először abban a csipkekabátban, amit menyétől kapott. Hajának foszlósságát perubalzsammal simította le, és fénytelen gyászgyöngyökkel díszített főkötőt illesztett kontyára. Meg kellett vizsgálnunk alaposan, nincs-e rajta valami rendetlenség, «nem hosszabb-e péntek, mint szombat», vagyis nem lóg-e ki valamelyik fodros klottszoknyája a nehéz hullámú ottománselyem köntös alól.

Akkor figyelhettem meg, míg keresztülhajtottunk a falu derekán a paplakig, milyen népszerű. Parasztporták verandáján, padkákon, kapuküszöbön mindenki előre felállott, köszöngetett neki. A világ hiába változott meg, ahogy ő nem cserélődött ki, úgy maradt iránta változatlan a népek szeretete. Jó időt, jó szerencsét kívántak neki, áldást is mondtak utána, tudták, mostohaunokáját megy mátkásítani, s a jó mostohának falun nagy a becsülete.

A kőfallal kerített templom mögött a papilak

olyan tágas telken épült, mint akármelyik udvarház. Csillagtéglával kirakott oszlopos ámbitus futotta körül. A téglák ma bordóra voltak felfestve, viszont a széles kőlépcsők vajsárgán csillogtak, akár nagymamánál. Mindez a galambkék falakkal, sűrű zöld vadszőlővel a gondosságnak, rendszeretnek kellemességét árasztotta, a puritán makulátlanságot azonban leginkább a festetlen ajtók, küszöbök gyúródeszka tisztasága lehelte. A tornác asztalán, a tüfestéses terítőn rózsáinkból kötött csokor mosolygott felénk. Az örömszülők, a friss mátká a lépcsők felett vártak: a szakállas, kistermetű, szigorú pap, aki ünnepélyes aszkétaságában Kálvinra emlékeztetett, és a csontosabb, de szintén élettől megszívott, szikár papné, akit sok minden egyéb mellett — mert társasághoz szokva nem volt — leginkább a ritkán felkerülő régimódi páncélfűző feszélyezhetett. Arca — sápadtban — ugyanaz a madonnakép, mint Kláricáé, de úgylátszik, sértődő és kicsit karmos madonna volt, mert tett némi kellemetlen célzást Villi kimaradására, amihez régi barátnője, Lujza néni helyeslően bólogatott.

— Ó tudad lelke Katalinám, ez a mai fiatalság, csak a maga kényit nézi!

A dolog a nagymamát is bántotta, de csak mentegető szava akadt.

— Ne vegyétek úgy róvásra, kedveseim. Végre is életveszélyről van szó, s amilyen lágyszívű, nem tudná megbocsátni magának, ha kiderülne, hogy vígadozott anyósa tragikus napjaiban.

— Hát hiszen ez nem éppen vígasság, inkább komoly, szent lépés a kötelességek felé!

A papnénak jogában volt ilyet mondani, mert hét

gyermeket nevelt és hármat temetett. Az ilyesmi bátorságot ad, és elnézést sugall aziránt, aki meri ezt így a földesúrnőnek is kinyilvánítani.

Papnétól nagymama sem vette rossz néven a leckét, mely Villinek volt üzenet. Most már tudhattuk, hogy megvan az örök sértődés. Villi dölyfös, kényeskedő színben él ezentúl a papiházban, melynek feje annakidején keresztelte. Persze, ez mind folyománya a ténynek, hogy még esküdni is az evangélikusokhoz kíváncsozott: korcs ez, kiüt belőle a rideg fajtája!

Szegény nagymama kicsit megpirosodva suhogott a benyílón át a nagyszobába, melynek számos rendeltetése lehetett. Egyik sarokban íróasztal, mellette az egyházi klenódium-láda, ez a tiszteletes hivatalos szeglete. Másik sarokban szalónasztal, körülötte nádszékek, sőt náddívány, a vendégleültetés céljaira. A harmadik falnál egymás végtében a hitvestársi ágyak. A falakat festetlen fenyőpolcokon könyvek, évtizedek óta meggyújtott kötetlen folyóiratok borították, a két ablak között aranyrámás nyomatok: Kossuth imája a kápolnai elesettek felett, aztán a Kossuth család tagjai. A polcokon fekvő könyvek jórésze is Kossuth-rajongásról tanuskodott, a papbácsi valóságos tudósa volt a Kossuth-irodalomnak. Keserű magyar, aki rovást vezetett minden erőszakos halállal kimúlt Habsburgról.

— Tizenháromnak kell orvul pusztulni! — ismételte.

Különös volt, hogy ennek az engesztelhetetlen kurucnak minden átélő-képessége a messzi multakba gyökerezett. Kevésszámú híveit őrizte, mint jó és szigorú pásztor a bárányait, de a máshitű, nyelvű néppel, papjaival súrlódás nélkül ki tudott jönni. Az «át-

kos Bécs»-et gyűlölte csupán, szerinte eredeti kútfejét minden romlásnak.

A Kossuth-szoba, melybe a gyermekek nem igen jártak be, most nyilván a környékbeli idősebb jóemberek számára tartódott fenn, a fiatalok az ámbituson mulattak, egyelőre igen csöndesen, fegyelmezetten. Ám, mihelyt megfeledkeztek az otthon feladott leckékről, mindjárt duzzadtak, ragyogtak a természetes jókedvtől, egészségtől és ünnepi felhangoltságtól. Sokat mosott, vasalt, alakított ruháikon kicsit érzett a házi-keményítő szaga, kicsit talán túlhangosakká is váltak. — Össze-vissza is szövődtek titkos, csak általuk tudott, vagy még bevallatlan vonzalmaikkal, eltépett gyermekori ábrándok emlékeivel. Verébcsatara volt a fecsegésük, verébösszetartozás az ide-oda rebbenésük, mert csak éppen bevárták a felnőtt vendégeket: a bágyfői nyugdíjas szolgabíró s egy holtági birtokos családot, meg a tanítót, aztán huss, ki a kertbe: az ámbituson még lábujjhegyen, de a lépcsőkön már vígan szökdécselve.

Csak az ifjú pár maradt velünk, nekik illet szem előtt maradni, a «bujdosás» szigorúan tiltva volt. Hallgatagon üldögéltek két egymáshoz húzott nádszéken, de ha Sandri olykor megérintette a rózsaszínbe öltöztetett mátka kezét, az ijedten rezzent össze, pillantott apjára, anyjára. Valószínűnek tűnt, hogy itt szülők és gyermekek soha nem cseréltek bensőséges szókat. Ezek az apák-anyák inkább papjai voltak gyermekeiknek, felnevelték őket bizonyos szentségek imádatában, fadjuk, hitük, s a jóerkölcs előtt való feltétlen hódolatban, — az esendő lélek egyéb küszködései, mélyenjáró szükségei ismeretlen elzártságban maradtak egymás

elől. Minden bizalmaskodás csak a tekintély rovására megy, — ősi zordon régula.

Sari, a legnagyobbik leány, a tanítónéval a konyhát intézte, kissé kisírt szemmel, mert egyes tapintatlan szerencsekívánók célzásokat tettek a visszás helyzetre, hogy lám-lám, először a második eladót gyűrzik el.

— A kazlat se alónnól kezdik meg — példálózott előtte a mosogatásra behívott egyházfi-lány. — Szegény Sari sok éven át a Szegedre kimenekült Berci titkos mátkájának tartotta magát, de annak majdnem nyoma veszett, és ami hír jött róla, az nem volt biztató. Vissza nem térhet, az éghajlatot pedig nem bírja, mint az igazi vadember, elsorvad a poros körengetegben.

Vacsorára csak a felnőtteknek terítettek a lakószobában, mely fiókos ágyaival, zárt mosdójával és pohárszékével ép oly sokoldalú rendeltetésre szánódott, mint a Kossuth-os nappali. Az ifjúság az ámbitus hosszú kecskelábú asztala mellé telepedett. Igazat szólva, ott jobb világ folyt: biztató kínálgatások, kocintások, fojtott vihogás szűrődött be a mi tempós lakománkhoz. De ott is síri csend támadt, sőt a nagyobbja az ajtóközbe állott, figyelni, amikor papbácsi felköszöntötte a fiatal párt, megmagyarázva, mit jelent a mai világban úgy erkölcsi, mint magyar szempontból a családalapítás. Mit jelent a magyar szórványok vidékén a papiház, főleg a papcsalád, mely példát ad a népnek az örök szegénység zúgolódás nélküli elviseléséből, a tudomány előtt való alázatosságból, a munkás tisztességből és termékenységből, mindazokból az erényekből, melyek egy Isten pusztá kegyelmére bízott árva népet megtartanak. Míg beszélt, keskeny,

csontos aszkétaujjai között olykor összecsilingelt a két karikagyűrű.

Könnyek is lefutottak a néma arcokon, papbácsi átérezte papnéni gombostűszúrásnak szánt szentenciáját, hogy csakugyan nem vigadni gyúltünk egybe, hanem egy nagy fogadalom tanuiképen. Éreztük mindahányan, hogy hangos ünnepek helyett csak ez maradt, és ebben mégis minden megmaradt és megadatik.

Így folyt le a jegyváltás, melytől Bellának borsódzott a háta. Jobban mondva, ez csak a komolyabbik fele volt az estélynek, mert a köszöntő végén tuss hangzott az ámbituson álló almárium mögül. A fiatalemberek, akik Bágyfőről szerződtették a négytagú bandát, oda bújtatták el a cigányokat. Sandri, a friss jegyes, főludas volt a dologban.

— Tánc lesz, tánc lesz — toporzékoltak örömeikben még a fürge «safarinák» is, (így szólította papbácsi két növendéklányát), akik pettyes kartonban a felszolgálat végezték tökéletes figyelemmel és ügyességgel.

A cigányok a nagyszoba ajtajában telepedtek le, s ábrándosan zendítettek rá, hogy «Kicsi fülemile dalol», mert ez volt a nagymama nótája. Az öregasszony meghatva fenyegette meg Sandrit.

— Egyszer van az embernek eljegyzése az életben! — büszkélkedett a kicsipap.

De a legnagyobb meglepetésről mégsem ő gondoskodott. A szétbontott nagyszobában, a Kossuth-család védnöksége alatt, éppen a lassúcsárdás kezdődött, amikor az ajtóban Imre tűnt fel, karján Villivel. A sárgabársony ruha, melynek vállára a leszedett

aranydís helyett két élő Maréchal-Niel rózsát tűzött, sápasztotta a fiatalasszonyt, és valami sápadtság a mosolyában is volt, mint lábbadozóknál szokott lenni. Jó szíve bizonyára örvendett a fordultnak, mely levette róla a leendő rokonok haragját, s talán restelkedett most már előbbi makacsságáért. Imrét nem anyjához hívták, hanem egy beteg barátjához, aki komplikált operációja előtt hallani akarta az ő tanácsát is. Több szükség nem volt rá, és a délutáni vonattal visszaugrott Bágyrévre. Szerencséjére kapott lószekeret, amely az őrháztól elhozta.

— Juj, micsoda hírem él ezekután a családban — zsörtölődött most, tettetve a neheztelést, mialatt arcán érezte a nagymama cirógató háláját. — Papnéni azt fogja hinni, hogy kékszakáll-módra láncon tartom a feleségemet! Tetszik tudni, meg sem fordult az eszemben, hogy ebben a dologban bármily üzenetet is hátrahagyjak. Természetes, hogy a mai estén itt a helye a családtagoknak.

— Klárica legalább jó példát látott ma, ilyen az engedelmes feleség — harsogta nem minden anyósi basáskodás nélkül Lujza néni.

— Neki nincs erre szüksége, mert az engedelmet a szülői házban megtanulta — helyesbített a papbácsi apai önérzetében.

Így hát minden elsímult, még a papnéni homlokán is a szigorú ránc. Rengett, kavargott a tánc a felsikosított padlón. Ezek a ravasz leányzók mindent előre tudtak. Ezért folyt délelőtt a nagy sikárolás, szappanos kefézés, hogy vígan csússzanak a talpak a feljárt, göbös fenyődeszkán! Lassú magyar, friss, azután «háromlépésű keringő» járta, melynek nótáját.

a nagymama öregrendű holtági barátnője dúdolta is, kézzel lengetve hozzá olykor az ütemet:

Csak a mezőt,
Az erdőt
Kedveli,
S a ligetbe
Elmerengve
Ül a grófnő, Melanie.

Ringatózva, andalogva és légydongású halksággal zümmögve mulatott el a két matróna a náddíványon. Olykor a fémes-csillogású óborban megmártogatták a mazsolával, dióccikkal tömött püspökkenyeret... a két örömanya árgus szemmel őrizte a táncolókat.

Kint az ámbituson, az enyhe éjtszakában, a kecskelábú asztal mellett kötetlenebb, pityizáló férfitársaság alakult ki. Villit, meg engem, mint «latinistákat» maguk közé invitáltak, de azzal a kikötéssel, hogy bírni kell a bort is. Mi tehát színleltük a jó ivót, de csak incselegtünk a tele poharakkal. S mégis meglepett mindnyájunkat egy kedves, búfelejtő óra hangulata...

Csakhogy a sors nem nézhette még ezt sem, hanem gyorsan kitervelt valamit, vásott kölyök módjára, aki lesi a felnőttek mosolyát, hogy hirtelen borsot törjön orruk alá: felborítva a friss abroszra a kávé, megtaposva a kedvenc állat farkát és lecsípve a féltett virág bimbótígérő hajtását. A vásott kölyök ma Villire utazott. Éppen a mulatós szolgabíróval kocingattunk, akinek ősi szokása volt, hogy időnként majdnem rajtaütésszerűen, öblös, recsegő hangon kiáltott rá a diskurálókra, lábával is toppintva s kezét az asztalra csapva:

— Rrrroagá-te cumátre!

Valahol, havasi körútjain szedte fel ezt a garabon-cás román lump-vezényszót, ami annyit tesz, hogy «imádkozz komal!» — értvén ima alatt az újabb kiadós hörpintést. Amikor ez elhangzott, (profánságával kicsit bosszantva a papbácsit), kézbe kellett kapni a poharat, és ő saját szellemességén jókat kacagva hajtotta ki a bort.

De most megállt az ital félúton kezünkben. Az utca végéből szekérsörgés lármált bele a fénytelen falusi csendességbe. A durva zaj szokatlan gyorsasággal erősödött, a régóta javítatlan, teljesen feltört megyeúton a fogat valóságos boszorkánytáncot járt, örült vágatában közeledve a ház felé. Nagymessziről láthattuk, mert a papilak is magas pincékre épült, úgyhogy már ültünkől jól kivehettük akár a kerekéket is.

Afféle egylovas dinnyésszekér volt, amilyennel a Vajdaszállás felé eső falukból jártak fel a gazdák a hűvösebb tájakra, főképp a bágyfői piacra gyümölcssel, káposztával, paradicsommal. Üresen, s így nagy könnyúséggel ugrott, zuppant a hepehupákon; viharfáklyája egészen kilobbant néha, aztán kormosan felveszlett és teljes hosszában megvilágította Lyubót, aki az ülésnek felkötött deszka előtt állott, baljában lazán kieresztve a gyeplőt, jobbjával az ostort tartva és úgy vagdosta vele a lovat, mint a záporoső.

Az egész környék megkavart kutyacsaholásban hökkent fel, a szekér pedig csak rontott előre, el a parókia mellett, s befordulva a papilak kertje alatt vezető utcába.

Senki sem tudhatta, mi történik, pedig a tánc is megszakadt, és mindenki az ablakhoz tömörült. A sze-

keret nem üldözte senki, holott azt vártuk, hogy talán feltűnik egy-két csendőr a nyomában.

A fiatalok hamar visszataláltak örömeikhez, csak Villi maradt egész éjjelre megzavart, nyugtalan. Hideg borvizet kortyolt, és kérte Imrét, hogy sétáljanak egyet a tágas udvaron. Később többet is ivott, mint amennyit saját illemtana rendesen megengedett, bár ez nála külszínre semmit sem jelentett, mert gyermekkorra óta hozzászokott a nagyon erős bõrokhoz.

Viharszagot éreztem, mint távoli villámok kisülésétél hozza el a szél az ózon bürökillatát. A kerítésen egy hazatérõ kocsmás kopogott és bement a leszaladó mosogatólánynak, hogy megjelent a prikulics és elkergette Lyubót a pokolba. A dologról azonban nem sok szó esett a komoly papiházban, csomó fiatalság előtt senki tárgyalni nem merte, mert a rác szerepe közbotrány számába ment. Körülbelül a forradalom óta, amikor a foglyok egy éjszaka úgy eltűntek a vidék minden gazdaságából, ahogy a fecskék: csapatosan, egyszerre, észrevétlenül. Csak Hanifkától esett ez rosszul, hiszen ha szól, hát szalonnát, cipót, dohányt, meg szilvóriumot kap az útra! De ezek megneszelték a felfordulást, összetanakodtak, és — csubariki csubcsiki! — óvatlan tovaszálltak. Valaminõ búcsú akart lenni mégis a nagymama hálójának belsõ ablakpárkányára letett faragott fakígyó.

Egyetlenül Lyubó maradt vissza a többi szõkevény után, aki bár szerb létére is igen jól megértette magát az orosz foglyokkal, nem tartott velük soha, magánakvaló, zárkózott és bizalmatlan életmódjával. Később minden elkõszönés nélkül egyszerűen hátatfordított az uradalomnak, s beállott a felvégen Buzdugányhoz.

Attól az időtől fogva mérgesedett el végkép Vénágnis meg Szia dolga. Hiába tartotta a menyecske tehenesfiúnak és egyben tisztességének őre gyanánt is urának egy suhancrokónát, — az ilyen surbankó alszik éccaka a szénában, mint a hótt, állította Vénágnis, attól bárki «lopom pásztor szőlődet» játszodhatik a hátsóházban.

Lassacsán az öreg cseléd valósággal pandurja lett Sziának. Számontartotta utait, egymást keresztező szavait, alkalomadtán holmiit is megmatatta... El-múlt őszön majdnem hogy sarokba szorítsa, leleplezze a «turpist». A volt alispán akkor éppen hosszú hetekre költözött ki szüreteltetni, sajtoltatni, szőlőket fedetni, mert futva közelgett ónaptár Demetere, aki ásót-kapát hiúba küld pihenni. Bágyfőre akkor Vaszilia járt föl, Miháj bírót ezerfelé tépte a sűrű munka. Ez kapóra jött Sziának, alig múlt alkalom, hogy meg ne bírta volna öccsét egy s más bevásárolnivalóval. A «préda-ság» külön szúrta szemét Vénágnisnak, még inkább, hogy a menyecske azonnal maga tett kezet érkező portékáira. Mégis úgy adódott egy ízben, hogy a küldönc korábban megtért a szokottnál, álmosító koradélutánon. Kicsiágnis éppen elvégezte az edénytörlést és levonult Fikához, a nyárikonyhába salátamagdörzsölésre, öreganyja hordta be és rakta el az edényt. Vaszilia letette a háznak szóló fűszercsomagot a honyhaasztalra, aztán némi meggondolás után inge hasítékán át egy kisebb pakkot húzott elő:

— Ez itt nénémé!

Vénágnis az ebédlőből jövet megállott a küszöbön, majd szimatolva óvakodott előre, mint kutya a húsoskosárhoz.

— Hm . . . szhm . . . Nem szájával, hanem orrával hümmögött, befelé szippangatva az ájert. — Csak tudhassam mostmár megkötni a koszorúdat!

Hirtelen felkapta a portékát és elsomfordált vele a nagymama hálójáig.

— Bémehetek, tekintetes asszan? — súgta be a megpattintott ajtórésen.

— Tudad fiam, hogy jót tesz nekem, ha ilyenkor sikerül kicsit elszundítani! — ült fel az öregasszony a kurta karosdíványon, melyen majdnem kuporogva szokott sziesztázni.

— Megkövetem alássan, sietőben vagyok . . . szagolja csak meg a Nyikulicáné speceráját!

Tanácsstalanul meredtek egymásra. Vénágnis szemében, ebben a kifakult lélektükörben a makacs fegyelem s alárendelkezés kifejezésén most átütkezött a támadozó káröröm.

— Sáfrány?! . . .

— Instállam csak felbontatni véle ezenismódulag, a szemeláttára! Rég feltűnt már nekem, milyen fűrgén kapja fel a kényesbece mostanában Fika helyett a tele csebrek rúdját!

Negyedórája se múlt, s mesterséggel fékezett, óvatos lépések suhantak a fagrádicson felfelé.

— Hol a pakkam? — tört be Szia a konyhába.

— Hohó, lassan a szélveréssel! — mordult rá Vénágnis, aki hűvös kiszámítottsággal ült le tollat tépni a fedeles ágy sarkához. Ennél a munkánál mindenkit lecsitított maga körül, hogy fel ne bolyduljon az illékony pihehalmaz. — S külemben eridj érte a tekintetes asszanhaz.

A szó hideg alattomossága mellen vágta a me-

nyecskét. Szürke veríték serkedt ki halántékán, de csak rossz arcot csinált, nem kérdezett.

Bent a hálóban a nagymama kedveszegen babrált a harisnyafejelésen, s amikor Szia benyitott, majdnem szorongva pillantott feléje lecsúsztatott szemüvege fölött. Úgy rémlett neki, ő is látja arcán azt a bizonyos «jelt», melyre Vénágnis hivatkozott. A csomag ott hevert előtte, a tojásdad munkaasztalon, pamutos kosara mellett.

— Násztászia fiam (súlyokat rakott a megszólításra azzal, hogy kimondta a nevet teljes, ünnepélyes formájában), nem bontanád-é ki itt előttem a csomagodat?

Valóban próbája volt ez az öregasszony szuggesztív felsőségének, hogy az alapjában megokolatlan kérést a menyecske mukkanás nélkül teljesítette. De az is lehet, hogy a lélekzetvételyi idő alatt, míg keresztülhaladt a nagyszobán, már egyensúlyozta magát, szolgálatkészsége hát némi számítások eredménye, s egyben ravaszság is volt. Nyugodtra lohadó mozdulatokkal rakta elő a két doboz gyufát, a horgoláshoz való fejtőmatringot, stanicli szemesborsot. Utoljára maroknyi, dohányvékonyra, szálasra aprított sötét-sárga, illatos fűszerszám került elő egy papírzacskóból.

Az öregasszony elfogódott. Valaha ő is ilyesmivel színezte a levest, ludaskását, csakhogy aztán olvasta, hogy Kinában halottakat hintenek meg vele s a kopersókból kerül forgalomba!... Dehát teremtem, világéletében együttvéve sem használt el ennyit belőle!

Tenyerét Szia babirkáló kezének fejére tette, és csak nézett annak fakón-izzadt képébe, tágult szembogarába. De a menyecske állta a farkasszemet, alig-

alig zavarodottan. Cseresznyeformán dús és gömbölyű alsóajaka némi erőfeszítéssel előretolult, s a kemény, sűrűfehér fogsor mögül olyan halkán tört elő szava, mint elnézésre számító családi titokközlés:

— Tesvéremnek kéne.

Majdnem leszédült a nagymama karnélküli nádszékéről... Keze ölébe hanyatlott. Akármilyen előbb jutott volna eszébe, mint ez a fordulat. Az első pillanatban a váratlan indokolás a gondolatok tömegét kavarta meg benne, de tanácsstalansága azután mérhetlen botránkozásba fordult. Ennek lesújtó haragja cikázott szeméből a suttogóra, mintha lelkén akarna keresztülmenni.

— Van neked Istened, asszony, — fogta össze kezét, szinte most találva rá saját tagjaira — van neked Istened, belekeverni a jámbort, aki húz, mint a barom, s hol gyón, hol bőjtöt fogad! Vigyázz Násztászia, félek, az ördögé vagy!

Szia elpirult. Arcának megtapadt verejtéke alatt elterjengett a vér halvány pirosa. Szemhéjjai megrebentek, engedtek feszültségükből.

— Hászen... nem úgy... nem ő... tudtán kívül adtam vóna be neki... A kényszerbérleten arasz lett a törökbúzájuk, azzal lesznek télen, amit maga szerz... a hitván... Dehát —

Vállat vont. Konok tüntetéssel, szemrehányó engedelemmel, mintha mosná kezét tettéért, fogta a sáfrányos papírzsákokat és meztelen nagylábujjával hátracsapva a kályha ajtaját, hirtelen belelökte az ominózus fűszerszámot a parázsra, hogy kesernyésen édes, fehér füstgomoly pöffent ki a szobába.

Készsége inkább megátalkodottságnak tetszhetett,

és a nagymamát aztán meg is gondolkodtatta. De csak később, mert nem maradt sok ideje a mérlegelésre. Alighogy Szia elhagyta, a konyha felől tülekedést, megfeszült lábak tompa dubogását hallotta meg, tájékozó szavak szétmorzsolts töredékeit.

Ügylátszik, hogy Vénágnis, miután alájagyújtott Sziának és elsáncolta magát tolluhalmazokkal, mégiscsak elveszíthette önuralmát, s ha többel nem, hát a szájszegletén tolvajul elcikkanó gúnymosollyal magárausztotta a menyecskét.

A nagymama úgy találta őket: talpon, összeakaszkodva. A fullasztó, fakó csirkepihék bolond kavarodásában szilajul dulakodtak, kivetkezve minden formájukból. A vénasszony orrából megindult a vér, de nem hiába dagasztja, veti be negyven esztendeje a kenyereket, ínai szikár drótokká sodródtak; szélesre járt talpával, bütykös lábujjaival valósággal fogózik a téglapadozatban, és éppenúgy ki akarja tekerni a beléakaszkodó síma, hamvas-barna, izmos karokat, ahogy azok csavarnák, roppantanák ki az ő bogos botkarjait... Pillanatonként el-elrántja fejét, hogy hátrapattanjanak szeme elé csapzó tincsei, s ilyenkor vére is freccsen. Homlokán, halántékán egybeszakadó ve-rejttékpatatok permeteznek alá, de alig-alig toporog néha valamicskét hátrább, s újra előrefeszül. Szia mint a főttrák, torkába pihét happolt be s tikácsol, szeme forog a tehetetlen dühtől, kendője hátán repked és hajtúi körbe szökkennek.

Semmi sem változik a tekintetes jöttére. Idézheti az nekik Isten szerelmét! Magyarázatul csak csikorított szófoszlányok szolgálnak, amelyekkel egymást megnevezik a megvadulás gáttalan őszinteségében:

— Erdők anyja, vén mozsár, példának okáér való Istencsúfja!

— Hallgass . . . hallgass, te cégéres, te repedtsarkú stábális!

— Tekintetes asszan, ez a мүк dógunk, haggya! — hártja el Szia úrnőjét, aki próbálja szétrántani őket.

Igen, itt most, — ha illetéktelenül megválasztott terepen is, — de arról folyt a pör, azé vajjon az igazság, aki vasárnap délután állig feketében, reszelős hangon zsoltárt énekel, vagy aki ilyenkorra friss ci-hákat húz parádés ágypárnáira és köményes pálinkát, júhtúrós, kapros lepényt készít ki asztalára vendéghangolónak. Életformák, életbölcsesek mérkőzése ez, nincs szükség itt bíróra, harmadikra, úgy sem dől el az ügy, sem itt, sem másutt, soha! A nyárikonyhabeli salátadörzsölők kórust donganak az éktelen és kilátástalan jelenethez:

Zöd levele a kökénnek,
Engem világ, ne ítéjj meg!
Ha majd e'gyün halálam:
Itéllöm megtalálám!

De a matróna mit se hall ebből, nem is támadna visszhangja lelkében, ha meghallaná is: csak a becsstelenséget érzi most kisujja körméig, amit a verekedés, a mosdatlan szó és elcseppenő embervér ken rá az ő világára. Itt, ezeken a téglákon, e falak közt, e tető alatt ő szab törvényt, ha kell tetteges fenyítéssel!

— De Isten úgy segítjen, (majdnem káromkodás a hangsúly), megtanítom én, kinek dóga a házam tisztessége! — És kihúzza a kemény közpálcát a rudascseber füléből.

Éppen közéljük csapna, amikor csizmatalp koppan meg a grádics aljánál, a sárkaparóvas élén.

Minden kar lehanyatlott. Minden szem mámorból felébredő józanságra nyílt el. Békeosztás, bűnhödtetés nélkül, magától értetődőleg. Titokzatos őstörvények fújtak itt egyszerre asszonytakarodót. Nem az, hogy a volt alispán, a gazda jön: hanem mert a *férfi* nyit most reájuk. Széjjelperdülnek s kész az igazságtétel. Vénágnis már az ajtó mögötti foltos pléhmosdótálban szívja fel a hidegvizet orrába, Sziának hűlt helye! Csak a nagymama áll a középben a lebocsátott közpálcára támaszkodva.

— Fiam, Domokosam, nézd, sátoros cigányak tanyája lett a házam!

Átkarolva anyját s odafektetve napégett, szélcserezett erős kezét a felindultan dobogó öreg szívre, a volt alispán egyszer a szakácsnét szedte ráncba:

— Szégyelje magát, Ágnisnéni, nem tudja kímélni anyámat!

Mint a megvert kutya, nyüszkölt, morgolódtott a vénség a mosdótál felett:

— Ő gyűtt nekem... csorbababának titulált... becsületes vénasszant egy efféle hitván úticifra!

— Ne mind szidd az orradba a vizet — szabadult hozzá a nagymama. — Hé Kicsiágnis! Gyere, rakd a borogatást öreganyádra. Fika lássan padlósúrlásnak, mielőtt széthordjuk talpunkkal a vért s ezt a tenger pihemocskát!

Már is helyében volt, mihelyt intézkedni kellett, s közben pár szóval fiát is felvilágosította.

Jó szimattal az alispán a konyhából nyíló kishozzába fordult be. Két ajtó között a sarokba húzódva

Szia lapult, s rendezgette volna magát. De nem találta sehogysen fejkendőjét, mely csücskével inge nyakában fennakadva, hátán lógott. Kontyából legördült és kifoszlott egyik fonadéka, de mint a kent-fent falusi hajzat, csak három megtapadt, fényes és a szoros fonástól hullámos, tömött pászmára. Ily megbomlottan is azonnal kezefejére hajolt, és ormós-fehéren duzzadó karmolt sebeit kezdte fujni, nyalogatni: szinte részvétre és nem pirongatásra állítva be magát. Ilyennek született. Férfiemberrel, akárki fajtával, ha egyszer kettesbe került, nyomban túlvolt a társadalmi viszonylaton, és a természetesbe menekedett, ahol akkora előnyök álltak mellé: ifjúsága, szépsége, mersze és kedélye.

— Hallom, te kezdted — rázta vállon az úr, csöp-pet sem gyöngéden.

Mintha villanyoznák, pattogott vissza a menyecske.

— Hát ki kurkász, ki vizslat utánam? Ki vitte be ma portékáimat a tekintetes asszanhaz? Ki vigyorgott rám a fogatlan szájával, amikor kigyünni látatt?

— Te rontottál neki, te címezted meg először! Nyelve veri meg az ember fenekit, fiam!

— Csak ő fogja be a száját! — Nincs tanúm, de vihetném törvénnre a nyelviér! Sároshátú, körmösujjú, repedsarkú, hát szabad ezt mondani?

Kemény, mérges kis könnyecseppek szökkentek ki szemén.

— Hallgass rám. Hátulsó reménység már, amikor törvény osztja ki az asszonynak a becsületet.

Kétoldalra pillantott, az ajtókra s valamiért levette kezét a menyecske válláról. Férfiösztöne súgta, hogy Sziának gyönyörűsége telik, valahányszor megszorítja vagy megrázza.

— Éppen jól jön, hogy megintselek, tán még idejében! . . . Sok mindent suttognak rólad faluszerte.

— Száz irigyet s egy szánót — próbálta Szia lerázni magáról a leckét. De arcába ismét felszökött a vér, a belső kisbírónak nem tudott parancsolni. Gazdája pedig nyugodt maradt s fölényes.

— Ne adj okot irigyeidnek a szóbeszédrel

A hanghordozásnak jóindulata, majdnem elnézése az asszonyt szelídebbé, de merészebbé is tette. Tudta, hogy az úr egyet-mást meg is bocsát.

— Valamivel mégiscsak tartozol a hitestársadnak!

— Semmijét lére nem hajtottam eddig, de sőt fordítva! Nézzék meg a háztájamat!

— Nem erről van szó. Valamiről, ami neki többet ér földnél, jószágnál! Hát azzal spórolj fiam, nó!

A körülbeszélés csiklandozta az asszonyt, értelmezni pedig ismét a legkézzelfoghatóbban értelmezte. Könnyes, dúlt tekintetének messzi horizontján mintha ezüst villámok cikkannának el. Mosolygott is idegesen, sarokba-szorítottan, s mégis alig lebírva diadalmas életérzését. Pillanatra sem esett tagadóba. Bizalmasan inkább, mint szemtelenül súgta:

— Mér' spórolnék véle, nagyságos úr? *Arra való* az!

Józan talpraesettsége meghökkentette, de meg is engesztelte a férfit. Szinte elkacagta magát. Szia nem jobb, mint hitte, — de mikor hitte, hogy jobb ennél? Csendet parancsolt jobbra is, balra is, felmondással fenyegette meg mind a két háborgót, de a házirenden mégsem változtatott.

Azonban ettől fogva úgy csikorgott az, ahogy kérék, amelynek kencéjébe homok keveredett. A helyzet

érni kezdett a tarthatatlanság felé. Egyelőre még Sziát igazolták a fejlemények. Fika csakugyan ismét «teke-nyőre hízott», a szép menyecske pedig megmaradt sudárnak, hetykének, bár tűzbe repítette a sáfrányt. [Mintha azt nem lehetne újból megszerezni!]

Igaz, november derekán volt néhány rossz napja, amikor violaszín szemealjjal járt-kelt, és száján cserepesen pattogzott fel a bőr, de ha abban sántikált is, amivel Vénágnis vádolta, rásütni nem lehetett semmit, mert egyetlen órát el nem mulasztott a gazdaságban. Száműzetése mégis bekövetkezett. A falubeliek ugyanis felismerték Lyubón Nyikulica testi holmit. Ez pedig az utolsókat jelentette. Némi kis hámon kívül tapodást megbocsát az elnéző falu a parlagon hagyott szép aszszonynak, elvégre jut is, marad is. De a hitesnek gúnyait elajándékozni? Hátha vissza talál tért, hiszen egyre szállingóznak haza a holtnak hittek is! Akkor hogy lesz a számadás a kék gyönggyel kivarrt, porcellángombos gyolcsingről, báránybőr kozsókról, vadonatúj fűzött bocskorról?

A visszás dolog teljes mértékben költötte fel a nagymama szigorát is. Igaz, hogy Szia ekkor is talált kibúvót, sőt most már némi orcátlansággal jelentette ki, hogy ő a ruhákat pénzért adta el, úgyis megévdnek az állásban, s neki fizetnivalói vannak. De ennek a valószínűségnek nem volt már semmi igazságszaga. A menyecske lejárt a házban, a nagymama ráúnt tekervényes utaira, megutálta kiszámíthatlanságát, és különösebb hermencia nélkül kitöltötte levelét. Inkább kínlódott a «botrafaragottal», ahogy Kicsiágnist, a laposra kapcsolt, szegletes mozgású hajadont az udvar elkeresztelte.

A csonka éjtszakán, mely az eljegyzésre következett, kurta álomom is folyton megszakadt, mint ügyetlen kéz futtatta orsófonál. Ráértem, mindezt újból észbevenni.

Ólommal bélelt, lehúzó fejjel keltem másnap reggel. Az egész külső üzem már órák óta pezsgett, amikor a konyhába kimentem, hogy esővizet tétessen melegedni magamnak.

Kicsi konyha teszi naggyá a házat, de ezt a régulát a nagymama világa nem ismerte. A konyha vetekeedett a nagyebédlővel. Körülbelül negyedét maga a tűzhely foglalta el, mely a gazdákén túl még sok-sok éhes száj kielégítésére volt megépítve: le és felfelé menő családtagok, cselédnép és munkások egész serege számított bele felrakásánál. Sokágú, dús és szakadatlan életfolyam vette innen megelégtetését, erejét. Profán oltárféle volt ez a téglatűzhely! Mozdíthatatlansága, földbe-gyökerezettsége az ömlő gazdagságnak, melegnek és kedves ízeknek olyan tartalékát ígérte, amelyet a túlfejlett, fehér, kicsorranó anyamellek. Ők a bőkezű, messzesugárzó jólétforrások — minket: magányos, féléletű, szűkcsaládú-cselédű városiakat petrólgáz, villamos, szeszes gyorsforralóink példáznak: kimért ételek, magunknakvalóság, utánuk pedig valami torokszárító szegényszag. Itt a kemence kiugró szegletén a hatkarikás kályhalap állandó rakottságban gőzölt, illatozott, dudolgotott. Egyik oldalon a «lernik» süstörgése, a beépített nagyüst lobogása, túl a pinceforma kenyérsütőbarlang, a titkos háttérben pedig, ahova csak Fika szokott bemászni szombatoként, hogy átmeszelje: káposzta, ugorkasavanyító, tejaltató fazekak közt a Cili-nemzetségek állandó délutáni alvó

tanyái... Most a sütők oldala és a konyhafal között még külön kis fészek rakódott: rozszant nagykendőnek és elfoszlott lepedőnek darabjaiból. Téglaszínű pufók poronty szuszogott benne, szeméig húzott sapkában, szoros pólyapárnában, mely karocskáit is mozdulatlaná kötözte le.

Éppen kenyérsütés napja volt, amikor mindenki láb alatt van a konyhán. A nyolc sötéthajú közkenyér szép rendben hült már a fedeleságy tetején. Vénágnis ezúttal, a munka tetőpontján, a fehéreknek hevített. Durcás lendületben, mintha boszorkányégetésre készülne, gyurmásztá be a kemencetorokba az új és új köteg szárazágot, mely marakvó gyorsasággal, valami vidám gonoszsággal lobogott fel duruzsoló, eleven lángkatlanná! Ezt megelégetve belekuperodott a kemenceszáj előtt másfélméternyire kivájt konyhalyukba, ahonnan egész a fenekébe látott a sütőodornak. S kezdte a harizsálást, a csillagtéglák kaparászását: szikrát vetnék-é? Közben, aki eljárt mögötte, azt verte vagy megszurkálta a harizsáló rúd végével.

A konyha túlsó felén szelídebb szellem intézte a világ rendjét. Félszemével oda-odapislantva a rongyokkal elsáncolt pólyára, olykor ismét meg-megtapintva fehér kendővel keresztbe-kötött melleit, melyeket nyilván feszített a tej, Fika csapta serpenyőbe a lángosokat, villával pitiszkálva őket, hogy csak éppen kirózsásodjanak hólyagosra. Kis torony állt már készen belőlük, egy tálban egymásra tetézve: ez volt kedvelt csemegénk a reggeli kávéhoz.

Minden előírászerűen ment. Vénágnis ijesztő volt a lyukban guggolva, szemén a spárgával hátrakötött pápaszemmel, kezében a táncoló rúddal, kötényén

tésztacsimbókokkal, s rezesre nyalva a kemence izzó fényétől. Fika alázatosan, anyai gondosságával, lepcsés járásával és igyekezetével. A lapótyák is engedelmesen sírtak, süstörögtek . . . de mit keresett itt Villi, papucsban, hálóingére vett kimonóban, fésületlenül? Mint gyermekkorában, mikor félt, hogy a nagymama, de sőt akár Vénágnis is kiadhatja útját, most is meghúzódott a tiktakoló, vasnehezékes konyhaóra alatt, a keskeny fapadkán. Két kezét térdére szorította, mert fázhatott, hiszen nem vett harisnyát sem, már pedig a tárvaálló ajtón nyersen vágott be a nyárutói reggel hűvöse, s a mennyezet füstfogóján át éles huzatot támasztott. Ezt is csak Vénágnis meg Fika bírta, a kemence okádta a hevet, s a szél majd felborította őket!

Boszorkányos műveletei közben Vénágnis — megmetszakítva magát egy-egy Fikának szóló oldalripakodással: «ne merj az óradhaz nyúlni! Odaragadt a tésztád, te abajdak, a lapittóhaz! — a prikulicsjárást adta elő, ahogy még az éjtszaka hírül hozta Miháj bá felesége, akit a kománé vert fel és látott el jótanácsokkal az ilyen gonosz veszedelem ellen.

Tiszta bizonyosat a történekről ugyan senki nem állíthat, mert maga Buzdugány kovács is csak úgy gondolomra beszél. Az este tova éjfélig virrasztottak. A bágyfői Róza-napi vásárról sokáig szállingóztak haza a környékbeli dinnyésgazdák. Balu Juon Berbécs akkor állított elé, amikor már Lyubó éppen szállására indult volna. [Hová? — azt nehéz tudni nála.] Sántít a ló, elveszett az egyik patkója s behasadt a patája. De az sem tölti csizmába a bort, teli volt már muskotállyal s még átugrott a korcsmába, a patkolás idejére, mert Róza vására jó vásár. Kenyérhez, puliszkához

ebédül vásárolják a havasiak a holtági kásás dinnyét. Buzdugány a patkót hűtötte, mialatt Lyubó künt a ló lábát emelte éppen, hogy a patát megvéssze. Hát egyszerre dubogás hallatszik, és a küszöbről látja, hogy a nagy mohamet-szerb dulakodik egy kisdeg fekete ördögfélével. De hogy mikép találkoztak s gabalyodtak egymásba, azt már a sötét miatt sem tudhatja, mert az inas, aki a lámpást tartotta volna, mindent elhajított s tulájt ordítva megugrott. A műhely fényénél annyit vett ki, hogy Lyubó vakszemére vágott a besтеленek s belé is rúgott, mint a kutyába, hogy az meghengerült a földön — aztán usgyé, rá a szekérre, «br, br» kiáltotta és a ló patkolatlanul is megiramodott. De hogyisne, mikor olyant csattant rajta az ostor, hogy az már vétekszamba megy!

— Adsza egy kinyeret — nyujtotta most Vénágnis a hosszú bevető lapátot Fika felé, s hopp, bezökken-tette a masszát, akár valami áldozatot a tüzes kemen-cébe.

Darabig szünetelt a mesketezésben, csak kezét csapkodta meg a lisztől, s lökte be sorba a kenyereket az odorba. Pontosan hatot, lihegően megkelt, kalács-fehér tésztacipókat. Akkor óvatosan betámasztva a kemence vasajtáját, parazsat húzott elibe, jó magasra, s kimondta a törtétek summáját:

— Ki miben vétkezik, abban bűnhődik. Nem vitte haza a bőrit, pedig felesége, porontya vót a latornak, most hazavitte az ördög a saját szállására!

A hév, a gőz, a barlang, amelyben guggolt, mint Pythiát ihlette, mert még egy utolsó szentenciát inté-zett Fika felé:

— Ez csak a kezdet, leányam. Az ftélet ideje sor-

ban eljő mindenkire! Mindenkinek üt eccer az órája: mondam . . .

Villi tágrameredt szemmel figyelt, a kis mokánytehén csak fel-felpislantott kialudatlan, meg is dagadt szemhéja alól. Az utolsó jóságénél azonban úgy ejtette be a palacsintát a serpenyőbe, hogy körmére loccsant a bő, lobogó zsír. De csak alig szisszent, és száját összemarta. Villi akkor lassan ráemelte pillantását a mogorva fúriáról az idétlen kis zselléraszszonyra, szomorú gyöngédséggel, sőt valami testvéri együttérzéssel:

— Ügyelj, Fikuca!

Egy szelíd szó néha rosszabbat vált ki a gorombaságnál, mert utat ad kifelé a lefojtott keserűségnek. Fika szemében kiserült egy könnycsepp, utána a második, s már szipogott is, bizonyára nem a forró zsír miatt, hanem egyéb riadalmában. Szerencsére Vénágnis ráripakodott: «Főzőné nem lehet taknyas!» s azzal visszarémtette az ellágyuló gyötredelmet.

— Aztán fejet mosunk, Fika. Tettél esővizet? Csak nem kívánod, hogy csikarós kútvizetekkel fakítsuk a hajunkat?

Ez a parancskiadás is jótét volt Villi részéről. Pedig ő maga is didergett a jótétre való rászorultságtól.

— Előbb szusszanj egyet és szoptass — fejelte meg jóságát.

Hajat mosni a konyha előtt, a napsütött padkán szoktunk. Mialatt én fonataim bontásával bibelődtem, Villi mosdótálba dugott fejével csak odamormogta a fölbehajló Fikának:

— Te is hiszed, hogy az ördög járt az éjjel . . . a prikulics?

A kis mokánytehén csuklott egyet.

— Bár . . . az lett volna.

— Nénéd hol dolgozik máma?

— Kiment a Szócsba.

— Kenderhez?

— Eiszem.

Ahogy megszártkoztunk, Villi indítványozta, hogy nézzünk ki a Szócsba, ami a Bágy ártere volt a falu felett: terméketlen, gyalogbodzás kavicsos.

Csakugyan ott találtuk Sziát. Felfosztolt szoknyájával a csendessodrú kanyarban hajladozott. Kenderkötegeket tapogatott, megemelve a rájukrakott súlyos köveket. Zavarban pillantott ki ránk, és nem mozdult, félt talán, hogy nem méltatjuk szavunkra, s világért sem tolakodott volna. Amikor Villi intett neki, egyszerre sudáran kiegyenesedett, s kilábolt felénk a sekélyesbe, leeresztve szoknyáját vörösre fázott térdére. Így is látszott bokáján néhány piócaszívás: fura kis háromszögletű vésések a síma bőr barnáján. A kenderáztatás, bolygatás tisztátalan munka! De szép volt a hitvány, piócamart bokával, elizzadt orcával is, elpusztíthatlan, ősegeszségű formájában. «Virágok közt fogant», ahogy népe a görbeúton szerzett gyermeket nevezi. Még a karikák is jól álltak szeme alatt, — mert a rossz éjtszaka ráíródott képére. Ez a kenderbolygatás is, éppen ma, ilyen hideg hajnal után: menekés a falu elől, vagy dacolás: vagyok, nem félek! Hiszen maguk a kendercsomók még szúrós, fűszeres növényszagot árasztottak, semmi sem érzett az elfekvés, a rothadás aludt bűzéből.

Villi előre ment a víz széléig, hogy magas cipő-sarka besüllyedt a kavicsok közt szivárgó sárga locs-

pocsba. Érezve, hogy nem pusztá séta kedvéért kerestük meg ezt a sívár helyet és az udvarból száműzött menyecskét: hátrább maradtam. Csak pár szót váltottak. Közben láttam, hogy Szia színt vált, mint akinek nehezebbre esik valami megalázó helyzet, felelet. De aztán hátratartva víztől, sártól, s koszlott kenderhánctól elmocskolt kezét, lehajolt és megcsókolta Villi ruħaujját.

És Villi még aznap kimódolta, hogy Szia hazajárhasson aludni Rávéka nénihez, a zsellérházba.

— Nem bánom, tudtoman kívül perszél! — egyezett bele a nagymama.

Valahonnan a falusi csepütelegráf útján elterjedt már a kárörvendő pletyka, hogy az éjjel Szia a násznagyasszonyához menekült, s ott lapított a pitvar nyitott tűzhelyén, ahol cselédnépet altat a módos gazdáné. A kényes, tempós falusi világszépe, aki arany fülbevalóval és selyemsurccal jár a templomba: a lesöpört hamú melegében, trágyaszagú tehenesleány oldalán, s most a jéghideg kenderbűzű pocsolyában! Kezdődik a vezeklése!

Az ebédnél persze felkerült a nagy esemény asztali témának. A délelőtt folyamán új adatokkal egészült ki. Buzdugány a reggel világánál megtalálta az elhajított véres patavésőt az út füvesében. Azonkívül mezítlábas nyomok vezettek a porban a szembenlévő telek pajtája felé, ide s megvissza, már pedig a prikulics farkaslábnymot hagy maga után. Tíz óra tájban egy berekjáró, gombászó menyecske azzal állított be az udvarba, hogy pár nappal ezelőtt fent a Lunkán, ahol Nyikulica unokatestvére s volt legénykedő pajtása a kerülő: az esztena körül ők is láttak egy csupa szörből

álló emberkét, de eltűnt, mint a vakond a föld alá, egy boglya irányában, és túlsó felén mint gyík szaladt ki, megzörgetve a harasztot. Hasonlóan izgató hírt hozott a falu dobosa, akit a jegyző átküldött Bágy-Holtágra [odavaló volt a szekérével póruljárt Balu Juon Berbécs] holmi hivatalos közlendőkkel a bíróhoz. Az elszöktetett szekérre, lóra hajnalban rábukkantak a Vajdaszállásra hajtó zöldséges gazdák. A Rókamál erdejében, az úton volt felejtve, s a hajsztától kidöglött ló a fűre nyúlva aludt. Persze Lyubónak se híre, se hamva!

Ebédután végre megjött az óra, amely az efajta népes háztájban legalkalmasabb a titokcserére, panaszra, tiltott csókra vagy titkolt könnyekre. Ilyenkor mindenki alszik, vagy respektálja a másik alvó kedvét. Törvény az elvonulás, a helytülés, a csend.

Szobámat üvegesajtó választotta el a nappalítól, melyben Villiék tanyáztak, de ez az ajtó valami megrozsdált házi szokásból mindig zárva állt, és Villi is az ebédlőn át surrant be most hozzám, miután Imre a jó lelkiismeretűek másnapos mély álmába hullt.

Valami védőbeszéd-félével kezdődött a suttogó társalgás.

— Milyen furcsa érzés. Mintha tegnapelőtt délután óta egész történelmi időszak múlt volna el felettem. Mert... oda kell visszakanyarodnom, a tegnapelőtt délutánhoz. Ma jobban érzem, mint akkor, hogy milyen jól tettem, amikor Imre nélkül meg nem kockáztattam az eljegyzési cécót. Nekem minden lépésemre vigyázni kell, én őt soha meg nem bánthatom... még véletlenül sem. Tudd meg, hogy engem semmi más fenn nem tarthat, csak ha az életem az őelőtte való

meghajlás. Nekem többnek kell lennem az átlagfeleségnél... mert... mert ő is többet szenvedett, mint más férfiak — botladozott gondolataiban. Félretért, mintha vallana és ámtana egyszerre.

Nem tudtam, azt várja, hogy kifaggatom? De vajjon nem venné mégis durvaságnak, ha szóvá teszek valamit, amiről nekem eddig soha meg nem nyilatkozott? — Ott álltunk ketten az örvény felett lebegő híd végén, és egyikünk se lépett még reá.

— Én csak azt mondom, érzem... Villi, hogy ez az életmód nem tarthat sokáig. Vagy le fogsz alacsonyodni — az ő szemében is, vagy belepusztulsz. Nem lehet örökké vezetelni — az élet kellős közepén! Azt csak kolostorban tehetnéd és remeteszálláson! Az élet egyebet kíván, elsősorban alkalmazkodást az emberek örömeihez és bánatához, ha már közöttük maradunk.

— Gondolod? — kérdezte úgy, mint aki már régen mérlegelte mindezt, hasztalanul.

Nem egészen értettem őt. Minek ez az önkínzás, lenne inkább bátorsága, hogy tiszta helyzetet teremtsen — ha már mostani életformáját, amikor egész odaadásával szolgálja férjét és annak javát, tisztátalannak, zavarosnak érzi még mindig régi, eltévesztett lépése miatt! Minden felszabadult jobb érzésem tiltakozott a dolgoknak ily kisszívű, pogány felfogása ellen.

— Villi. Gondolkozz azon, amit mondok. Egy nagy frótól olvastam ezt a kérdést: «Nincs elévülés?»

Szenvedélyesen rázta a kezét

— Hogyne! Gyilkosoknak, sikkasztóknak, tolvajoknak: igen, mert azok felett a törvény ítél. Az pedig nem azonos a társadalommal! A törvény irgalmas, el-

néző, azt magányos nagy elmék szűrték le, a társadalom millió kicsinyes, az átlagon túl nem érő lélekből áll, rosszmáj, irigység és butaság sarkalja. Érezted... érzed-e azt a kárörömatmoszférát, ami most itt, Szia körül kitermelődött?

— Dehát mi köze van a te dolgodhoz a társadalomnak? Te senkit meg nem botránkoztattál. Te csak Imrével állasz szemben.

— Csak? Bár inkább az egész világgal kellene szembekerülnöm... hiszen én nem félek a világtól, a külső bélyegtől... nem attól félek... Lehet, hogy Sziának például... nekik az élet külső dekórumai a fontosak. Hogy gazdáné, hogy elsősorban térdepelhet a templomban! Hiszen Vénágnis szerint is úgy szerette az urát, amikor utánament, mint az akáctövist, aki belé ül... s azért kisebb az ő vétke, minden cégéressége mellett is. Igen, nála jöhet elévülés. Ahogy vannak maguktól, apránként felszívódó, eloszló gyenyedtségek. Reám egyéb vár —

— Jó, én elismerem, hogy a tucat-férfira nézve a tiedhez hasonló esetben a legpogányabb önzés szabadalma áll fenn. A megtorlás bármi formáját, ha az a rajtakapott asszonyon megy végbe, jogszerűnek tartja még a hivatott igazságszolgáltatás is, — de te magad mondod, hogy Imrét nem lehet a közészer mértékével mérni!

— Hiszen ha ez könnyítene rajtam! De legmélyebbre látó óráimban úgy tetszik, nem is hozzá lettem hűtelen igazában, nem is vele állok szemben, hanem sajátmagammal. A magamválasztotta egyetlen törvénnyel, melyért pályámat, nyugalmamat feláldoztam, s melyet aztán megbotránkoztattam, elárultam...

Nemcsak házasságot törtem: megtörtem az oszthatatlan hitvesi Szeretetet! És Imre talán meg sem ítélne, le sem ütne, el sem kergetne! Pedig ő megtartotta magát nekem, és ez az én elítéltetésem. Az ő jósága! A borzalom, csak rágondolni is, hogy leáldozni lássam szemében a napot, hogy szívében, ahol oltáron állok, elpattanjak, mint szennyes buborék! Ó, nem elévülésre van itt szükség, hanem gyors beavatkozásra. Orvos vagyok, félig-meddig. Tudom én, mi a kelevények őstörvénye. «Ubi pus, evacue!» Ahol genny van, ürítsd ki. De — látod, én elvétettem ezt a gyökeres, gyors utat! Nem ítéltem magam felett akkor, amikor az a legkönnyebb lett volna, mert legkényyszerűbb. Most aztán nincs kezemben a kezdet, a felmetszés momentuma. Várom kell... mire, nem tudom. Értelmetlenül. S az élet közben elfut! Örök bizonytalanságban, holnaptalanságban! Ha egyszer kibeszélhetném magamat veled, te megértenél.

— De akkor miért hallgatsz? Miért kényszerítesz, hogy hamisan ítéljelek meg a furcsaságaid miatt? Vétkeztetsz engem magad ellen!

Érezte türelmetlenségemet, és jellemző reá, hogy méltányolta is. Elvégre nem olvashat az ember a legelrejtettebb gondolatszövevényekben!

— Nemcsak az alkalom hiányzik ehhez, hanem leginkább a zavartalanság. A magunk felnyitásához is megfelelő keret kell. Én nem vagyok húszéves zöldbéka, mint Sári, a papkisasszony, hogy a konyhába vonuljak a mások életünnepéin. Nem dülhatom fel nagyanyám házáat a dúltságommal. Tegyük fel, hogy most sírnék: egy óra múlva Kicsiágnis asztalhoz hívogat, akkor mit hazudjam? Majd, egyszer, nálam. Ez

itt a legforróbb talaj volna, hogy megbolygassam magamat. Még Imrének hazudhatnék, miért pityeregtem, az a borzasztó, hogy neki akármit füllenthetek, mindent elfogad. De nagymama nem tud belenyugodni akármibe, s vagy önmagát vádolja, vagy Imrére fog gyanút, hogy bánt engem.

És mégis sírt, hiába hallottuk künt Kicsiágnis óvatos tapicskolását az asztal körül, hiába a tányérra tett kanalak halk zörgését. Sírása zihálásforma volt, ugyanaz a küszködés, ami a szegény kis mokánytehené a reggel, Vénágnis kegyetlen korholásának hallatán.

— Látod, most piros lesz az orrom, adj púdert, s...

Leült toaletttasztalkámhoz, és kotorászni kezdett a fiókban. Szipogva szította meg orrocskáját, szemhéjait a szárító por hűvösségével.

— Hogy mondta Blanka néni, ha legnagyobb bosszúságai közepette vendége jött: «arcodon a mosoly, szívedben a bánat.»

Fintorin nevetett a régi dámai bölcseségen.

— Igen, ők mosolyt kentek fel a keserűsége, vagy elibe kötötték azt a bizonyos nagy fehér házikötényt, ami mögött minden elért. Mi már többet tudunk. Nekem pirosítóm is van; ó, áldott pipere-szerek! Ők a mi leghűbb barátaink, elleplezik olykor gyalázatosan dísztelen mivoltunkat. Az életünk parancsa a titkoló kendőzködés, a másállapot s a testi-lelki hónapszám eltussolására! Tudod... mennyiszer bosszankodom én a férfiúrokra, akiknél a hősnők mindig egyformán sugárzók, mint a nap, pedig mi holdtörvény alatt álunk, kedélyben is. Néha olyanok vagyunk, mint a citrom. Sárgák kívül és bent savanyúak. S akkor jövel Coty, Guerlain s Elisabeth Arden.

Ide lyukadtunk hát ki, idáig terelődünk, a lelitott kozmetikai pálya védőbeszédéig... s aztán Villi ismét hallgatott. Hallgatott azon a közmondásos három napon át, ameddig minden csoda izgató. Rendre apadni kezdett a faluban a rémület, bár a tény, hogy a csendőrség semmi nyomra nem jutott, megerősítette a hitet, hogy csakugyan a prikulics bánt el Lyubóval.

A negyedik este történt. Vacsora után, amikor Iduka már besurrant a nagymama hálójába, (kitünő álmú leányka, bármikor, bárhol képes volt elaludni!) és Tami is elfoglalta Palkó hajdani lókusát. Mi még eldiskuráltunk valami felett — a nagymamáért, aki az öregek álmatlanságában szenvedett, a legsúlyosabb munkanap után is alig aludt öt-hat órát, néha ennyit sem. Közben Fika nyitott be, hogy elköszönjön a maga egykedvű módján. Úgy háromnegyed óra múlhatott el, amikor hirtelen szélvész, csattogó mezítláb verődött fel hozzánk a veranda kőlépcsőin. A szunyoghálón csak bezuhant a kis mokánytehén, nyavalyatörős magogással torpanva meg a küszöbön belül. Azt hittük: bivaly, kutya vagy részegember szalasztotta meg, és Imre kapta is az üvegkannát, s hátranyomva fejét, majdnem töltötte belé a vizet. A szerencsétlen, ahogy hangjára talált, ordítani kezdett, hogy Nyikulica megjött és Sziát elevenen megsütötte!

Később kitisztázódott, hogy jutott ez legelsőül tudomására, holott Sziáéktól éppen eltérő irányban, egy telekvég szalmafedelű házikójában lakott anyósával, lábatlan rokkant urával és az évek száma szerint szaporodó gyermekeivel... Ilyenkor este nagyon igyekezett haza, szatyorba rejtett cserépcsupraival, melyekben nemcsak a maradékokat, de saját elspórolt vacso-

ráját is vitte az otthonvalóknak. Vénágnis gyűlölte és gyanúsította a szatyort, mint Szia zsebeit, de a nagymama csak legyintett. A kis abajdok, a megvetett hűg azonban pár nap óta előbb nénjéhez lopózott, és kertaljakon, átjáró gyalogösvények rejtekein átkísérte anyjukhoz, a zsellérházba.

— Nono fiam — rázta meg most Imre — talán bolondokat beszélsz. Él-e vagy nem nénéd?

— Él, mer' visít! A kicsi naccságát kiabálja!

Bizonyos makacs eszelősséggel meredt rá Villire, mintha általa csoda, megváltás történhetnék, visszafordulhatna az idő, ez a szerencsétlen óra! Annyira elvesztette ítélőképességét, hogy Villihez lépve húzni kezdte őt ruhájánál fogva, — vagy jó ösztöne tájékozta feléje, hogy belékapaszkodják? — Az orvospár rögtön feltalálta magát, már szaladtak is le a lépcsőn, műszeres táskával, vatta meg gaze-göngyöleggel, Fika kezébe nyomva a nagymama hálójában égő nagylángú asztalilámpát. Még hátrakiáltottak, hogy Vénágnis szedjen össze tojást, faolajat, szappant, vizet, törülközőket.

A szakácsné tagadhatatlan elégtétellel, a beteljesedés felett érzett tempós ünnepélyességgel mászott ki csíkos ágyneműjéből. Nem volt meglepetve.

— Az Isten se nem siet, se nem késik s mégis elérkezik — mormogta szibillai komorságban. Aztán pendelyben, koszlott fejkötője alól kifityegő gyér kontyával, kattogó pántofliban feladta a leckét a konyhapadkán háló, s most az ijedtségtől duplán kanca-lító Kicsiágnisnak:

— Ládd-é fiam, a paráznaság? A feredés, a szagos zsebruha, az aranfülbevaló s a sejemstrimfli? Adj

hálát a Fentvalónak, hogy tisztességes nagyanyád nevelt, s külemben ha elmozdulsz most hazunnól, összetörem a csontadat, vaj ojat mondak, hogy felér tíz poffal.

Közben pillanatot sem veszített, bekötötte fejét, felkapta réklijét, előkotorta ládájából égett, vasaló-foltokkal díszes rosszabbik nagykendőjét, egy kis kosárba összekerítette a tojást, olajat, zsírt, szappant, meggy mást.

— Na, eccer bár ennek is valóságos hasznát veszünk — rázta meg az olajosüveget — a cédának a püspökfalatjára! Jó hejré megy!

Rövidesen Tami meg Iduka is előbujtak, mindenki felbolydult, és maga a falu zsongani kezdett, mint darázséfészek, ha parazsat dugnak bejáratához.

Mi darabig visszavártuk Vénágnist, de mint már az a hírhallóba küldöttek jószokása: az öreg odaveszett. Tamit indítottuk hát el Miháj bával. A béresbíró rendtudó ember volt, és hozta a jelentést. Bejutni Sziához nincs mód, az uraságok kikergették a tátogókat és bezárkóztak. Minden csak szófia-beszéd, amit híresztelnek. A ház körül ácsorog a nép, de az ablakokra a bábaasszony — «mer' az mindéig megérzi, hol a baj s ott terem» — tányértörlőt akasztott.

— Csak a visítás vót igazi, ami eleintén kihallatszott, de most már csak nyöszörög s hereg a bódogtalan, mint a disznó, amikor az utolsókat rúgja a kés alatt. S a bűdössége, mer bűdös a tájék is a pergelt hústól, rongytól — tele vagyan tőle óram, torkam! — engedelemmel.

Kilépett a verandára és kiköpött a korláton.

— Zörgettünk, de a bábaasszan kiszólt, hogy Fika

a lámpát tartja s a kicsi naccsága a szerszámokat adagolja, ő maga pedig len kell hogy Szia fejét fogja s biztassa. Jobb lesz hát, ha szétkergetjük a népeket s az ajót őrizzük, mer úgy nyomják a pitvar felől, hogy kiugrasszák az ütközővasat. Ezér ott hattam a kicsiúrfit az ajtónál, míg visszatérek. S Vénágnis instállam futkas az emberek közt s prófétál nekik, hogy ő ezt rég tudta, hogy aki magát felmagasztalja, az megaláztatik, s hogy bezzeg az ő unokája tolluseprű s pemete vót Sziának a száján.

— Vén esztelen — mormogta a nagymama. — Nézzen utána Miháj bá, mit intézkedett a jegyzőség. Ment-é küldönc a bágyfői csendőrörshöz. Még az lesz a teteje, hogy megugrasztják a hitvány Nyikulicát.

Valameddig elvontunk a rosszszíű bizonytalanságban. Iduka sírdogált. Szerette is Sziát, de nem is értette, hogyan történhetik ilyesmi. Talán ma lépett hozzá először közel az élet egész irgalmatlansága. Keresgélte és rémülten illesztgette egymásba a zűrzavaros részleteket. Néha ránkmeredt ferdevágású értelmes bogyószeme. A nagymama szelfiden csitította:

— Szia nem becsülte meg magát, hogy árva zselérleányból gazdánét csinált belőle az ura.

— De nagymama, hát azért mégsem lehet ilyen büntetés.

— Mindig az asszony jár pórul, ha vétkezik, ez a törvény fiam, még Istennél is.

Isten, Isten — a kiszolgáltatottak utolsó csigaháza! Ő sujt, ő akarja, hogy nyomorék legyek, ő, hogy áttiporjanak rajtam, hogy éhezzen, nélkülözzen, megrovidüljek. Mi volna, ha még ez a hit sem? Jaj a lázadóknak, mert saját mankóikra támadhatnak csupán!

Most Tami szaladt fel hozzánk, Villitől hozott hírt. Nagyjában elkészültek az első segéllyel, befogatják Sziáék ökrösszekeerét, ágyat vetnek belé, és a beteget azonnal elszállítják Vajdaszállásra, a megyei kórházba. De jöjjön Miháj bá, akárki, maga a nagymama, hogy szétkergezzék a báméskodókat, és csendesítsék Rávéka nénit, aki talán az eszét vesztette el a kétségbeesésben. Így nem lehet kihozni a szerencsétlent!

Ritkán éreztem magam ilyen tehetetlennek, mint a parasztudvarban, ahová a nagymamát lekísértem. Semmi többet nem jelenthettem, mint a többi ácsorgók. A könyvek ezrei járhattak kezemben életem folyamán, de amikor egy embernek a legtestvéribb szüksége lehetne rám, akármelyek sápítózó vénasszonynak több hasznát vehetni, mert azok az életben nőttek fel, világra segítettek embereket, állatokat, szültek és temettek, még a szót is jobban értik, amivel fölébe hajoljanak egy nyomorult gyötrődőnek. Nekem hányingerem támadt már az ajtóküszöbön a gyilkos, émelyítő bűztől, amit el nem fojthatott a xeroform durván átható s az elmosdott kölnivíz citromos fűszerillata. Elszédültem, amikor csak véletlenül meg kellett látnom a lepedő alatt a szétvetett, lógófejű, ájultan hasmánt és szinte egészen meztelenül fekvő testet, — mindössze a nyaka táján s az egyik felsőkarján volt meg a lehasogatott gyolcsing utolsó maradványa. Az olajba, tojásfehérbe mázolt hólyagos, nyershúsos, pörkös bőrnél is jobban megállította szívemet, amikor a kábult nyögésben felismertem Szia fecskefrissen csengő hangjának torz, összetaposott roncsát.

— Túrj! Szokj! — parancsoltam magamnak, és szorítottam teljes erőmből karom korlátjával a sok

kománét, ángyot, unokatestvért, akik rokonság, részvét és barátság örvén az ajtó elé nyomkodtak, és látni akarták Sziát élete legnyomorúbb perceiben. Igazából nem is ügyeltek rám, csak a nagymamára meg a papnékra, akik két nyelven, szigorú pirongatásokkal tartották a féket, s a jajveszékelő Rávéka nénit csillapították, sőt le is fogták, amikor a pitvarajtó meghasadt és lassan feltárult, hogy utat nyisson a rémes menetnek, mely Sziát hozta. Alig lehetett lebírní, hogy ne vesse magát ordítva a félhalottra, akinek még a levegő is gyötrelmet okozott. Mégis, később sikerült hazahurcolni: fia vitte, menyé és a román papné kísérték, vigasztalták.

De Fika eszelősen maradt meg nénje mellett. Mialatt bent a lámpát tartotta, valósággal belegémberegett a mozdulatlanságba, szemén, orrán húzta csak el néha durva ingefodrárt. S ha nénje felérvett és nyöszörgött, akkor gyengéd, szelíd szavakat gügyögött:

— Lelkem, egyetlen jótestvérem! (Vasziliát most elfelejtette.) Hallgass, na hallgass, anyámé!

Imrén kívül csak a bába és egy tiszteskorú szentkalácssütőné indult be a városba a szekéren, kézben tartva a lepedőt a morfiumtól kábult áldozat fölött, mint szemfedele. Szia nyögött, sóhajtott, mintha tudata nélkül valami messzi, borzasztó vidékről küldene izenet-töredékeket. A szentkalácssütőné ilyenkor hangosabban pergette imádságait.

Ácsorgásom ideje alatt régebb feltűnt nekem egy asszony, aki túlidős meg nagyon is elviselt volt már ahhoz, hogy pólyása legyen. Mégis, kendők alá takarva csecsemőt hordozott, a kicsike a zsibongó tömegben néha felijesztett oá, oá-val nyikkant meg. Ilyenkör az

idős dajka nyugtalanul járt vele föl és alá, rázta, csitította, sőt potyolgatta is alsó felét. Fika anyósa: akitől a mokánytehén mohón vette át, magához szorítva a terhet, de szeme kémlelően maradt Szia lepedő-sátrára függesztve. Hely a szekéren számára nem juthatott, így hát kényszerrel elszánással, gyalog indult utána, hogy bekíséri a kórházig.

A porta rendbetételét, lezárását papnéni és nagymama vállalták. Szellőztettek, összeszedték az asztalról a vizes-véres, megragadt abroszt, levakarták a kemencelapra odasült bőr- és rongycafátokat, elrakták a szétrúgott, eltologatott bútorokat. Villi ezalatt az orvosszereket rendezte össze, s Vénágnist szólongatta, hogy előre küldhesse: tegyen fel vizet melegre. De azt csak a nagymama s ő is csupán úgy tudta magához téríteni, hogy jót rántott szoknyáján, mindjárt a bepántolásnál, mire messzi darabon kipattant a ráncolás és elbomlott a rokolya. Az öreg erre megjuházott és mogorván baktatott előttünk a magasratartott égő lámpával, félféle aláfittyenő köntösével. De még mindig duruzsolt, egy-egy elmorgott szava megütötte fülünket:

— ... dicsekedett, hogy sohse retkes a térgye... de a becsülete bezzeg, az lehetett retkes!

Semmi sem volt most oly kívánatos, mint a nyugalom. Villi tudta ezt, s erőszakolta magára, legalább is ki akarta kényszeríteni annak feltételeit. Kicsiágnissal langyos fürdőt csináltatott még magának, és brómot is bevett, aztán próbáltunk elcsendesedni. Ha ez most sikerül és feljön az új nap, megsüti arcunkon, szívében az átélt ijedelmet: talán visszazökken minden a régi mederbe. Villi él tovább a maga titkolt

félegességével, ahogy él a Madi a varázslatos koffer nélkül, nagymama Palkó nélkül és Bella a főispánné-ság reménye nélkül. De Villi életét más csillagok kormányozták, ő nem született csonkaságra.

Ha tőlem függ akkor, én rövidlátó emberi bele-nyúlással elrontom e csillagok szövedékes útját, de nem volt hatalmam, és így ők gördültek tovább a ma-guk magasabb terve szerint. Ha tőlem függ, ismerve Villi lelki nyomorékságát, mint ahogy nem lépek tyúk-szemre és mást is figyelmeztetek embertársaim fájó pontjaira: azt tanácsoltam volna Imrének, hogy ne érintse Szia tragédiájának eredő szálait; hadd találjon vissza felesége szokott magához, önfegyelméhez, titok-bírásához. Annyira dolgozott bennem ez a vak és hi-bás ösztön, hogy felöltözve leskelődtem, mikor érke-zik vissza Imre. Hajnalban berautó tőfékelését hallot-tam a nagykapu előtt s akkor elibe akartam lopózni, hogy megkérjem: hagyja Villit kikényszerített nyu-galmában és feküdjék le az ebédlődíványra.

Azonban egy döntő, kínos semmisség megakadá-gyozott szándékomban. Ajtómra kívülről rá volt for-dítva a kulcs! És a zár nem engedett, semmi erőlkö-désemre. A nagymama — mint utólag kiderült — féltve reggeli álmomat, bezárt, nehogy Rávéka néni menyé, akit a rendtudó, katonaviselt Vaszilia Fika helyett kül-dött be a takarításhoz, túlkorán felzavarjon.

S így hallanom kellett, ahogyan Imre világot gyujtott a nappaliban, és az első, kába szenderből fel-riadó Villit egy fontos, halaszthatatlan szolgálatra kérte. Jegyezze le gyorsírással, amit tollba mond neki a látteletről és főkép Fika vallomásáról. Saját keze annyira reszket a fáradságtól, hogy a lámpát is csak

nagy kocogtatásokkal tudta eligazítani... Ez a maga érintetlen lelkiességében mit sem gyanító férfi a régi hadikórházbeli Villire számított, aki bármikor talpra állt, ha irgalomra volt szükség a sebesültek körül. De Villi most maga volt a megsebesített!

Vannak betegek, akik előtt nem lehet kiejteni egész közönséges szavakat, mert azok, mint a felfüggesztett érintkező fémgolyócskák egyike a másikat, irgalmatlan következetességgel ébresztenek, csöngetnek föl bennük bizonyos képzeteket. Mindnyájunkban élnek ilyen riadalmak, Villiben pedig örökké ott bongott és lassan rögeszmévé ért már a «bűnhődés». Hallotta szakadatlanul, mint ahogy szünetlen zúgást hall a kininnel mérgezett agy, akkor is, amikor kívülről állandó, teljes csend övezi. És most nem pusztá szavakkal találkozott, hanem színről-színre szembesült a bűnhődés egy elrettentő valóraválásával. S ami több volt: látta, akármi kicsiny és alacsony világ tükrében is, az embereknek szánalmon túlmenő kielégülését!

Ennek a tapasztalatnak friss irtózatával birkózott a brómnak aléltságködében, és próbálta a szégyenítő, fenyegető rémületet legyűrni magában. S akkor: igazi, mély, gyökérig ható késszúrás a sebbe: üljön asztalhoz és írja a végbemenés részleteit, tőtúl-hegyig való kialakulását, kitapogatva, elemezve a történés szerves összefüggéseit. És mindezt az a száj tárja elébe, amelynek ítéletét rettegte.

Nem tudom, hogyan engedelmeskedett, biztosan azzal az elszánással, ahogy ismeretlen mélyvízbe ugrunk.

Imre először Fikáról mondott el egyetmást. A jámborról, akit hazaindultakor a kórház kapuja előtt ta-

lált. A küszöbön ült és széjjelnyitva tejtől elázott, megkérgeződött ingelejét, szoptatott. Visszahozta volna — de még szót sem tudott venni belőle, míg el nem rendezte a szolgálatos orvossal, hogy felveszik a mosókonyhába, míg Szia állapotáról biztosat lehet mondani. A kórház amúgyis oly kezdetleges volt, hogy a súlyosabb betegek mellé a hozzátartozók küldtek ápolót, — de erre most a szentkalácsos asszony maradt ottan.

— Ahol vizágnak kellene lenni az égett sebesülések kezelésére, ott sodronymatrác sincsen! — panaszkolta Imre.

Villinek szavát se hallottam, mégis a falon, az ajtón keresztül az az érzésem támadt, hogy didereg. Pedig valamibe jól elburkolta magát, mert üveges ajtóra eső árnyéka csak elrajzolt, nagyolt alakját mutatta.

Majdnem mindent jól kivehettem. A tragédia elmentmondások nélkül egyezett azzal, amit körülbelül gyanítottunk, sőt ki is alakítottunk magunknak. Fika már akkor rosszat sejtett, amikor a hídról a Nagyt utcába fordulva a házat megpillantotta. Borzasztóan füstölt a kémény. Nem a pitvarbeli szabadtűzhelyé, hanem a hátsóházé. Még szikrák is pattantak ki rajta, mint amikor nagy télidőben szalmával kiégetik. A pitvarnál csak az alacsony lécrács volt behorgolva, s ő mégsem próbált benyitni, félt... tartott valamitől, mert hát rendes asszony magáért nem főz vacsorát, fal valamit és lefekszik. A tűztől ijedt meg, s ezért csak az ablak alá lopózott, ahol a szagos muskáták közt be lehet kukucskálni. Szia tényleg vacsorát készített elő, éppen szalonnát aprított, az asztal túlsó végén állva.

S akkor hangot hallott, a Nyikulicáét.

— Mindétig a rátottát szerettem szalonnatepertyűvel, s hígan, hogy mártsam a pulickával. Szép, hogy bár ezt el nem felejtetted, asszony, a nagyidők alatt. Hanem te már tüzet se tudsz rakni. Ebből így sohse lesz lobogó pulickavíz!

Most előbukott a férfi, s odalépett a tűzhelyhez. Hosszú, derékon zsinórral megkötött sötétkék ingben, rongyos térdnadrágban. Arca szemétől ádámcsutkájáig bozontos, még szénamurvával is megtapult göndör-fekete egyszőrből állott. Bátran az ördög lehetett volna, ahogy a felnyitott kemence rápiroslott. S gyúrta koczányal, szárazággal a gyehennát. Szia rá is szólt:

— A' nem tűz? Egy disznó megsülne rajta!

Nyikulica kacagni kezdett.

— Kivált egy szép emse. Azt szokták kiperzselni hátulról, ha rosszkor jár kan után.

Végighúzott egy ágacs kát a kályhalapon, hogy füst fodorodott fel, szikrák pattantak ki a nyomában.

Akkor Szia megmozdult.

— Hova, menyecske? A kamarába? Oda bemehetsz, annak ki nem férsz az ablakán.

Szia a kicsorbult cserép-porzsolóval tért vissza, abban tartja a friss tojást. Akkor Nyikulica odalépett hozzá, és karját csípte meg, vagy mellének kaphatott, Szia sikkantása kihallatszott. A férfi azonban tovább csúfolkodott:

— Ne virnyákolj, mer' úgyis visszafordul a jólélek, aki meglát engem. Csak nem nyüvelődnek ott a vendégek, ahol tudják, hogy hét esztendő után először készül a közös éccaka!

Ki vette a porzsolót az asszony kezéből:

— Vesd le hát tubicám a szoknyát s a fersinget.

— Sze még nem is ettél — talán ezt felelhette Szia, mert az ő szava csendes volt és reszketős, nem igen hatolt ki a szőlőlevelű muskáták közt.

Akkor Nyikulica már kiabált, nagyon gonoszul pedig.

—Mer' az úgy megy hét esztendő után, hogy szépen sorjára vár a férfiember. Megutáltál s félsz a szakálltól! Pedig ládd-é, úgy vakuljak meg, éretted neveltem. Abba a bestelen Krasznojárszkba fogadtam meg, hogy nem nyiratkozak, nem füsülődek, ameddig meg nem látlak. Eiszem te se vettél tiszta változót, mióta nem fekhettem melléd, lelkem csüirkém.

Egészen pontosan itt már Fika nem tudott emlékezni. Nyikulica valami bicskafélét húzott elő, hogy benne megfagyott a szó s a lélek, de hirtelen el is szégyelte magát, mert a sógor csak szoknyakötőjét metszette át a menyecskének, hogy egy szál rakott fersingben maradt az, de persze fehérben, mint a virág. Nyikulica tapogatta a virágfehér holmit, még körül is járta.

— Ej, hát te nem is csak vasárnap váltasz tisztát? Hétköznapi is s özvegyidőn!

Ropsz, most a fersingkötő is szakadt, és Szia csípőtől lefelé meztelenül állott.

A sógor felkapta feleségét, hördült egyet: «Az inged maradhat!» s megindult vele... hát mire gondolhatott volna ő, a szegény rémült leskelődő? Behúnyta szemét, és bizony az jutott eszébe, hogy hazaindul az elemózsiás kosárral. De akkor zuhanást hallott, nem mint mikor valaki a töltött, puha ágyra dobban, hanem ha kemény földre, és süstörgést és olyan sikoltást, hogy attól jött meg a belátása és az ereje is, hátra-

csapta a lécrácsot, s az Isten tudja, hogyan, de benyomta a hátsóház bereteszelt ajtaját is. A vastag, sötét füstben valami gombolyag vergelődött a tűzhelyen. Azt sem tudta első pillanatban, a kettő közül ki van alul. Csak karokat, lábakat, ruhák elkavarodását látta, s kegyetlenül orrfacsaró szagok csapták meg... Szia meztelensége kifehérlt a zűrzavarból, ő volt a háton fetrengve rúgkapáló, akit Nyikulica odanyomott, préselt a kályhalapra. Valami módon lerántotta, földre taszította a viaskodókat, s akkor a sógor észbekaphattott, mert őt is leverte lábáról és túlugorva rajta, a tárvaálló ajtókon át pillanat alatt eltűnt.

Fika előadásából világosan kitetszett, hogy Nyikulica Sziát ülőhelyzetben nyomhatta rá a tüzes kemenéce, maga az emsére tett aljas célzás is erre vallott. Az asszonyt akarta az asszonyban megbüntetni, sőt örökre megnyomorítani. De Szia dulakodás közben hátára csúszott, és ez volt a szerencséje, mivel ott még fedezte valamelyest a csípőig érő, pertlivel leszorított kurta ingvászna, míg az is át nem perzselődött. Persze azért ültében is összeégett, de harmadfokú sérülései a hátán és felsőkarján támadtak csupán. A baj — mint Imre magyarázta — ott van, hogy az alsó combok alján is vörös a bőr, ami nagyban növeli az égett felület hányadát. Ezt szegény Szia híres tűzhelyének köszönhette, melyet nemrég építtetett át Sztingács cigány-nyal nyitott oldalra, ahol kürtőskalácsot süthessen.

— Ha a szerencsétlen meg talál halni és Nyikulica kézrekerül, akkor Fikán kívül mi leszünk a legfontosabb tanuk. Itt eleve kifőzött tervről van szó, és nem segít az «erős felindulás». Ezért kell minden adatot nagyon pontosan megőriznünk.

Míndez tárgyilagosan folyt, sok latin műszóval, és hallhatóan alig nagyobb felindultsággal, mint amit orvos érez bármely páciensével szemben, ily otromba brutalitás esetében. Mégis, most pár riadt szófoszlány hagyta el Villi száját, sötét lelkitusáról tanuskodó.

— Dehát meghalhat-e Szia ezért?

Ezért. Ez furcsán volt kiejtve, nem az asszony sebeire vonatkozott, hanem vétkére. Imre azonban mint orvos hallotta meg a kérdést.

— Nincs kellő bőrlégzés, fiam.

Virradt már, amikor eloltották a lámpát. A veranda alól beszűrődött a cséplők dongása, akik most kapták ki a reggeliporciókat. Kakasok adták a szót egymásnak, udvarról-udvarra kutyák vakkangattak, és a szemközti szőlőhegyek felől a kereplők altató famuzsikája mintha billentyűkön kísérné a gát dallamát. Szender környékezett meg, bár eleinte küszködtem érte és csak azért nem mozdultam, hogy kíméljem azok álmát, akik nálamnál jobban reája szolgáltak. Elnyugvásomból vézna, távolinak tetsző gyermek- vagy tán asszonyi sírás riasztott fel. Mint ilyenkor szokás: először csak álmodtam róla valami zavaros magyarázatot. Fika sír a kórházkapuban, vagy Rávéka néni a zsellérkunyhóban, ahova Vaszilia valósággal hazahurcolta... Nem, Villi sír, a túlsó szobában, mert azt hiszi, hogy most nem hallja senki. Matrácá — a földönalvás máig szenvedélye maradt — pontosan az üvegajtó előtt fekszik, azért hallom ilyen tisztán szagatott és már nem is nagyon fékezett zokogását.

Mezítlábas férfilepteket jelez a padló recsegése, és egy csitító, gyöngéd hang is áthallatszik, melyben annyi a hamisítatlan csodálkozás:

— Téged mi lelt, Vilóka?

Rövid, hasogató sikoltás.

— Nem, ne nyúlj hozzám!

— Ezt nekem mondod?

— Neked, csak neked! Omlik belőled az égett hús szaga!

— De hiszen kimosdottam . . .

— És mégis, hóhérszagú vagy!

— Rosszat álmodtál, fiam?

— Ne tapogasd az ütőeremet! Nincs nekem lázam, és nem álmodtam semmit, mert el se aludtam. Azt hiszed, mi is olyan könnyen elalszunk . . . ilyenkor! Csak a . . . csak a hóhérok alusznak jól . . . az akasztás, a boszorkányégetés napján is. És te is . . . elaludtál!

— Szót sem értek ebből!

— Láttál olyan kint, mint a Sziáé? Még a harc-téren se . . . vagy ott . . . ott szoktátok ti meg a gyilkolást és könnyen veszitek. Mint a hóhérok . . . Hóhérok vagytok!

— Amikor egész életemben csak mentettem és gyógyítottam!

— S mégis: attól félsz most, hogy ha súlyosan rá nem vallunk, Nyikulicát felmentik. Sziának azonban élve kellett megsülni! Ez a ti törvényetek. Férfitörvény. Férfiigazság!

— Lehetséges volna, hogy ennyire félreérts? Hiszen láthatod, még ezzel a diktandóval is megkínoztalak, csak hogy Nyikulicát alaposan megbűnhődtessem.

Torz, vicsori nevetés szakította meg a békítő, nyugodt szavakat.

— Igen, tudod miért, Imre? Tudod miért? Mert

nem te vagy a Nyikulica helyében! De ha te volnál a megcsalt férj, akkor elővennéd férfimorálodat, amely úgy facsarja ki az evangéliumot, hogy Krisztus is csak azért bocsátott meg Magdolnának, mert nem az ő felesége volt!

... Minek ezt most végighallgatni, ami nyilván bekövetkezik. A nagyszerű fegyelmű Villi elvesztette önuralmát. Ubi pus, evacue. Most kifreccsenti magából az évek óta lelkében évdő gennyet. Soha rosszabbkor! Hová jutott szegény ezen az egy éjtszakán, aki pár nappal ezelőtt nem merte megbolygatni a nagymama nyugalmát még piros szemhéjával sem. Most sajátmagát, urát, egész életét felrobbantja!

Bár fültanu ne volnék. De így van ez: akit házadba veszel, az mindenből részesül. A szégyenletes titkokból is. Ide vagyok zárva, valósággal kelepcébe.

— Nagyon megirtóztál ma, angyalom.

— Láttál engem irtózni? Az egyetemen? A saját műtőnkben? Ahol segíteni tudok, én ott segítek és nem irtózom.

— Hát éppen azért kell magadat most is összeszedned. Adok egy injekciót és elalszol. Aludnod kell... mindent jó kialudni! A kialudott ember új ember.

Most Villi feldobbant a kemény fekhelyen.

— Ó nem! Nem fogsz elbutítani, ellágyítani. Én ma számolni akarok veled. Ennek így kellett jönni, ezt át kellett élnem, hogy vége legyen örökös, utálatos meghunyászkodásomnak. Azt akarom, tudd meg, mennyire gyűlölöm a világrendeteket, mennyire megvetlek titeket, férfiakat. Mert nincs kivétel, mind egy követ fújtok! Te is. Igen, te is, az emberbarát. Mint orvos, mint ember persze, hogy sajnálod Sziát, s majd

koronatanu leszel Nyikulica ellen. De az egész hím-felfogásod mégis az, hogy ez a világ sorja, hogy az ilyen bukott asszonynak kijár a rúd, ha megcsípi. Persze, itt a férj eltúlozta a dolgot, de a bűnhődés, az igen, az a katharzis kedvéért csak hadd menjen végbe! Nem éppen a begyullasztott kályha lapjára, de a lélek tüzes kemencéjére mind rákerül . . . mind ráteszíték ti a feleséget, ha elbotlott. Elbotlott! . . . Ha te, ha én . . . ó, bennetek nincsen igazi irgalom!

— Istenem! — hallottam a férfi botránkozó hangját. — Mit vett ő a szívére! Nem haragszom érte, nem haragudhatom még igazságtalan szavaidért sem. Mert rádismerek: képes vagy egy nézetért neheztelni valakire, ha az illetőnek nincs is személyesen köze a dologhoz. Neked nem elég a tiszta cselekedet, a makulátlan elveket is követeled!

Erre hangosan felcsuklott Villi, visszaesett a párnákra és úgy sírt, mint a reménytelen gyermekek siratják végzetüket, amikor valami házi pirongatásért, iskolai kalamitásért vízbe ugranak, felakasztják magukat, azt hive, hogy nincs mód a továbbélésre, ez a világ vége. Igen, világvége jön most, mert most meg kell nyilatkoznia! Olyan pontig hajszolta Imrét kemény, bántó szavaival, amelyen túl minden egyéb, ami nem önnön személyes bűne, kertelés immár, sőt hazudozás. Lehet, hogy erejét gyűjtötte a vallomáshoz, lehet, úgy volt mint a tétova öngyilkos, aki nem az életet magát, csak az élet egy súlyos összeütközését rettegi, és aki nyelvehegye meg nyeldeklője közt tartja darabig a mérepszemcsét, s nem tudja lenyelni, sem kiköpní. És ezen a gyilkos válaszúton egyszerre: vakon és vadul élni akar, élni kívánna!

Csontos, erős férfitérd koppant most meg odaát a padlón. Imre lebocsátkozott a zokogó Villihez.

— Látod szívem, hogy teljesen értelek, hogy átlátok rajtad, mint a kristályüvegen. És igazat is adok neked. Mindenkinek joga van az ilyen szigorhoz, aki igényt tart párjának lelkére is. De hát úgy ismersz te engem, ahogy imént a közönséges férfitípust beállítottad? Én vagyok az, aki embertelen bosszúaktusnak tapsolok? Aki nem akarok megérteni és felmenteni egy hiú, vérbő, érzékeiben élő, őrizetlen asszonyt? Villi! Ezt te nem hiheted rólam! Pár igazi nagy próbán mégiscsak keresztülmentünk, hogy megtanuljunk egyetmást egymásról!

Csendesülő, pihegésbe torkolló zokkanás.

— Miért... ez a megkülönböztetés? Ők az érzékeiknek... a jobbak talán a szívüknek, a szánalmuknak eshetnek áldozatul! És ti...

— Semmi ti, semmi általánosítás!

A hang energikusabb volt, mint ahogy szerelmesek egymás között saját problémáikról beszélnek. Ezt a határozott beszédmodort Imre tisztakorából hozta. Nem egészen hajlékony lénye sohasem vetkezte le az egyszer elsajátított formákat, vele született adottságait, talán meggyőződéseit sem.

— Mit sorvasztod te magadat az átlagos férfi-erkölcsért? Hol élünk mi eddig, hol élünk mi ketten? Az emberszeretet, az irgalmasság gyakorlásában. A kemény munkában, s a tisztaságra való törekvésben. Az élet cudar, kedvesem, de igaztalanságaiért magunkat büntetni, a mi külön boldog világunkat dúlni fel: ehhez te nem vagy elég oktalan. Hiszen nagyon is tudod, milyen nehéz volt azt megteremteni!

Keserves, minden lázadó életöszönének ellentmondó higgadtság lephette meg Villit. Akárha elfagyasztaná magát! A nekigyürkőzésnek, a kényszerű gúnynak és a majdnem rimánkodó kétségbeesésnek zománca futotta meg suttogó beszédét:

— Te ezt a mi boldogságunkat... tökéletesnek tartod?

(Most, mint Ábrahám Izsákot, máglyára kötözi sorsukat. De ezt is: milyen Isten kéri?)

— Emberileg — válaszolt Imre latolgatás nélkül. Gyanútlanága gyors, tiszta képzettársítások útjain vezette.

— És elbírnád, ha emberileg sem volna az?

— Én már sokmindent elbírtam, de persze, senki sem állíthatja magáról, hogy a legutolsó csapást is úgy viselné, mint az előzőket. (Mintha mégis, meghökkenené a kérdés alattomosága!)... Miért kacérkodik te ilyen problémákkal? Tűzzel játszani nem szabad. Tudod, úgye, mi éri éjtszaka az olyan gyermeket?

Tréfálkozott, pedig szava tompán, hamúszínűen hullt, mint a holtfáradtaké. És — azt hiszem, vetkeződni kezdett, nadrágtartójának kapcsai odakoccantak a szék hátához.

— Imre, Imre! — Villi hangja ismét fölemelkedett, kifenődött — én tudni akarom, most akarom tudni, mit tennél... mit tennél velem... ha én sem volnék ártatlanabb a nyomorult Sziánál!...

— Ejnye... miféle idétlenség ez? Azt hiszed, hogy ilyen képéből kikelt, agyonizgult teremtésnek orvos voltomban fenyegető szavakat mernék mondani? De ha olyan pihent volnál fiam, mint amikor tizenkét órát alszol egyhuzamban, akkor is csak azt kérdez-

hetném viszonzásul: hát mit tennél te, ha rájönnél, hogy szovjetfeleséget hagytam Transzbajkáliában? Megbocsátanál? Igen? Na látod, ezzel megfeleltél magadnak. Valamivel mégiscsak tartozunk egymásnak a boldogságunkért. De jegyezd meg, hogy először is vétek ilyesmiket feszegetni, amikor egyikünk sem szolgált rá a gyanúsításokra. Másodszor... de mért pityeregsz?

— Mi... mi az a másodszor? — kapkodott Villi mintegy levegő, élet után.

— Másodszor pedig kutya legyek, ha tovább folytatom ebben az órában a lelki-klinikázást veled!... Nézd csak: beledagadt a lábam a cipőbe! Nem csoda, ha szépen összeadjuk a mai napot: segínyt nyújtottam olyan kezdetleges környezetben, mint néha a harc-téren! Huszonöt kilométert ökrösszekéren kuporogtam... azután amíg azt a rossz taxit felhajásztam! Segíts inkább a kezelőmet kikapcsolni!... Köszönöm. És ne haragudj, no. Töröld meg a pofikádat. Mire jó, csak úgy elmélet kedvéért saját boldogulásunkat fűrészelgetni; szétszedni, mint a kócbábut. hogy lássuk, mi van a hasában!

Attól kezdve: «Na látod, ezzel megfeleltél magadnak» — Villi szünetlenül sírt, de könnyei úgy származhattak elő, mint eresz peremén napfényre az olvadás cseppjei a hosszú, ködös, fojtós télutó végén. Az volt az érzésem, hogy jól esik neki Imre zsörtölése, hogy legjobban szeretné, ha kicsit meg is verődnek. Mintha valóban rajtacsípett, leleplezett, öngyilkosszándékú gyermek volna.

Kisvártatva megszólalt kérően, nyugtázva:

— Igen, de én az ágyadba akarok menni...

Hallottam, hogy a férfi fölemelte a matrácra, és áttette a széles heverőre. Aztán rakosgatott még a szobában.

— Mégis, átcserelem a holmiimat... Le is mosdom újra. A füst, a parasztház szaga s maga a kórház is valósággal preparálta a hajamat, bőrömet.

— Nem, ne fáraszd magadat. Hiszen te mindig olyan jószagú vagy, mint egy virág. Tudod, mint tavasszal a meggyfaág... ne, ne menj el. Ne mozdulj el mellőlem reggelig. Ne mozdulj el soha.

IV.

A LEHULLÓ MORZSA

Közel a város szívéhez, mégis, zsendülő fák illatában fürdő, szellő- és napfényjárta oldal villasorában bukkantam rá Villiéknek most már állandó otthonára. Otthonra — abban a drága értelemben, mely magában foglalja a biztonság, a megkövetlenség, és őszinte megihittség jóérzésein kívül a benne tanyázók egyéniségének varázsát, s a boldogságukra jól vigyázó asszonyok ízléses gondosságát.

Nyoma sem volt itt a mostohaanya pompázó hajlamának. A bútorgyárak hivatalos ízlésű «teljes» berendezései csakúgy hiányoztak a kertiház tágas, levegős szobáiból, ahogy a «kombinált» garnitúrák, a lakásművészet e tálétrappos mindenesei.

Barátnőm megugrott a tökéletes polgári kényelem elől a hadikofferrel. És teremtett a maga lelki képére külön világot, omló redőzetekkel, csipkés terítők lenge gazdagságával, melegszerű kézimunkák friss tündöklésével. Házatájában több volt a fenyő, mint a nemesfa, bővebben jutott a mosó szőttes, a csalánvászón, mint a szövet, meg a selyemkárpitozás, fényűzése abban az árnyéktalan tisztaságban állott, amit ez a világos virágkehely-otthon megkívánt.

Virágkehely: melynek szemérmes tagozottságában pompás zugokat, búvóhelyeket készített sokrétű lényeknek. Saját szobája valóságos álom, csók és bizalom-

menedékül kínálkozó kis paradicsom volt a kert felé kiugró zárt erkélyrészével, hová elmenekítette bágyrévi nappalink karszékeit és létrán-nevelt csipkelevelű szagos pelárgóniáit. Háttérben a menyezetről alágördülő könnyű függöny leplezte el az alkóvot, melyen azonban átszitált a behulló reggeli nap és amely mögül este kicsillant a lámpafény, megderengetve a fénykép galériát, melyet Villi a neki legdrágább arcokból, tájból állított össze, mintha szeretteiből, kedves emlékeiből sorakoztatna gárdát éberén és elszenderülve szőtt álmái köré. Néha, jártában-keltében megborította a rózsamuszkáták leveleit, s akkor — ahogy mondta — olyan jó Bágyrév-illat támadt az egész lakásban.

Az alkóvnak ágyheverőjén bújtunk össze a süpedő párnák fészkeben, hogy kitűzzük barátságunk napirendjére régen esedékes megbeszélésünket azokról a történeésekről, melyeknek utolsó fordulata Villi újjászületése volt. Mert megint egyszer más színben láttam őt, ismét fentebb egy fokkal élete lépcsőzetén. Alakjában teltebbnek, mozgásában puhábbnak, hangulataiban simulékonyabbnak; valójában csak most először igazán asszonynak. Valamit megoldott, vagy leküzdött, maga mögött hagyott, nem tudhattam, mit: talán az ifjúság fanyar, nyers nedveiből is sokat, helyette mintha érett édesség csörgedeznék ereiben.

Igen, újjátermett ez az asszony, mint ahogy a kenyértésztaiban kemencébe vetett igazgyöngysor megújul, levetkezi magáról a fakulás piszkát. Ismét a tejopál gyöngédségében derengett a bőre, mosolya, a lelke. De tűzopál volt, néha láng csapott ki belőle egy-egy titokzatos megforgatásnál: a szenvedélynek, az

odaadásnak, megnyilatkozásnak átsütő vörös-meleg villáma. Ezt a mélyből felszikkasztó villanatot szándékoztam most kicsiholni belőle, mert szerettem sorsát, izgatott életének minden új kanyara.

Az ilyen tizenharmadik szobába való nyitogatáshoz azonban kell a homály, az alkonyat, mint oly virágok kelyhének tárulkozásakor, melyek csak a sötétség sugarai felé bomlanak ki. És asszonyi óra, amikor másoktól ki nem hallgathatóan sejtetjük meg egymással életünkből azt a saját többletünket, amelyért némely keleti nép és a miénknél szebben érző társadalom külön asszonyházat, asszonyi ünnepeket szerzett a nőiség szentségének elismerésében. Mi csak belsőnkben őrizzük a kemenátát, a lélek hártyáiba ágyazva be a magunk féltett világát.

Senkit se szeretünk azzal a szeretettel, amellyel bámult vagy önzetlenül irigyelt, szebb és boldogabb barátnőinket. Senkinek hajától, ránktámasztott könnyű fejtől úgy nem száll meg a testvérség mámora, mert a mieinkhez a vér szándéktalan vaksága húz, szerelmesünkhöz a vér még vakabb szándékai. De az ilyen fej: mint a kezünkre merészkedő kismadár kedvessége, bizodalma, felgyúló csicsergése.

Húsvétidő volt. A tükrön feltámadást ünneplő tarkapiros hímestojások, ibolyák, barkák virítottak. Imre díszvacsorára volt hivatalos, a madame — mert már nem Villi segédkezett — moziba ment, s a minde-nes is kimenőt kapott. A személyzet távolléte mindig elnyugvást, békehangulatot jelent a házban: teljes felszabadulást a felügyelet, az irányítás gondjától annak, aki alaplényében alázatos és nem űz sportot a parancsolásból. És Villi éppen szeretett szolgálni! Mindent

előhordott apró jóérzéseink érdekében: teát, cigarettát, cukorkát és főleg a nagymama levelét, melyet a déli asztalnál már egyszer átfutottunk, s amely legnagyobb részében Sziáról szólt.

Szia sorsát Villi nagyon a szíven hordozta! Annak idején, amikor az asszony kórházba került, már másnap délután beutazott Vajdaszállásra és maga járt be felügyelni kezelését. Mintha külön hála kötné a póruljárt, megcsúfolt teremtéshez. Örömmel írta meg nekem ötödnapon, hogy az áldott paraszti vér minden jót ígér: az égés okozta mérgezési tünetek: hányinger, ideges fejfájás lecsillapodtak, a bőrlélekzés elegendő, a beteg felszín apadóban van a gyors gyógyulás folytán. Karácsonykor már otthon vezekelt a menyecske. «Őszeszfótozták» — ahogy Vénágnis megfogalmazta. Csakugyan borotvával szedtek bőrt a hasáról, vékonyt mint a szivarpapiros, s avval pótolta hiányait. Ugyanakkor Nyikulica is jelentkezett a bágyfői csendőrségen. Mert nem tudták felkutatni, pedig a nép esküdt, hogy a közelben bujdosik. De most, hogy felesége életben maradt, és kisebb büntetés fenyegette, meg a tél kegyetlensége is rászakadt, elúnta a szénaboglyabeli lakást, ahova berekkerülő rokonsága adott be kenyeret, vizet, pálinkát és néha valami kis melegételt. Már a vallatásoknál magába szállt. Hangoztatta, hogy félrevezették, amikor visszaérkezett. Csak a rosszal fogadták, hogy más tett fát a tűzre a menyecskénél, s egyenest ráusztották a rácra, pedig az is csak olyan szerencsétlen, asszonytalan fogolyember volt, mint ő! Aztán csak jóval később tudta meg, hogy Szia keze alatt a jószág három darabbal gyarapodott, és hogy a kert végéhez is vásárolt egy kukoricást a hadisegélyből. Az ilyen

fehérnép nem égetnivaló. Különben pedig, amire első szívfájdalmában rávetemedett, az is csak azt mutatja, hogy erősen szerette... Ez egyben az egész falu nézetét jelentette. Aki szeret, az félt. s aki félt, az verekedik és öl. Most, hogy Enyeden ül már, izente: ha kitöltötte a két esztendőt, s ha az asszony is úgy akarja, szívesen megtartja magánál! Addig is Istennek ajánlja, csak ügyeljen a házra, a jószágra és magamagára.

— Szentül hiszem, hogy Szia újból összeáll Nyikulicával. Nem a szívéért, nála az nem olyan fontos, a falusi asszonyok nagyon józanok. Hanem a rangért, a tekintélyért, s a helyzet tisztességéért.

Kezembe fogtam Villi ápolt, de a sok fertőtlenítéstől kicsit még vörös, érdes kezét. Éreztem, hogy riadalom nélkül, inkább jólesően rezzent össze érintésemtől.

— Te is máskép ébredtél Szia bűnhődésének reggelén! Valahogyan sugárzott rólad a hajnal, az igazi felszerkenés.

Egészen gyöngé hév ütött ki Villin.

— És mégsem tudhatod, valójában hogyan ment végbe a gyógyulásom.

— De sőt tudom is. És egyenesen tartozom neked egy idétlenségem, vagy a véletlen idétlenségének bevallásával. Ti akkor éjjel nem gondoltátok meg, hogy az üvegajtón keresztül minden hangosabb szó áthallszik hozzám.

— Fogalmam sincs, miket hallhattál. Teljesen elvesztettem volt önuralmammat. Kérdés azonban, vajjon tudod-e még így is, hogy miért váltódtam én meg azon az éjtszakán?

— Csak sejtem.

— De hallottad, amikor Imre menlevelet adott a háború idején megingott asszonyoknak? — Ó, nem hazabeszélt, mert neki nem voltak élményei hűtlenül botló nőkkel. Ő sok tekintetben aszkéta, de azt mondja, hogy ez nem érdem, hanem szerencsés vér, ízlés és nevelés dolga. Ajándék, mint minden kivételes tulajdonság. Bocsánatos szavai pedig nemcsak Sziának adták meg a feloldozást . . .

Mondatfűzése meghökkentett.

— Dehát volt folytatása köztetek annak a hajnali beszélgetésnek?

— Soha, még csak elő sem hoztuk többé az egész témakört . . . még akkor sem, amikor tanuskodni jártunk Szia dolgában.

— Úgy hát még mindig adósa vagy uradnak. Hiszen te akkor semmiféle vallomásig el nem jutottál. Csupán elindultál az őszinteség útján, de megfeneklettél szándékkal. Vagy talán, később, mikor már nem hallhattam —

— Nem, nem voltam őszintébb hozzá azután se, mint ahogyan azt szavainkból kivehetted. És — nem is leszek már soha! Mert nekem csak azt kellett megtudnom az ő szájából, hogy *megbocsátana*. S ha ő ezt így mondta, akkor így is tenne! Másfelől pedig megérdemli, hogy megkímélődjék a ténnyel való szembe-sítéstől, a kimagyarázás gyötrelmétől, ahogy mások is megérdemlik, hogy ne hulljon árnyék rájuk az én tévelygésemből . . .

— Palkó emlékét gondolod. Nem akarod behomályosítani!

— Az ő emléke . . . az is, igen. De azért öcsém boldog halott volna továbbra is. Míg mi ketten, Imre meg

én — tudod, az más, hogy ő nekem *elméletben* megbocsátott. És más volna, ha tényleg bocsátana meg, tudva eltitkolt lépésemet. Tegyük fel, hogy soha nem volna hozzám egyetlen rossz szava sem. Mégis a lelke mélyén... a léleknek vannak nagyon sötét üregei! Tisztában vagyok veled, mit kívánna a szigorúan vett asszonyi, emberi becsület. Vagy nem kellett volna leugrani a körtefáról pontosan az odalopott üvegcserepekbe, ámbárhogy a sors végzetszerűen sodorta vissza Palkót, és nagyanyám kéztördelve — tőlem várta talpraállítást. Fogat kellett volna csikorítani a visszás helyzetnek, hagyni, hadd kínlódjék, aki kínra van elhivatva... Vagy ha már engedtem, ha szabad volt egyszer az életben belépnie hozzám, mintha puszta szigeten egyetlen, egymásnak rendelt emberpár volnánk, — akkor az volna az érem másik oldala: vállalni és viselni a következményeket, hogy Imre elűzzön magától, vagy közös életünk örökre alá legyen aknázva robbanó anyaggal. De mi több: a becsület vagy a jóság?

— Nem a becsület a jóság maga?

— Nem. Hadd mondok el neked, milyen is lett volna a meztelen «becsület» esete. Mert ne gondold, hogy nem voltak meg a magam nehéz harcai ebben a kérdésben, sőt: a magam elhatározása. De nem külső okok kényszere folytán. Hiszen Palkó sírba vitte titkunkat, Isvány bát pedig — aki egyébként semminek tanuja nem lehetett — rövidesen villám érte a Héjatezőn. A parasztok szerint az istentelen viharágyúzás miatt! — Szóval külön történet, hogyan ment füstbe szándékom, mely még igazi elmérgesedése előtt felmet-szette és kitakarította volna életem csúf sebét... Ami-

kor megkaptam a svéd Vöröskereszt értesítését, hogy Imre teljes épségben útban van hazafelé, elhatároztam, hogy elibe megyek. Mindenféle tragédiának legjobb a távoli, közönyös környezet. Valahol elfogom: mit tudom én, német-, cseh- vagy osztrákföldön, és odateszem meztelen történetemet a kezébe. Akkor még mindig szebben, főképp csendesebben sikerül megkülönböznünk. Ha azonban már hazaérkezett, nyomorult otthontalanságunkban hogy gyújtsam magunkra a házat?... Titokban útlevelet váltottam minden számbajöhető országra és vártam. A legelső nyugalmasabb állomásról értesíteni fog útirányáról. Hiszen volt nekem ennél reménytelenebb kirándulásom már, amikor Palkó sírját kerestem... Stettinből táviratozott: Berlinen át utazik tovább, Regensburgtól kezdve hajón le Bécsig. Túlságosan soha nem vigyázta senki lépteimet, könnyű volt szabadulnom, s felkerekedtem. Passauban megtudtam, hogy ott minden személyszállító hajó pihenőt tart, az utasok kiszállnak vámolásra, pénzt váltani... A kikötő közelében egy villa padlás-szobájában húzódtam meg, nem igen futotta jobb szállóra titkon gyűjtött, átutalt pénzecském. Szobámnak kicsi erkélye is volt, ahonnan jönni, menni láttam a hajókat. Szünetlenül esett az eső, és a vízfátylon át minden oly idegenül szép volt, amilyenek ezek a képszerű, színes hegyi városok. De a legtöbbit a Dunát néztem, mely vastag hullámokban túrta magát lefelé a német határon túltól, mint nyúlós, zöld karneol. Ez a vak, átlátszatlan áradat sorsomat ringatja, hozza már... Néha le is mentem a hídig, hogy enyhítsem növekvő nyugtalanságomat.

Regensburgba sürgőnyt irányítottam a hajóálló-

másra, tudva, hogy a német gondosság kikutatja majd Imrét. Akkor ő is keresni fog és el nem véthetjük a találkozást. S választ kaptam: férjem a Forelle nevű gőzössel köt ki — pár óra múlva Passauban. Őszintén szólva, a hír teljesen valószínűtlenül hatott rám. Anynyi év mult el már, úgy elszoktam a boldogságtól és annyi szenvedés, a miénk meg a másoké, emelkedett régi magunk és jelenünk közé! Egyedül voltam a kis parti villa erkélyén, egyedül a szörnyű elszánással, hogy fejest ugrom a végzet feketetavába, aztán vagy felbukom a szintre, vagy megzúzom magamat a fenéken. Az eső esett, az idő futott, már vennem kellett vízhatlan köpenyemet, száras cipőmet, beretsapkámat... S ácsorogtam a híd előtt, hallgatva fokozódó izgalomban a hajókürt távoli, égrebődülő dudaszavát, viselve a közönyös pillantásokat s a gyönyörű vidék egész részvétlenségét. Ilyen árva soha nem voltam, s nem is leszek már az életben!... Rokontalanképű, hangú utasnép tolongott kifelé a hajóról, legtöbbjükre senki sem várt ebben a locs-pocs időben, és akire vártak, azt sem olyan felméretlen messziből. Mindössze egyetlen emberpárt láttam, akik nagy megindultságban egymás felé repestek.

Most egy kéz nyúlt ki felém, alig-alig érintve vállamat, ahogy bátortalan idegené. Fel kellett tekintenem. Van-e ennél sebzőbb fogadtatás, mint amikor ismeretlennek nézzük a sokáig távollevőt! Elfelejtettük régi voltát, vagy nem érzünk fel az újra?!

Imrének nem esett rosszul az én idétlenségem. Bizonyára felvetette magának a sok sanyarúságban, hogy nem fogok ráismerni szakállasan, kiaszottan, zsírtól, koromtól csapzott hajával. Előre megbocsátott,

hiszen talán arra is rákészült, hogy szememben az elidegenedés vagy közöny pillantásával kell majd találkoznia!

Zavarban, majdnem szégyelve megviseltségét, szedett-vedett ruháit, szegényes rabholmiit, teszem patrontáskából készült zsebtárcáját, ápolt mivoltomban meg sem mert csókolni. Sietve mutatott inkább az egymást ölelgető házaspárra.

— Das ist mein Freund, Kaspar Bautzen... és bizonyára a felesége.

Szenvedéstársak voltak, együtt vergődtek haza Transzbajkáiából. De a fogolysort is együtt töltötték: Kaspar Bautzen hangszerkészítő mesterséget folytat, és Imre nem is egy hangszeren játszik, ez tette őket még üzlettársakká is... A Bautzen-pár azonnal meghívott minket egy közeli vendéglőbe, töltsük ott a két órát, amíg vámolás, felülvizsgálás után a gőzös tovább indul. Én belső, haragos szégyennel állapítottam meg, hogy kapva kapok e lehetőségen, és nem kell azonnal négy szem közé kerülnöm Imrével.

A tömzsi, bazsarózsa Mariandl, aki előbb még hangosan sírt, most szertelenül nevetgélt örömében. Magához szorított, majd elhurcolt a kocsmaverandára, ahol sört, vajaskenyeret és felvágottat rendelt, aztán elkezdett végnélkül faggatózni. Hogy is volt csak, amikor tizenhétben, a forradalom idején kettesben megszöktek, s egészen a lengyel határig jutottak? Lehetséges az, hogy a jólelkű utasok háta mögé elnyúlva utaztak két teljes hónapig? Hát akkor mi vitte rá őket, hogy ismét visszaszökjenek Szibériába? Ja úgy, a vörösek falhoz állították sorba s úgy lötték le a vonatról leszálló szökevény foglyokat!?

— O Gott, o Gott, o Gott!... És ti, kedveseim mégis itt vagytok? Mit Leib und Seele? — Megtapogatta Kaspar karját.

Könnyek lopóztak most a két bajtárs szemébe. Kurta szóval emlékeztek meg arról a legszomorúbb útjukról. Amikor feladva minden reményt, ottrekedtek a visszainduló szerelvényen, és örvendeniök kellett, hogy egyre elhagyottabb, néptelenebb tájakra érkeznek a végnélküli utakon, s nőnek a száz és ezer kilométerek, folyton távolabb a hazától. de nő a csend, a gyanútlanóság és az utolsó, egyetlen mentenivalónak, a puszta életnek biztonsága.

Valami névtelen városkában telepedtek meg aztán, ahol muzsikálni jártak parasztlakodalmakba, keresztelőkbe, siratókba... Mariandl a maga jószívével észrevette, hogy fölöslegesekek vagyunk a két kenyeres bajtárs könnyet nyelő-szegyenlő búcsújánál, s feljött velem szobámba, segített összerakni kevés holmimat. Ezek a derék, egyrétű lelkek, a jámbor hangszerkészítő és a friss kisedasszony talán valami életbevágó otrombaságtól őriztek meg azáltal, hogy miattuk Imre meg én nem kerülhattünk még szembe egymással.

... Aztán ott ültünk a hajó aljában, mert odafent omlott az eső. A körbenfutó padokon összeszorultak az utasok, akarva, nem akarva vállamtól lábikrámig beléjetapadtam Imrébe. Közben fel és alá zavargott bennem a helyzet értelmetlensége. Nem számítottam rá, hogy ő szegény ilyen megviselt lesz, ilyen másnaposa a vérorgiának. S nem számítottam szívem ekkora gyöngédségének, szánalmának és szeretetének ébredésére. Pillanatokra magam elé idéztem őt, mint dévaj, szeletcsapó diákomat, hősködő bálrendezőt, mint ko-

moly, a boldogság melegétől átítatott vőlegényt. Aztán: újsütetű férjemet a magunk exotikus nászútján, amikor elárasztott és csaknem megfojtott kímélt ifjúságának minden feltörő, gáttépő erejével... Mostani szikársága, lázadatlan megperzseltsége azonban sokkal drágábbnak tüntették fel. Vágytam vele fogózni, hozzá számítódni: talán nem is csókokért, ölelésekért, csak a pusztá egybetartozásért!

Némák maradtunk. Mint elkuszált matringban, nem találtuk a szó fonálának kezdetét. Istenem, én Istenem, ha most nem volna rideg kényszer testemnek ez a szoros hozzátapadása, ha megnyujthatnám bár egy centiméternyivel is igaz, jogos akaratomból, — ha vállára támaszkodhatnám, melyen zötyög a kegyelemből ráadott kiskabát! — Nem, nem szabad. És odanyomtam fejemet a hajófal deszkáihoz... Lassan rántkört az este, az eső meg a sötétség mindent elmosott, egybehabart, és mi ott szorongtunk továbbra is a takarékosan gyér lámpavilágban. Imre arcát csak profilban láthattam, s mégis megfigyeltem — gyötrelmemre s egyúttal titkos üdvösségemre — hogy néha fény fut át fáradt szemén és csendes, hitetlenkedő mosolygás simít végig a szája köré gyűrődött redőkön. Napsugárnak érezte közellétemet! Térdemre ejtett kezemet nézegette, és egyszercsak hozzányúlt, megtapintotta, mint a gyermek valami tilosédest, és azt motyogta idegen, érdesre durvult kiejtéssel: «Ez a te kezed... De az én ujjaim tyúkszemesek a húrpengetéstől... Igaz, megtanultam jól balalajkázni, és hoztam is magammal egyet...» Rajtafelejtette kezét az enyémen, ahogy egyszer, legelőször, diákkorunkban késő este az egyetemi főlépcső kőkorlátján.

Bécsről alig kaptam benyomást, mert akkor már nem voltam fogékony a külvilág dolgai iránt. Ott nagy sötét is uralkodott, kivilágítatlan utcák, kivilágítatlan arcok; ez a reményvesztett város illett a magam reménytelenségéhez, mely azonban egyre jobban befonódott valami selyemhálóba: bizonytalan és jogtalan jó-érzésekbe. Világok romjain, saját boldogságunk romjain mégis az derengett föl bennem, hogy magamban vagyok a bérautó süppedő ölében azzal, aki az enyém, akihez tartozom. Ebben a tudatban botorkáltam felfelé a másodrangú szálló lépcsőin, hogy belépjek sivár, vaságyas egyszobánkba. Most már sietnem kellett a vallomással, mert ha elkap egy okatlan mozdulat révén a szenvedély, mint gépszíj a vigyázatlant, akkor, azután mi értelme a beismerésnek? Pizsokká szárad rajtunk a megbánt és megutált érintkezés.

Bár éhség, szomjuság szinte irreálitásokká váltak reám nézve, felajzott állapotomban kértem Imrét, hogy menjünk le az étterembe, falni valamit. Ez persze mind csak értelmetlen kitolása volt a pőrölycsapás pillanatának. Így iskoláskorunkban tettünk, amikor rosszullet, szédülés vagy más szükség címén kikérez-tünk az órától, ha a tanár nevünk felé közelgett az osztálykönyvben.

— Mégis, nem akarod magad kicsit rendbetenni? Nekem sajnos... nekem nincs cserélni való ruhá-neműm...

— Lemosdhatom, de miért öltözzem át?

— Földfazékhoz fakanál, — így jobban illünk össze, — és hálásan elmosolyodott, mintha csak most ismerne ismét rám.

Kinyitottam a szekrény ajtaját, és mögéje állva

csendesen kezdtem felgombolni blúzomat. Szentül hittem, hogy kimegy a folyosóra cigarettázni, soha meg nem zavart, ha tudta, hogy toalettet tartok. Ez is gyöngédségeihez tartozott... azonban most mintha nem sietne, habozna... már az ingem vállpántjánál tartottam. Nem tudom, csakugyan megpillantott-e a szekrényajtó belső tükrében, vagy csak én magyarázgattam ezt így a másnapi öltözködésnél. Lehet, restellte egyenes szóval kérni levetkezésemet, végre is el voltunk szokva egymástól, de amikor hullani hallotta holmimat, ott termett fontolások nélkül. A tény az, hogy valósággal rámtört, oly brutalitással, hogy később bocsánatomat és főleg megértésemet kérte.

Lefogott, letepert, letapasztott: próbáltam védekezni, meg nem születő szavakkal, hogy előbb mondanom kell valamit, de ő nem is hallott engem, egyáltalán nem abban a régióban lebegett, ahova bármiféle józan érv, vagy jogosult tiltakozás elérkezhetett. Ha összehasonlítom ezt az eltipratást legelső együttlétünkkel, szívem ma is elfacsarodik, pedig ez volt a természetes: akkor egy még nagyon zsenge, korai és aránylag rövid ábrándidő után kapott meg, a halál kapujában — és minden áhítatból fakadt köztünk, mintha kintről, messzi gyászmezőkről hozzánk szűrődnék a harcba induló csapatok szívbemarkoló «zum Gebet»-jének dallama. De most az életbe tért vissza rajtam keresztül, öt esztendei szomjúság után, az egykori bírás ösztökélő, eleven emlékei sarkantyúzták felém!

A vacsorát lekéstük, el is felejtettük; reggel összeomlottan ébredtem fel a fájó testi éhségre. Kimondhatatlan szomorú voltam, mert immár világosan állt előttem: nincs többet helye, módja a vallomásnak. És

mivégre terheljek vele valakit, akinek kellek, mint a darab kenyér, s akinek rajtam kívül csaknem minden életgyökere elmetsződött? Aki néha, futóan, dermesztő élményekről tett említést, csak úgy elhullatva a szót, mint kiserkedő vércseppeket, nélkülözésekről, megalázásokról, melyekből mindig csak egyetlen fényszál vezet ki: hogy én is vagyok ezen a gyalázatos és nyomorúságos világon. Vajjon kibírta volna-e csak azt a tragikus visszafelé-utazást ezer kilométereken, fulasztó parasztszoknyák, bekecsek mögé bujtatva, kiszolgáltatva ismeretlen jóindulatoknak és a gonosz véletlennek? Vajjon nem kiszáll az örök rémületből a végtelen óra, ha nem őrzi az a tudat, hogy *nekem* tartogatja magát? . . .

Ráismerhettem a hajdani Villire, akinek lelki eleme volt a közlékenység, azt is észrevettem, hogy magában bizonyára már százszor megforgatott dolgokról olykor majdnem lekerékített formában nyilatkozik meg. Fa ejti el így maga idején a beért gyümölcsöt. Mégis, Villi mintha ehelyütt kapkodott volna. Mert volt közöttünk egy utolsó, soha át nem szakított lepel, rajongó ifjúságunk szemérmességének maradványa. — Félttem, kihagy egészen, s bábáskodni próbáltam. De alig hogy elhullattam pár elnéző, biztató szót, csaknem elhárító mozdulatot kaptam érette. Okulhattam: jobb félbe se szakítanom, enyém ma csak a fa alá tartott kötény szerepe, mely felfogja a magától alászédülő almát.

— Hidd el, az egész szerelmi és erkölcsi bonyodalomnak sokáig szinte háttérbe kellett szorulni az új meglepődések, főképp a meztelen létkérdések miatt! Amikor bőrömön tapasztaltam, mit jelent felettünk a

megváltozott ég, és Imre visszataszítódott pályafutásában az előlről kezdés küszöbéig! De legborzasztóbb volt az apátiája, a legsivárabb közöny, amellyel eleinte rajtam kívül minden mást szemlélt. Most volt reám a legnagyobb, talán egyetlen szüksége, és én kész voltam bármily sorsot felvenni mellette. Segíteni akartam, hogy visszataláljon foglalkozása szeretetéhez, és hogy elviselhesse csüggedés nélkül a kenyérhezjutás vesszőfutásait.

Az első időket — szüleinél tett párnapos látogatás után — Bágyréven töltöttük. Ez az elvonulás szükséges volt. Imrének be kellett törödni, keservesen megvívott lelki tusák árán, a világváltozásba. Mert hiába tudta a messziből is új sorsunkat, más dolog valakitől egy gyászjelentésen, vagy magánál a ravatalnál búcsúzni el. Minden sértette eleinte!... Talán hallottad, hogy némely bőrbetegségen akkor segítünk, ha a ráülepedő vart lekaparjuk, hogy orvosságainkkal a baj fészkéig férközhessünk. Így súrolta le az ő lelkéről a valóság közeli durvasága a nemtörődömségnek «minden mindegy» penészét. S akkor ott állt szegény, vértje nélkül, mely alól megszületett újból a zsenge, érzékeny, emberi ember. Azonban útja volt már a feltört sebekhez az élet áldott orvosságainak is! Nem a nagy szenzációknak, mert nem azok az igazi gyógytényezők. A természet jósága, folytonos újjászületése, nagymama háztájának nyugalmas menete, és a mi örökös szeretetünk lassan magához térítették. Kezdett elszórakozni Cylinder mulatságos kajánságain, aztán elővette a fiúk ittfelejtett sakktábláját, bár az első magányos játékok után megfájult a feje, elszokott az összpontosított agymunkától. Később kilovagolt, és ő, a tipikus városi

ember, aki a gazdasághoz még műkedvelésből sem konyít, előgyelgett az aratóknál, és virrasztotta a munkát a szüreti sajtóházban. Egy nyirkos, szurokfáklyás éjszakán megpengette a balalajkát is az álmosodók biztatására.

— Villi — mondta nekem akkor az éjfélutáni lepihenésnél — tulajdonképen mindenem megvan, mert te és az épségem megmaradt. Ezzel még lehetne kezdeni valamit, csak jöjjön meg hozzá az akarat is.

Nagyon szerény tervet kovácsoltunk. Felköltözünk szüleikhez, nekik van, s éppen a központban, két kiadott szobájuk. Az egyikből rendelő lesz, az előszobát megtesszük várakozónak. Mi meg ketten bebútorozzuk magunknak a belső helyiséget, elvégre engem még kelengye illet. Persze, Imrének segítő-személy kell, de ha például én nem únnám az asszisztenciát... Lehetett itt bármiféle azonban-t, de-t, akármi formában kikötést tenni, kegyetlenkedni, «előállani»? Itt csak gyógyítani volt szabad, és én odaszántam magamat orvosságnak az élet többi orvosszerei mellé.

Ne gondold azonban, hogy ezzel aztán keresztet vettem a multra. De sőt fordítva: saját magam részére szigorú programot írtam elő. Nem csupán a mintahitves szerepét, mert arra akkor is szívesen vállalkoztam volna, ha sohasem vétek ellene és nincs mit levezekelnem. Hanem elhatároztam, hogy amikor egészen talpratettem, hozzásegítettem a létfenntartáshoz, akkorig azt is kipuhatolom, mi a véleménye azokról az asszonyokról, akikről a világ úgy beszél, mint Ágnis Sziáról.

Amde nem olyan egyszerű Imrével akár elvi vitába is bocsátkozni. Nem igen lehet hozzáférni pőre

kérdésekkel. Egy esettel megvilágíthatom, mennyire nehéz volt kifürkészni őt, de azt is, mennyire nem számíthattam arra, hogy simán feloldoz. Már pedig lassan rájöttem, hogy neki nagyobb szüksége volna az én feloldásomra, mint nekem, mert sohasem bírná el az árnyékot rajtam!

Egy évtársa volt, fiatal fogorvosnő, aki mostanában áttette műtermét Szebenbe. Pompás kartárs, kiránduló pajtás, és elsőrangú zenész, akiben Imre méltó partnerre talált. Ismerték és szerették egymást, annyit időztek együtt, akár testvérek. Amikor ideköltöztünk — már harmadik lakásunkra, mert anyósoméktől kirekviráltak, s a «hombár»-ban majdnem megfagyunk télen! — a tisztességes otthon öröme kis házszenelőt tartottam. A vendégek névsorának összeállításánál kötöttem magamat egy fiatal banktisztviselőhöz, aki nem tartozott semmikép társaságunkba. Vitánk hevében elárultam, hogy Nelda kedvéért kell okvetlen meghívni. Nos, Imre is tudhatta, hogy barátnőjének teljesen szabad felfogása van a szerelmi életről. Évekig Berlinben tanult, és nevetett a mi szokásainkon. Azt hittem, mitsem vétek ellene, hogy a csinos bankfiúra céloztam, de Imre valósággal belémfojtotta a szót. Rámkiáltott, fülét is bedugta: «Nem akarok tudni róla ilyesmit! Szeretni akarom, becsülni... jószívvel akarok lehajolni a kezére!» Hát láttál ilyen mimózaságot férfiban, orvosban? Ez már több volt, mint ízlés kérdése. Kifakadása egy túlon túl megpróbált idegrendszerre vallott. Számotvetve ezzel, elvégeztem magamban, hogy soha sem szabad megtudnia semmit. Nem jövőnkért, mert akkor nemcsak a jövő suhanna el. A múlt is meghal ilyenkor, a nagy csalódásnál. Haszon-

talanná, értelmetlenné és vígasz nélkülivé zsugorodik minden boldogsága.

Elhagytam hát a dolgot a maga mentére. Szolgálni fogom teljes szívemből, minden képességemmel és ha egyszer, véletlenül rájövök, mi a komoly állás pontja egy az enyémmel azonos pörben, akkor — rossz óráimban így fogadtam meg — beveszem a szublimát-pasztyillákat, amelyek toalett-célokra állanak fürdőszobám üvegpolcán. Ilyen csúf végre ítéltem magamat! Közben mégis szegény nagymama bukkant fel lelkemben és édesanyám tiszta emléke, aki majdnem gyermek volt, mikor elment, és megirtóztam a szégyenletes haláltól.

— Vigyázzon a leányomra, mutti, — ezek voltak utolsó szavai felőlem, hát ők ketten örködtek most is felettem. Aztán inkább csak az elmenekülésre kezdtem gondolni, eltűnésre a mai zűrzavaros világban, amelyben oly nehéz felkutatni azt, aki szándékosan elrejtetik! Ámde ez a megoldás is egyre valószínűbbé vált, ahogy mind jobban megbizonyosodtam új, küzdelmes életünkben, milyen nagyon jól választottuk meg egymást, és ahogy meg kellett győződnöm afelől is, hogy nincsenek egymáson kívül keresendő céljaink! Hiszen nemsokára még otthonunk sem lesz más, mint ez itten, amit kétévi magunk meghúzása után tudtunk végre önállóan megteremteni. Imre öregei nagyon esendő életek, édesapámék pedig anyagi és más megfontolásokból most vannak végleges kiköltözésben a birtokra. Ezzel aztán végkép bealkonyul a régi Bágyrévnek... Ne csudálkozz, ha előre látva a dolgok ilyen menetét, lassan hisztéria vett rajtam erőt arra a gondolatra, hogy elrúgjam magam mögött a

partot, s kényszerképzetté nőtt bennem az aggály: mi lesz, ha mégis odáig sodródok, hogy mennem kell! Az ő tiszta komolysága el is odázta ezt, mert sohasem voltak nagyhangú véleményei...

Emlékszel a Géraldy-esetre? Amikor nem engedtem, hogy végigolvassa a «Szeretni»t, és te megcsíptél a könyvvel az ólak szomszédságában? Helyzetem valóban nem hasonlított a ligetben elmerengő Melanie grófőnéhez, akiről a holtáig Giza néni ábrándozgat. Disznószag és lelki mardosás! — Vajjon nem attól rettegtem akkor, hogy a szerelmi háromszög felett elvitatkozunk? Nem azért olvastam át titokban, hogy megtudjam, ki van-e benne teregetve az én bűnöm?...

Egyszer meg egy leleplezett és elúzótt asszony elutazott valamelyik vidéki városba és ott leugrott a tanácsház erkélyéről. Társaságunkban nagy pörlekedés folyt: ki a szülőket okolta, mert ők szorítják be gyermekeiket érdekházasságba, ki a férjet, aki az asszonyt kiverte házából, — megint mások a meghunyászkodó szeretőt vádolták, hogy a botrány kipattanása után nem állt kedvese mellé, hanem futni hagyta, halálba! Akkor Imrét is faggatták, mi a nézete és ő egy Madách idézettel felelt:

— Mily jó, hogy bíró nem vagyok e pörben!

Újra széléig jutottam az örvénynek, mely életemért ásítózott! Érts meg, állandó rettegésben éltem. Elvégre az sem megoldás, hogy tovább lapítsak hallgatásom mögött, mikor oda is elér a tudat, hogy megvetne, ha rájönne, kivel lakik együtt egy fedél alatt! Hiába nagylelkű, hiába elnéző és meggondolt, azt mégsem lehet kívánni, hogy kibujják saját erkölcsi törvényei alól!

Ne hidd, hogy valamit is segített rajtam az a gondolat, hogy amit tettem, abba nagyanyám fejvesztettsége és Palkó riadt halálelőérzete hajszolt bele. Asszonyoknak nincs elismert «indító oka», «enyhítő körülménye». Hát nem a nyomorult fehérnépnek kellett leugrani az erkélyről? Hiába volt mindenki más is bűnös körülötte. S tartsd észben: a városháza erkélyéről, a legszégyenteljesebb nyilvánosság előtt. Ez az. A pellegér — halálugrás, válópör, elkergetés formájában, mindegy. Gondolj csak vissza Sziára! Belekerült a megszolgált kutyaszorítóba, s mint az állat, vére árán is kitépte magát a kelepceből; vajjon szánták-e, amikor hurcolta magát s ki nem állt a nehéz munkanapokban? ... Mindennek fejében végül tűzre került s ha lepedőt nem tartatok fölé, a szétperzselt szemérmébe vigyoroghatott volna az ő világa, és Vénágnis habzó szájjal, az erkölcsi kielégülésnek valóságos rohamában hirdette a bosszúálló Isten ftéletének igazságosságát felette.

Most már tudnod kell hát, mit jelentett nekem az a tisztítótüzes éjtszaka. Akkor már nem is bírtam volna tovább. Akkor magam akartam kikényszeríteni sorsomat. Látva az emberi jogszolgáltatás bárgyú otrombaságát, kész voltam Imrével, és a netán általa is képviselt felfogással szemben a harakiri nemes bosszújára. Ember, aki megesküdtél, hogy el nem hagysz sem boldog, sem boldogtalan állapotomban, elítélsz? A világrend nevében? Jó, holnap halva kapsz vissza vagy hült helyemet találod, és nem fogod tudni soha, hogy te taszítottál az utolsó lépésig!

... Villi most felkelt, széthúzta az alkóv függönyét s megnyitotta tágasabbra az ablakokat. Pár hasá-

bot vetett a tűzre, s darabig nem tért vissza hozzám. Azután is állva, inkább csak magának beszélt.

— Imrét az ő lelki tisztasága mentette meg a belém fészkelte ördögtől. De az ördögöt csak ma este eresztettem denevérszárnyára. Most tovapusztul belőlem! . . . Abban a bibliai parancsban, hogy gyónjuk meg egymásnak bűneinket, sok a szigor, de sok a vigasztalás is. Nem, nem mindenki bírja el bűneinek súlyát egymagában! De kívánja-e Isten, hogy annak gyónjunk, aki összeroppanna vallomásunktól? Ugyebár, nem vállalnám, hogy testvéremet, szülőmet, hitvesemet megoperáljam? A lelkünket is csak annak mutathatjuk meg minden nyomorúságában, csak annak adhatjuk műtőasztalára, aki nincs a szenvedélyek, szenvedések szálaival hozzákötve beismeréseinkhez. Férjemtől én többet nem várhattam, mint hogy egy másik példából kifolyólag fog egyszer felmenteni. Mert ahogy egy robbanás esélyeit ki nem lehet számítani, úgy nem tudhatom előre, mire vezetne Imrénél a szembenézés saját elárultatásával. De téged be akartalak avatni szívem titkos redőibe, tőled jó volna meghallani, hogy nem tartasz méltatlan bitorlónak a boldogságomban. Mert én boldog vagyok és még nagyobb boldogságnak akarok elibemenni, annyi lelki nyomorgás után.

Nem válaszoltam. Ceremónia lett volna minden. Arra kértem, jöjjön vissza mellém. Hálásan bólintott érte, s aztán ment tovább a maga lelki útjain.

— Azt mondják, hogy a bűnökben már bennük foglaltatik a büntetés. De lehet olyan bűn, amelyben a bocsánat csirája lappang! Mert nagyon sok függ attól, mi az a legvégső rúgó, mely rávisz a vétekre. Azonban van még ezenkívül egy enyhítő körülményem, és ez a

héjaszói éjszakának különös, végzetszerű hangulata. Ízléstelenség, sőt szentségtörés volna magam és Palkó ellen, ha feltárnám előtted utolsó részleteiben, de mégis tartozom vallomásom teljességének, hogy végigvigyelek rajta, és csak egyes mozzanatainál kössem be szemed.

... Tehát hárman maradtunk a sűrű estelekedésben. Isvány bá a vacsora ügyét firtatta: ma friss málés búzakenyeret hoztunk ki neki, van hozzá jó darab széles fehér-szalonnája, azt urak is szeretik, paráznál pirítva, zsírjacsepegtetve... Régi, száraz venyigét, pár hasáb bükkfát szerzett össze, kúpba rakta s kénes gyufát dugott alája az avarba. Aztán leült, hogy megfaragja a mogyorósban metszett nyársakat, s megvagdossa a szalonnákat. Ehhez a munkához tányértörőt kötött maga elé, és elemlegette, hogy a nagymama apjánál — aki még régimódi nagyúri házat vitt, — tanulta ki a kuktaságot.

Mi ketten Palkóval elnyúlva, a tűz mellé könyökölve szinte némán vártuk ki, míg az égbe nyulánczó máglya lelohadt izzó parázsrakássá. Unsoltuk akkor Isvány bát, tartson velünk a szalonnasütésben, de ő megvonult szótlanul a háttérben, evéshez sem fogott volna! Az volt az érzésem, hogy némi önérzettel figyel bele a tűz körül folyó tevékenységünkbe, vendégei voltunk, az övéből részesültünk, és ezt tisztesség számába vette! S ez látszott az igyekezeten is, mellyel felszúpolta Palkó fekhelyét a pitvar hátsó sarkában, «csak úgy vitéziesen instállam», holott nekem párnát bogozott össze az asztralról leszedett virágos terítőből. Még gyertyát is előkotort ládája fiából, s pakli gyufát tett melléje az asztra.

«Mer' a fehérnép, az kényes portéka.»

Ott feküdtem hát a szénaszagú párnán. Szívemet mint kemény marok, fogta a szorongás: vajjon Palkó megérti-e a helyzetet? Vajjon a gyümölcsösbeli megszégyenítés után mer-e egyáltalán többre gondolni, mint hogy a végzet csúfolkodik vele azzal, hogy magunkban felejt, összezár egy éjtszakára? Ha most mindjárt bekopog, s a hajdanti módon leül ágyam végére, akkor teljes vakságban van szándékom felől. De hogy múlt az idő, és Palkó csak akkor nyitott rám, amikor hallhatta Isvány bá csergettyűjének távolodó kereplését: ez az elővigyázatosság ösztönszerű mérlegelésre vallott. Csakhogy a szegény nem lépte át küszöbömet. Nekitámaszkodott az ajtófélfának, és szelíd zavarban kérdezte, nincsen-e még szükségem valamire. Igen, ez volt egyik büntetésem, hosszú éveken át őrzött női fenségem most avval bosszulta meg magát rajtam, hogy a megbénított fiút nekem kellett felráznom zsibbadtságából. Szó sem lehetett itt megrohanásról, lebíratásról, mellyel később némiképp igazoljam magamat! Nyomorultan, — mert mindig nyomorult az aszszony, mikor ő a kezdeményező — de leküzdhetlen kényszerből, majdnem vezekelve hazudtam, átlátszóan, szemérmetlenül:

— Légy jó, kötözd át a sebemet. A damasztkendő könnyen lecsúszik rajta . . .

És tovább: amikor már készen volt a segéllyel, és visszahúzhattam volna lábamat, otthagytam az ölében. Mindez mélyen, gyötrelmesen megalázott, de én ezzel — akkor ilyen rögeszme rohant meg — tartoztam neki és egész kegyetlen makacsságomnak. Persze ő, mint bármely férfi, aki igazán szeret, ezt nem így vette,

hanem adakozó kedvemnek tulajdoníthatta, mert tisztán, hátsógondolatok nélkül pirult el. Nem mert rám nézni, keze erőtlenül hullt le, és csak jóval később, exaltált félmosollyal érintette meg ujja végével bepólyált lábfejemet. És mivel nem vonakodtam, egyszerre mégis, mindenén átlátott. Mint hirtelen felgyúló fénynél értette meg, mit jelent az a seb a talpamon. Akkor lehajolt hozzá és megcsókolta a kötést felette... Vajjon átcikkázott-e rajta, hogy a testinél mennyivel nagyobb, mily hosszú időközön át gyógyulatlan lelki sérülés lesz az, amit érette magamon ejtek? De ő majdnem önkívületi állapotban volt; úgy viselkedett, mintha tökéletes joga volna hozzám és ehhez az együttléthez. Én pedig egyéb igazsággal kerültem most szemtől szembe: micsoda hősiesség kellett ahhoz, hogy ilyen eleven, elementáris sóvárgást annyi éven, annyi együttléten keresztül fékentartson, lenyűgözzön... És ekkor, ekkor ment végbe lelkemben egy régi sejtelemnek meggyőződésévé való érlelődése!

Ki mer így venni birtokba valakit, — aki világ jogán nem az övé, de akit szíve magáénak ismer rá-mért törvény szerint? Csak az, aki ezért a birtoklásért a *legnagyobbat is felkínálta!* Ó, nagyon természetes volt ez az egybeölelkezés, — olyan magától kerekedő, mikép az ellen sincs védekezés, hogy gondolataiban végigbecézzen minket az, aki szeret és megkíván.

Ez az én másik mentségem: ahogyan maga a mi bűnünk végbement, mert nem otromba gyönyörűséget, sokkal inkább egy életsorvasztó kényszerből való szabadulást jelentett. Látod, felfejthettem volna neked most divatos lélektani elméletek szerint, micsoda őszállapotba való visszazuhanás, a tudat alatti erkölcsi

megkötetlenségnek milyen parancsszerű felszínretörése sepri el a gátat két magával jobbat nem tehető szerelmi fél között. És szállhatnék színlelően a morál magaslataira is, füllenthetnék gyötrő áldozathozatalról, ellenérzéseim keserves legyűréséről, amit igazán nem nehéz elhinni ily közeli rokonságnál, közös gyermekéveinknél, barátságunknál és a párhuzamnál fogva, melyet Imre és Palkó között megvonva szegény öcsém sok tekintetben veszítene. Szóval, elbujhatnék a bennünk lappangó állat és az ép erkölcsi érzékkel bíró ember háta mögél! Sőt idézhetem mentségemre egy állandó rémképemet is, amit nagymama ültetett el bennem egy szigorúbb pirongatásával. De semmi más erőhatalommal nem akarom megosztani a felelősséget. Én voltam az, aki akartam, intéztem, cselekedtem.

— Pedig látod, ezt hallani szeretném. Nagymama vaksága ebben az egész nehéz próbában a legtalányosabb és a te szívbéli diplomáciád ékes bizonyítéka, hogy mindent elhárítottál, a mi életének alapmeggyőződéseit ingatta volna meg. Megtartottad őt a szeplőtlen bánatok, hitek világában. És a tiszta bánat olyan, mint a mérgezetlen seb: máskép heged...

Villi szelíden bólintott.

— Megtartottam... pedig ezegyszer nehéz volt, mert szíven ütött engem... De azért ma azt mondom már: az egész riadalom elhanyagolható tétele életszámvetésemnek. Palkó akkor első katonavakációján volt otthon, és én elkerültem őt... csak részben amiatt, mert éreztem, hogy vágyai reálisabb formákat öltenek, igazság szerint egyszerűen azért, mert meg voltak a magam gondjai, tennivalói Imréért. Hidd el, az uramra való gondolást én úgy fogtam fel, mint a «szüntelenül

imádkozást», melyet a Szentírás ajánl a betegek és veszélyben levők megtartására. Mindennap elvonultam órákra is, hogy vele foglalkozzam, és írtam hozzá bátorító, vigasztaló leveleimet. S akkor nagymama azt találta mondani, vigyázzak, Isten Imrét veszi el, ha érte annyira elhanyagolom, jóformán meg se látom harctérre készülő öcsémet. Ha mindenki másnak gondján önző módon túlnézek! És lassan visszajárt, rámfeküdt ez a babona, ez az örületes rögeszme: hogy *Imréért* kell magamat Palkónak szentelnem, sőt feláldoznom! Ki érti ezt meg? Pedig vergődtem alatta, bár ellenkezett mindazzal, amit Isten jóságáról és rendjéről tanultam.

De várj, ez elkalandozás, hamis tanúzás a magam ügyében. Még ez sem vitt volna rá semmire. Amit tettem, Palkóért tettem, a többi kényszerítő-körülmény füst lett volna, ha meg nem esik szívem rajta.

Elszántan beszélt, de tekintete bujdosott előlem és a vér arcába lopakodott.

— Talán megbotránkoztatlak... de ezt én így meg akartam mondani neked, mert még magunknak sem szabad hazudni gyónás közben.

Átsegítettem a lélek zökkenőjén:

— A bűnbevallás készsége egyetlen hathatós ellenméreg álnokságainkkal, egész kétszínű életünkkel szemben.

Kurtán, nekibátorodva sóhajtott egyet.

— Tehát halld meg, előttem is alig magyarázható sorsvállalással viseltem el vele a héjaszóbeli éjtszakát. Kétfélekép mehetünk ölelés elébe: az adás, meg a kapás vágyával, számításával. Valóban én mitsem kívántam a magam részére. Csak adni akartam, rá voltam érlelődve az odaadásra! Rá, azt is bevallom, attól a pil-

lanattól fogva, amikor a gyümölcsösben először dobta le Palkó félszeg tartózkodását, magához ragadott és meg kellett éreznem egy igazi szenvedély elvesztő hatalmát. Akkor persze még eltasztottam őt!

Azt mondtad egyszer, hogy hiszen Palkó olyat kér, ami nemhogy tilalmas, hanem nincsen. Dehát — s ez vallomásom egyik súlyos fele — nem egészen olyat kért! Valamit mégiscsak kicsiholt ő bennem, ami egyedül őt illette. Soha meg nem tudom már, sejtette-e ő az én felbolydulásomat. De bizonyos lökőerő kétségkívül dolgozhatott benne, ami annyi természetes gátlását legyőzte, amikor egy hosszú ifjúságon át némán elviselt szenvedés után egyszerre, hogy durva legyenek: vérszemre kapott, sarokba szorított! Vajjon mindegy lett volna-e hát neki akár a piócaszerep is? Vagy sejtelve támadt, hogy végre is minden tűz megéget, ha túlságosan közelébe jutunk? Azt hiszem, Palkó ezt mind nem latolgatta. Ő nem volt soha számító fajta, s amelletty oly keveset hitt saját magáról! Ó, az a brátkai éjtszaka a meneküléskor... akkor kaphatta el egészen a szenvedelem, mely nem mérlegel, csak kíván és akar, és elveszi magának, amit elvehet, még akkor is, ha nincs benne, aminthogy Palkóban nem is volt, egész magatartásában nem volt, semmi brutalitás.

Hisz ez a legcsodálatosabb. Felkészültem az adásra... és ugyanakkor megajándékozódtam. A szerelemnek férfiaknál is van egy olyan formája, mely áhítata által még a legfékevesztettebb pillanataiban sem szennyez, és a megajándékozottság örömét lopja belénk az adásé mellé. Zavaros vagyok? Próbálj megérteni, hámozd ki beismerésem lényegét! Tanultál sza-

badkézi rajzot? Tudod, hány kusza vonalon át alakul ki végül is az egyetlen helyes, megrögzítendő ábra?...

Kezébe hajtotta homlokát, hallgattunk darabig.

— Nagyon kimeríted magadat...

— Nem, nem — kapta fel a fejét. — Még nem lehetek fáradt! Virrasztottál már addig, amíg három és négy között hirtelen enciánaszínűre festődik az ablak? Ez a kék hajnal még a szürkületnél is hamarabb támad. Akkor... akkor feltettem egy kérdést, meg akartam bizonyosodni a gyanúban, mely egy idő óta megült a lelkemen, mint kénes füst a mellben, s a mely felől a bizonyosság bármilyen megdöbbenő is, de megérteti a mi egész elsodratásunkat. Tudtam, ezt a kérdést csak most tehetem föl, soha többet! Ilyen órán nincs férfi, aki hazudnék, ha csak nem a söpredéke. Mi... minket a gyönyörűségnek való kiszolgáltatottságunk sohasem mentesít a lélek fátylaitól. Mi valójában ki nem adunk magunkon!

... Egymás mellett ültünk a keskeny gyékényheverőn, s a hajnal fokozódó hűvöse, a csontig égetett szenvedély vacogató hidegrázása ellen szorosán burkolóztunk be a vékony takaróba. Csapzott hajába nyúltam, mintha simogatnám. — Mondd, miért jelentkezél önként frontkatonának?

Nem is felelte meg kérdésemet, csak lankadtan, mintha túlmenne erején a fontolgatás, vagy éppen letagadás — arról suttogott, hogy soha el ne áruljam ezt a lépését nagymamának. A szegény öregasszonynak nem szabad megtudnia, hogy unokája kibujhatott volna a halálos sors alól... Különben pedig — tette fel a rezignált kérdést — ugyan miféle jobb célra szánhatta volna értelmetlennek tetsző életét?...

Még mindig a hajával játszogattam, úgy cirmoltam meg az újabb faggatózással, hogy hát akkor miért zúgolódik a katonasorsra? — Kicsit kegyetlenkedtem, és ezt a rossz lelkiismeretem miatt, elégtétel gyanánt, amiért fölémkerekedett, és eddig a hajnalig sodort. — Milyen különös szavakat talált ő akkor! Az öngyilkosról beszélt, aki nekimegy a víznek, aki mellbe lövi magát, mert azt hiszi: megfordítja vagy megbosszulja a sors hitványságát. Aztán éreznie kell, hogy a víz azért éppoly kegyetlenül hideg és nehéz, a seb éppúgy sajog, és ő nyöszörög a maga szerzte kínok és kétségek között... Igen, igen, ő is azt hitte, ki tudja, miféle csodát csikar ki. Erőszakos belenyúlás, merész belekötés a sorsba: elkuszálja annak jól kitervelt, felvetett szárait! Az irgalmatlan világ könyörületre enyhül iránta! Amikor azonban tapasztalnia kellett, hogy csak a kínlódás, a baj torlódik fel körülötte, akkor elkezdett lázadozni. Igen, fellázadt, mert aki saját veszét ajánlja föl a végzetnek, annak joga van meg is kérni árát a halálnak. És ő — nem hiába kért.

«Mert te maga vagy a Sors, aki megszántál, és megfordítod a tengelyt, és a hideg hullámokból bársontengert bűvölsz... a legboldogabb öngyilkosnak...»

Ilyeneket dadogott az én szegény, diadalmas pajtásom, én pedig villámként felbukkanó képzettársításban egyszerre magam előtt láttam a parazsatvivő Palkót! Ugyanaz, a hajdani elevenszén-hordás volt neki a katonáskodás: vállalta, viselte, igazi hősiséggel, mert szenvedett alatta, és ahogy valaha belesírtam álmában kitörő jajgatásaiba, úgy tettem magamévá ismét a tulajdon fejére idézett nyomorúságát. A héjaszói éjt-

szaka nem volt több, vagy kevesebb: együttzokogás az ő sorsával...

Az esős reggel szennyes fénye ijesztett fel minket fagyott félálmbunkból. Halkan, messziről foszladozva ütötte át a csendet az újból megpörgetett kézicsergettyű. — Eredj most — kérleltem Palkót. Kísértetmód sápadtnak láttam az irgalmatlan nappalodásban!

— Megyek — mondta ő ismeretlen hangsúllyal — mennem kell. Menni kell! — Kinyújtóztatta beteg lábamat, letakarta, mintha búcsúznék tőle.

Némi idő múlva, amikor visszataláltam, mint kórságból egészségbe, a magam külön életébe, ismét félteni, sóvárogni kezdtem azt a boldogságot, amely valódi sorsomat jelentette. És akkor szégyenletes módon felébredt bennem a kérdés: és ha Palkó visszatér? Amit adtam, azt a hálálbamenőnek adtam! Reménybe indulót ilyen áldozat meg nem illet! Ki leszek én akkor, mi lesz belőlem, ha megint beilleszkedik családi körömbe? Nyomorult félrecsetlett asszony, akinek engedékenységét nem indokolja majd a végzet pontot tevő jóváhagyása: a halál sem!

Kiújuló önszeretetemben riadtan bámultam bele aztán nagyanyám hitébe, aki hazavárta Palkót, könyvekkel, imádságokkal, számlálatlan jócselekedettel. Csak amikor meg kellett tudnom, hogy nincs mitől tartanom, hogy kilépett életünkből, anélkül, hogy szenvedni láttuk volna, jeltelenül, híradatlanul, mint vesztét érző állat... akkor először eszméltem rá rút önzésekre. A lelkipurdalás kígyómarásai közben oktalan semmiségnek tűnt most fel közös eltévelyedésünk. És gyalázatnak ismertem fel a magam számításait, «szep-lőtlenségem» látszatának fenntartását ilyen halál árán.

Villi sütt, s a ruha ráizzadt hátára. Vállára vontam a mögéje csúszott fehér hárászkendőt, mert az ablak nyitva állott, s a kert frissen ásott ágyásaiból hűvös, nyirkos éjjeli levegő lehelt be ránk.

Futva megcsókolta kezemet.

— A lélek bajainak is jót tesz, ha kiizzasztjuk őket... Hogy aztán az egész zarándoklatot végig a nagymamáért való áldozatnak színében hagytam meg — Isten a tanúm, hogy jogom van ehhez is. Minden cselekedetnek, a legkisebbnek is sok az összetevője... Nagyanyám legelső sírása maradt bennem, mint letett eskü, mementónak! Bágyrévi nappalinkban, abban a karszékben vergődött, amelyik most itt áll az ablak alatt, — kezében az ügyefogyott híradással, egy mocskos, elgyúrt tábori lappal. Akkor letérdeltem elébe, kötényébe zokogva, mint gyermekkoromban, és kérdeztem magamat, Istent, mit tegyek szemben a tehetlennel? — Megkeresem, hazahozom...

Palkót szegényt egy eltévedt gránátszilánk találta. Alig öt héttel azután, hogy tűzbe került. Szia öccse egy században szolgált vele, és úgy írta meg, hogy éppen csendesebb napok jártak, s az úrfi — (mindig elfelejtette őrmester úrnak címezni, de hiszen mi is volt benne egy hadapródőrmesterből? az apród!) hát az úrfi a postáért lépett ki a sziklabarlangból, azt válogatta, böngészte a késő őszi napfényben. Úgy esett össze, és ott feküdt a sötétség beálltaig hanyatt, lezáratlan szemmel... Csak akkor vállalkozhattak rá, hogy eltemessék, de csupán törmelékeket, szikladarabokat tudtak ráhengeríteni.

... Vaszilia esküdt, hogy álmában is meg tudja mutatni sírját, hiszen rámeszelték egyik kőlapra nevét

s a halál napját. A helyet pedig ismeri, nemhogy minden völgyét, csúcsát, de még a bokrát, tán a fűszálát is — «hászen ott kínlódtam!» És kezünkben volt minden adat: a magaslat neve, a fedezékek pontos rajza, az útirány, a sír helye, felirata. Az olasz hatóság szívesen adott vezetőt, mert nagy kultusszal ápolja hősi halottainak emlékét, és méltányolta indulatomat, könnyeimet. Munkásokat is kerítettem . . . és — mélyet, súlyosat sóhajtott — semmi. Vaszilia lépésről-lépésre biztatott: most . . . ez az. Ez lesz az. De hiába hányattuk el a törmelékeket. Se jel, se holt. Jámbor utitársam maga is ámult, hogy így megcsalta nagy bizakodása. Be kellett vallania, hogy minden kőomladék hasonlít az egykor felhantolt sírra, és mégis mindenik más . . . talán az . . . amaz . . . Jaj, végtelenül sorakoznak ott a leszaggatott sziklafalak! De ezt Isten akarhatta így. Mert vajjon kibírtam volna-e, ha rábukkanok Palkó tetemére? — Apám szinte megvert, amikor kieszeltem az egész tervet. Azt mondta, beletébolyodom ebbe a vállalkozásba. Ilyesmit idegen, közömbös és elkérge-sült férfiak hajtanak végre, akiknek idegei kötélből vannak. Hogy félig-meddig orvos volnék, aki bonctanból szigorlatoztam? Legyintett. Neki asszony vagyok, aki csak százötvenhat centit nőtt és néha fejfájással fekszik besötétített szobában.

Én mindig csak nagyanyámra gondoltam. Belém tapadt halottaknap-i és más szent alkalmaknál kibuggyanó keserves panasza, hogy egyetlen szál virágot bár nem vihet Palkónak. Ha látta a cseperedő félvér-eket kamaszosan, garaboncás kedvben jönni-menni, házat felforgatni, telket felverni fiatalos örömben, olykor fennakadt rajtuk és vádként motyogta:

— De az *enyémnek* sírját sem tudom . . .

Pedig ő máskép soha nem tett különbséget édesek és mostohák között. Kezdte elveszíteni belső egyensúlyát, sorvadt, mint a két végén megnyújtott gyertyaszál. Olyan borzasztó az öregek gyámoltalan gyászai! De még borzasztóbbakká váltak lassanként önmarcan-golásaim. Visszaidézve magamban újra és újra a Palkóval való utolsó dolgokat, — néhány idáig fel sem mért szavából, arcának rándulatából, riadalmából rémítő érzésem támadt: hogy kétlaki erkölcsömben, a kispolgári tisztesség és nagylelkűségem viaskodásai közben tulajdonképpen felkínáltam őt a pusztulásnak! Idézem tétova és mégis céltudó lépéseit, vibrál az a hangsúly, nem is fülemben, hanem lelkiismeretemben: «Mennem kell.» Nem a pitvarra gondolt ő akkor, ahová elhúzódott, hanem a végállomásra! «Örökre» — ez volt kimondatlan aláfestése utolsó szavának.

Nem a fatalitással indult most a harctérre, mellyel valamikor frontra jelentkezett, hanem kitűzte magának, mintegy felvállalta a halált. Kivilágosodott előtte, mit vár tőle az *én* helyzetem. Előre tudta, hogy bennem utólag ha nem is a megbánás, de az Imrével leendő életközösség elsődlegessége fog felülkerekedni, és őt útban-levőnek, tehertételnek ítélem majd. És ha ez így volt, akkor végzetszerűen szárad rajtam nagyanyám testi-lelki megroppanása. Végeredményben mit is segítettem Palkón azzal, hogy Imrét elárultam? Azt, hogy céljául szuggeráltam a maga elveszejtését. Egy helyett két, sőt nagyanyámat is odaszámítva: három élet ellen vétkeztem!

Minden kínlódó futni szeretne, azt hiszi, másutt megkönnyebbül. Én hát futottam! Utolsó lökést elszá-

násomnak egy színre jelentéktelen, feladatommal talán alig is összefüggő esemény adott. Kora tavasz volt s még tétováztam, mert ilyen az én bátorságom, szinte mindig félek attól, aminek azért hősen, sőt néha vak-tában nekivágok . . .

Akkor télen történt, hogy Cilinder elveszett a háztól. Napokon át többször is megisméltődött ugyanaz a jelenet: nagymama kiállott a verandára az étkes csajkával és szólongatta.

— Összetépték szegényt a kuvaszok . . . így hóban erősen kitetszik az a nagy feketesége, s gyengült is a hallása.

Kicsit restellte is mindig csüggedtebb hivatását nagymama. Talán egyszer-kétszer említette aztán még, hogy nincs reménye többé, mert a macska sohasem szökik el télire a háztól, még a hűtlen fajtája is csak nyáridőn, a mezei egér-szezónra.

— Ha ellopták volna, csak visszatalál azótától fogva . . .

Március elején még éppenhogy vízumaim hiányoztak. — Szeles, felhős alkonyaton magányos sétából tértem egyszer haza, a konyhalépcső felé kerülve sáros lábbelimmal. Fika jött lefelé, lihegve a kenyeres teknő súlya alatt, s elmenőben minden emóció nélkül dunnyogta:

— Meggyütt az úrfi.

Talán Sandrira gondoltam, de a konyhából meghallottam nagyanyám búgását. Ott állt az ebédlőablak előtt, a nedves féleste gyér világosságában, és úgy tartotta Cilindert, mint pólyást szokás kétkézre fogni. Bámult viharvert képébe, kedveskedett neki, akárha megtért tékozlót üdvözölne,

— Gyere, gyere Villi fiam, nézd, ki is érkezett meg! De ha azt a sikoltást hallottad volna, amivel elém vetette magát a grádicson! Elhurcolták valamerré... Csak a tavaszt várta, hogy hazatérhessen!

A megtépázott, csatakos kandur vissza-visszamiá-kolt, mintha hosszú, nehéz megpróbáltatás történetét panasznál. De nem az ő nyávogása, hanem öreg-anyám lelkendezése szaggatta meg szívemet. Ime, egy oktalan állatnak talán önző hazapártolása, csak azért, mert annak teste érezte valaha Palkó cirógatásait, így felzaklatja! Sohasem tudtam jobban, milyen nagyon szerette, gyászolja, sínyli unokáját.

A homályba fulladó szobában Cilinder arany-szeme rejtelmesen villódzott felém, mintha izengetne, küldene.

... Apám elől valósággal megszöktem. Vajdaszál-lást elkerültem. Ismét egyszer szerencsém volt a kicsit mindig őrizetlen, hosszúkötéltre eresztett életemmel. Cerciventóból küldött levelemből tudta meg, hová igyekszem, de már csak aggódott, s nem haragudott, sőt mint Idukától értesültem, meghatottan azt mondta nagymamának:

— Azért jó szíve van az én Vilmámnak!

(Halványan elmosolyodott most, mint aki valami kedves titkára gondol. Apja elismerése, akár a meg-szolgált ajándék, boldoggá tette.)

A falubíró, akinek füstszagú kőházikójában lak-tunk, előre megmondta, hogy hasztalanul kutatunk. A halottakat, akiknek csak valami jelét kapták, mindjárt a háború után összehordták a campo-santokba. A nép sokkal vallásosabb, semhogy szerteszét hagyja, szen-teleetlen földben az elesetteket. Jobban tesszük, ha meg-

indulunk a környékbeli temetőkbén, mert lehetőség szerint a neveket is számontartották.

Akkor én már tudtam, hogy itt csak egyről lehet szó. Vasziliát ezzel a hírrel hazameneszteni. S én tovább kerestem, tanútlanul, és hasztalanul. Egyetlen, temető-őröknél, sindacoknál, lelkészeknél fellelt tervrajzon, egyetlen emléken nem találkoztam mégcsak hasonló névvel sem. Elvégre a Vitális név nem nagyon gyakori... De rábukkantam egy szép sírkertre, egy nagyon ápoltságú sírra, és egy nyájas falusi plébánosra. Megtudakoltam tőle, vannak-e az általa őrzött emlékkő alatt névtelen katonák is... Voltak. Azt hiszem, minden nagyobb közös hant alatt voltak... És akkor megkértem, hadd véssük rá a márványlapra öcsém nevét is. Hiszen ha nem is alatta, itt porlad a környékben valamerre, és az imádság utóléri akárhol. Székely-szász keveredés vagyok, kicsit facsarékos, kicsit cirkumspektusos... Mondd, mire mentem volna itt is az őszinteséggel? Hideg kőre tettem volna kihűlni nagyanyám szívét. Így pedig abban a hitben tartja meg kegyes csalásom, hogy ő gondozza unokája sírját, mert minden évben pénzt utal át a plébánosnak a karbantartásra!

Ami azonban saját lelkiismeretemet illeti... ott legbent, mégis... tudod, az, hogy Palkót csak nagyanyámnak leltem meg, és számomra fel nem fedődött a nyoma — valami módon, magamba szálló óráimban a Kegyelem megtagadásának tetszett. Ki nem védhető, egyedül viselt vereségben maradtam!

Meg kellett győződnöm, hogy a legnagyobb dolgokat nem lehet kicsikarni. Sem éjnapot nem számoló igyekvéssel, rohanással, sem ásóval, csákánnyal, térdig

koptatott lábbal, sem a másoknak szóló irgalom-hazugsággal.

Megfigyelted-é, hogy zavaros, megtépzott történetemben két mozzanat hiányzott: soha nem jött semmi magától, és semmi nem történt csodaszerűen. Semmi nem hullt az ölembe, mindenért évekgig szolgáltam, mint holmi női Jákob, — Imrém elnyeréséért és megtartásáért, nagyanyám megnyugtatósáért, s a te jószágodért is. De ezekben legalább célhoz is értem! Azonban a Palkóért való vezeklésben annyi megfeszülés után is holtpontra jutottam, kietlen zsákutcába. — Egyidőben azok után kutattam, akik együtt szolgáltak vele, és magát Vasziát is faggattam, milyen magatartást tapasztalhattak rajta, ha a «digók» megrohmozták állásaikat, ha ellentámadásra került a sor... Ó, az úrfi odakint is megtartotta áldott jó természetét: szétosztotta dohányporcioit a legénységnek, s eccer, amikor késett a színivaló, a kicsikanalával szirupot adott nekik nyalogatni... A tűzben pedig? Hát (Uram örizz! s keresztet vetett) mint más rendes jóra való katona, nem hősködött, de nem is félt...

Mit mondhatott volna nekem ez a szimpla lélek, egyáltalán mit mondhatnak azok, akik csak kívülről láttak egy életet! — Az ember keresi őket, akik ott álltak kedvesei mellett, utolsó idejükben, és megdöbben tájékozatlanságuktól, semmitmondó emlékeiktől, melyeket átadnak, mint akik nem értékeket, hanem csak rossz papirosokat, rongycafátokat mentettek meg. Nincs kitől, mitől várni semmit... Elfogyott az erőm, a képzeletem, és még a hitem is.

Ami aztán ezen a télen történt velem, abban mintha derengene valamí a végtelen számalomból, mely

tudva, csodatévően cselekszik, amikor mi véletlenül szeszélyes játékára következtetünk. És még a kisujjamat sem mozdítottam érte...

Villin most nyugtalanság ütközött ki. Mint aki hegycsúcshoz, oltárhoz, valami végcélhoz vagy felavatódáshoz közeledik. Hangja magasabbra feszült, szeme átszellemülten világított.

Lecsúszott a heverőről, átbújt a függönyön, és kicsit bizonytalan kézzel húzta ki a kommod felső fiókját. Száraz virágok, szalaggal átkötött levél- és fényképcsomagok, ruha és fátyoldarabok múzeumából faragott kis fadobozt vett elő.

— Palkótól való emléktárgyaim... és kezét oly gyöngéden tette rá, mint koporsóra. Lassan utánagondolva hozta ki magából utolsó mondanivalóját.

... Karácsonytájban levelet kapott Bágyrévről, melyet a nagymama címzett át — némileg sánta románsággal — Kolozsvárra. Ismeretlen férfiírás, cseh-szlovák bélyegző. Egy szepességi evangélikus lelkész értesíti benne, hogy szeretne hozzá egy a háborúban rábízott üzenetet eljuttatni. Annakidején, tizenhétben az olasz fronton volt tábori pap, és a vajdaszállási közös gyalogezred kevésszámú lutheránus legénységének is lelki gondozója... Mindenekelőtt tudni akarja, vajjon megtalálják-e közlendői azon a címen, melyet neki egy erdélyi katona feldiktált.

Akármilyen valószínűnek is tűnt Villi előtt, hogy az izenet Palkóval áll összefüggésben, mint a megfélemlítettek, kishitűek, habozva, napok múlva válaszolt, időt adva magának, hogy nyugodtan elviselje a csalódást, ha jelentéktelen, vagy szívét újra felsebző lesz az, ami ilymódon értésére jut.

Adatszerű pontossággal megírt, hivatalosan gondos, de jóindulattal, a szolgálattétel buzgalmától áthatott levél érkezett: először kifejtve a fiatal lelkész mentéseit, amért esztendőök leforgása után tesz eleget kötelességének. Az első védő vonalakban vállalt hivatásának teljesítése közben olasz fogságba jutott, és csak tenger idők múlva, hazakerülve tudta aztán felkutatni elkallódott csomagjait, naplóit, melyekben a háborúban szerzett, főleg pásztori tevékenységével összefüggő tapasztalatait gyűjtötte egybe. Ily természetű írásai között volt egy nagy lelkiismerettel vezetett jegyzőkönyve, ebbe híveinek bizalmas kéréseit, olykor utolsó üzeneteit, vallomásait róttta fel, hogy nyugalmasabb óráiban értesítse a hozzátartozókat . . .

Dobogott a szívem, nem mertem hinni annak a távlatnak, amely kezdett kibontakozni lelkem előtt. Szorongó várakozásomban karonragadtam Villit:

— Dehiszen Palkó nem volt evangélikus!

Villi szájamra tapasztotta kezét.

— Ne, ne siess . . . ne siesd el, ne vágj előmbe, ne találj ki semmit!

Ő, ő akart most előttem járni, fáklyatartva, aki eleddig botorkázott, el-elrogyott a beismerések útgöröngyein. Az egész hihetetlen volt és oly világos, mint a tiszta látomások. Egy visszavert, de pusztító megtámadtatás után a vajdaszállásiakat hátravonták «Retablierung» céljából. Kővityillókból álló elhagyott faluban táboroztak; haldoklók, sebesültek ellátása után sor került a sértetlenül maradottak lelki megépítésére. «Feldwebel Vitális» — így emlegeti Palkót Christlieb Karner tábori pap levele, — valami odufélében tanyázott egy szász iskolatársával, akit — híve lé-

vén — maga is többször meglátogatott. A marcona, fidélis szász fiú többfelé is üzent, főleg azt, ami a legfontosabb, hogy él és jót remél, — ezzel szemben a tartózkodó, hallgatag magyar csak napok mulva állott elő, átvenne-é az ő nevében egy neki nagyon fontos híradást «testvére» számára, aki evangélikus. — Sajnos, a levél, melyet Vitális őrmester írt, harctéri élményeinek sok más «Beleg»-jével együtt elveszett, de neki megvolt a jó szokása, hogy címjegyzékéhez odavetette a rábízottak egy-egy vezérszavát. Így minden baleshetőségre felkészülve többnyire emlékszik is a vállalt izenetek tartalmára . . . amellet ez az egy oly különös volt, hogy elég pontosan észbentarhatta, annál inkább, mert a szelíd katona akárha lelkének egy darabját, úgy bízta reá és egész viselkedése valami módon mélyen meghatotta az embert.

Lényegében az eltűnt írás olyasmit tartalmazott: «hogy ne haragudjék rá az, aki miatt kötelessége volna a halált keresni, ha egy másikért, szegény öreg szívért, aki mindennap elimádkozza érte, hogy múljék el tőle az ő halálának keserű pohara, nem tud vesztébe rohanni, hanem a vakmerés és az óvatosság közt a kötelességteljesítés középútját választja és leteszi sorsát Isten kezébe.»

Villi ölembe hullatta a levelet és most halkan, megváltottan sírni kezdett.

— Hogy mondta Vaszilia? Most értettem meg együgyű beszédét: «Nem félt és nem is hősködött.» Nem ő kereste a halált, a halál kereste meg őt . . . és rólam . . . teesett a kő . . . fejemről az elevenszén . . . Istenem, én Istenem . . . Bocsánatot kért . . . pedig ő adott ezzel nekem bocsánatot.

Rebegett mellettem, mint kézbevett madár. De nem madár volt. Ó, madárnak lenni könnyű, madárnak szárnya van. De ő csak árva kis kötélháncos volt, aki a tragikum kettős meredélye felett átsuhant csodamód, ahogy más csak ritkán, vagy sohasem.

A szokatlan fény, az átvilágosodás, mely imént még derengett róla, csendesen visszamenekült belsejébe. Villi magához vette a levelet és elzárta a faragott kazettával együtt a kózmódba. Aztán visszatért hozzám és visszatért a földre. Az volt az érzésem, hogy *ezt* a dolgot nem akarja megbeszélés tárgyává tenni. Dehissen nem is volt szükség magyarázatokra: a legszen-
tebb dolgok maguktól értetődnek.

— Azt kérdezted, vajjon nem a becsület a jóság? Nem. A jóság a becsület. Azért maradok az alázatig jó Imréhez. Mert így kivezeklem bocsánatát, felbillentem hozzá való cselekedeteim mérlegében a bűnöm-mel terhelt serpenyőt... Istennél pedig... Istennél, az megint más... Istennél még azzal is hiába jövök, hogy boldog élőkre és boldog halottakra hivatkozhatom magam körül. Istennek — aki nekem Palkóval szemben elkövetett bűnömért kinyilvánította kegyelmét — Imre ellen való botlásomért nem a bocsánatára számítok. Ő nem avathatja érettem törvényé a csalást, még a kegyeset sem, a hazugságot, még ha szeretetből is fakad. Ő nem veszi jóba vétkeimet, de neki van egy, a bocsánatnál is irgalmasabb törvénye, amit gyarlóságunkra alkotott, s azokat méri vele, akik mértéken felüli próbán mentek át. Reánk a világnagy halál árnyéka esett, sötét «Hinterland» volt színtere a legszebb örömökre hivatott éveinknek. Mint szemfedő alatt, úgy éltünk sokáig, amikor delelő napfénynek

kellett volna ráhullani fejünkre. Emlékezz, egyszer kezedbe vetted nagymama bibliáját, amely Pál apostol Szeretet-himnuszára vált magától ketté. Akkor azt mondtad, mindenkidet arról ismered meg, melyik lapra nyílik ki legkönnyebben a bibliája! Kérdezd hát meg most az enyémet!

Alacsony, kerek asztalkán a sárgaselyem éjjeli lámpa halvány fénykörében, virágok, nipppek, csinosan keretezett, óvott fényképek közt hevert a kis bőrkötésű Szentírás.

— Anyámtól maradt, de már az én lelkem is beleköltözött, — mondta áhítattal, és megsímogatta, mint élő: hű kezet, drága fejet szokás.

Régi német amatőrkiadás, melynek áttetsző hártyalapjain rózsakeretben állott a szöveg. Ahogy kezembe adta, az Írás a kananéabeli asszony történetére hullt szét, a szegény nyomorult teremtés példázatára, aki tudta, hogy az isteni kegyelemből nem érdemel többet, mint amennyi morzsa jut a terített asztról az ebfiaknak.

És annyitól is megnyerte a gyógyulás ígérétét, mert valóban sóvárogta az üdvösséget.

— Tudod, mi az a morzsa, amire én számot tartok Istentől? Az *elnézés*. Ő meg kellett, hogy szánjon és nem tudja fel nekem botlásomat. Ennél alázatosabb törvényre én nem appellálhatok, ennél kevesebbet nem kérhetek. De ennyire szükségem van, hogy az életben továbbjussak. Mert tovább akarok menni. Nem, ne a diplomámra gondolj, a tanulást csak abban az esetben kezdeném újból, ha még volna valami aggodalmam Imrével való örök összetartozásom felől. Ha nem érkezik határozott izenet számomra, hogy mellette a

helyem. De a morzsa lehullott az ölembe. Az ölembe, igen. Várok, Máriám.

— Mire, hiszen már mindent elnyertél? — kérdeztem, nehezen követve Villi gyors gondolatszárnyait.

Ekkor észrevette fölényét, amit orvos és régi aszszony voltában szegényebb élettapasztalataimmal szemben érezhetett. Elpirult, de nem annak értelméért, amit mondania kellett, hanem mert kicsit restelkedett, ha akármiben is járatosabb nálam.

— Hát gyermeket várok, ezt így mondják! Gyermeket pedig ilyen sok késéssel azért küld Isten, hogy tudjam, nem fenyegetheti többé semmi felborulás házasságunkat. Gyermeket békesség illet meg, a békeségért pedig bele kell nyugodni egymásunkba. Fedetlen hajlék, vizen ingó deszkaszál helyett; mely bármikor kisikamodhat alólunk: bölcső, biztos fészek jár ki a gyermekünknek!

OSZK

